

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Diplomová práce

Bc. Kristýna Ansorgová

**František Filip ze Šternberka jako císařský vyslanec
v Polsku a Sasku v letech 1749–1764**

Franz Philip of Sternberg as the Imperial Ambassador
to Poland and Saxony in 1749–1764

Praha 2020

Vedoucí práce: doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 16. srpna 2020

Kristýna Ansorgová

Abstrakt

Cílem předkládané diplomové práce je představit osobu a činnost císařského diplomata Františka Filipa ze Šternberka, jenž byl roku 1749 jmenován císařským zplnomocněným ministrem na polsko-saském dvoře Augusta III., kde následně pobýval celých patnáct let. Za tímto účelem je nejprve představena existující literatura k císařské diplomacii a diplomacii v Polsku v 2. polovině 18. století, a také k osudům jednotlivých diplomatů pobývajících do té doby v Polsku a Sasku. Dále je popsána pramenná základna, která byla pro zkoumání Šternberkova diplomatického pobytu k dispozici. Následně je představena osobnost Františka Filipa ze Šternberka a jeho předpoklady pro jmenování císařským diplomatem. Na základě pramenů je částečně rekonstruován Šternberkův pobyt nejprve v Sasku a posléze také v Polsku, kam po zvratu aliancí a zejména po vypuknutí sedmileté války spolu s polsko-saským královským dvorem přesídlil. Pro rekonstrukci Šternberkova působení byly využity zejména oficiální prameny k diplomacii – instrukce a relace, které jsou v další kapitole spolu s dalšími prameny k diplomacii podrobeny diplomatickému rozboru. Na základě neoficiální korespondence je pak představena sociální síť Františka Filipa ze Šternberka během jeho diplomatického pobytu v Polsku a Sasku. Na závěr je shrnut význam tohoto Šternberkova působení jak pro císařský dvůr, tak pro další vývoj v oblasti Polska a Saska, a v neposlední řadě i pro samotného Františka Filipa ze Šternberka.

Klíčová slova

František Filip ze Šternberka, dějiny diplomacie, diplomatika diplomatických písemností, renversement des alliances, sedmiletá válka, Polsko, Sasko

Abstract

The main aim of this thesis is to introduce personality and works of imperial diplomat Franz Philip of Sternberg, who was appointed as imperial plenipotentiary at the court of Augustus III in 1749 and who spent there fifteen years. For those purposes, we are first presenting available literature concerning imperial diplomacy and diplomacy in Poland and Saxony in the 2nd half of the 18th century. Sources regarding other diplomats dwelling in Poland and Saxony by that times are also described. Next, we outlined historical sources available for the study of Sternbergs' diplomatic mission. Afterward, we introduced Franz Philip of Sternberg and his prepositions for his position as an imperial diplomat. Based on historical sources, we reconstructed Sternbergs' stay in Saxony and later in Poland, to where he resettled, altogether with Polish-Saxony royal court, after the reversal of longstanding alliances and the beginning of the Seven Years' War. For the reconstruction, we used mainly official diplomatic sources – instructions and relations, which are subsequently, together with diplomatic sources, subjected to diplomatic analysis. Based on unofficial correspondence, we have shown the social network of Franz Philip of Sternberg during his diplomatic stay in Poland and Saxony. In the end, we concluded on Sternbergs' importance for the imperial court, future of Poland-Saxony region and last but not least for Sternbergs' future as well.

Keywords

Franz Philip of Sternberg, history of diplomacy, diplomatic, renversement des alliances, Seven Years' War, Poland, Saxony

OBSAH

1	ÚVOD	6
2	PŘEHLED DOSAVADNÍHO BĚDÁNÍ A PRAMENNÁ ZÁKLADNA	10
2.1	PŘEHLED DOSAVADNÍHO BĚDÁNÍ	10
2.2	PRAMENNÁ ZÁKLADNA	15
3	CÍSAŘSKÝ DIPLOMAT FRANTIŠEK FILIP ZE ŠTERNBERKA.....	18
4	DIPLOMATICKÁ CESTA K POLSKO-SASKÉMU DVORU	20
4.1	PŘEDPOKLADY PRO JMENOVÁNÍ.....	20
4.2	SITUACE V POLSKU A SASKU.....	22
4.3	PRŮBĚH DIPLOMATICKÉ CESTY	26
4.3.1	<i>Jmenování k sasko-polskému dvoru a první část Šternberkova pobytu</i>	<i>26</i>
4.3.2	<i>Zlom v roce 1756 a nové zplnomocnění.....</i>	<i>37</i>
4.3.3	<i>Poslední rok ve službách císařské diplomacie</i>	<i>44</i>
5	TYOLOGIE PRAMENŮ K DIPLOMACII NA PŘÍKLADU PRAMENŮ K DIPLOMATICKÉ MISI FRANTIŠKA FILIPA ZE ŠTERNBERKA	47
5.1	INSTRUKCE	48
5.2	RELACE A DEPEŠE.....	54
5.3	KORESPONDENCE	57
6	KORESPONDENČNÍ SÍŤ FRANTIŠKA FILIPA ZE ŠTERNBERKA BĚHEM JEHO POBYTU V POLSKU A SASKU	59
6.1	NEJPRVE NĚKOLIK STATISTIK	59
6.2	DIPLOMATÉ, ÚŘEDNÍCI A VOJÁCI	62
7	ZÁVĚR.....	68
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A VYDANÝCH PRAMENŮ	70

1 Úvod

Psal se rok 1749. Na podzim předchozího roku skončilo období válek o rakouské dědictví. Marie Terezie uhájila svou vládu v dědičných zemích rakouských Habsburků za cenu ztráty Slezska, zatímco její manžel František Štěpán Lotrinský již před čtyřmi lety zasedl na císařský trůn. V Evropě panoval relativní klid, ale v Sasku to vřelo. Sněm, svolaný toho roku, který měl otrástit pozici prvního ministra hraběte Heinricha von Brühl,¹ byl posledním, jenž se shromáždil předtím, než došlo k reformě správy Saska ve smyslu prosazení absolutistické vlády. Byl to počátek konsolidace jedné ze zemí, které vládl saský kurfiřt a polský král August III., jenž se měl stát spojencem císařovny při snaze znovu získat ztracené Slezsko. A právě na jeho dvůr byl vyslán císařský diplomat František Filip ze Šternberka.

Psal se rok 1756, který změnil vše, co bylo v Evropě po staletí dané. Francie se z odvěkého nepřítele Habsburků stala jejich spojencem, zatímco Anglie uzavřela dohodu s Pruskem, mladým královstvím nabírajícím na síle pod vládou Fridricha II. Blížil se začátek prvního prakticky celosvětového konfliktu, nazývaného sedmiletá válka. Ona událost – zvrát aliancí (*renversement des alliances*), byla záležitostí diplomatickou a je označována za ohromný diplomatický úspěch habsburského kancléře Václava Antonína Kounic-Rietberga.² Sedmiletá válka byla přes svůj vývoj, nebo právě pro něj, jistým způsobem úspěchem pruského krále. A právě události roku 1756 byly zlomovými v diplomatickém působení císařského vyslance.

Psal se rok 1764. Předchozího roku skončil válečný konflikt, zemřel saský první ministr Brühl, zemřel polský král, a také jeho následník v saském kurfiřtství. V Polsku se volil nový král, který měl tentokrát pocházet z řad místní aristokracie. Situace v Polsku a Sasku se změnila a císařský vyslanec František Filip ze Šternberka se po patnácti letech svého působení v těchto zemích mohl vrátit k vídeňskému dvoru.

¹ Heinrich von Brühl (1700–1763), saský politik, tajný rada, ministr, a nakonec od roku 1746 první ministr v Sasku a Polsku. Na sněmu v roce 1749 byl obviněn ze zpronevření ohromných finančních částek vybraných na daních. Na toto obvinění zareagoval zahájením politického procesu vůči finančním poradcům, kteří byli odsouzeni, zatímco on sám vyvázl bez trestu a jeho pozice jako prvního ministra se ještě upevnila.

² Václav Antonín z Kounic a Rietbergu (1711–1794) císařský diplomat a od roku 1753 dvorský a státní kancléř. O jeho roli ve zvrátu aliancí SCHILLING, Lothar, *Kaunitz und das Renversement des alliances. Studien zur aussenpolitischen Konzeption Wenzel Antons von Kaunitz*, Berlin 1994.

Diplomacii netvoří jen velké a významné spojenecké smlouvy. Je tvořena sítí kontaktů, od velvyslanců zastupujících suveréna (nejčastěji panovníka) se všemi náležitostmi, které by byly spojené s jeho osobní účastí, přes vyslance nižších ranků, až po agenty a informátory, kteří jsou často místními usedlíky nebo obchodníky, již mají v daném místě své povinnosti, a jen druhotně zasahují do formování mezinárodních vztahů.

František Filip ze Šternberka patřil mezi diplomaty tzv. vyššího ranku. Nebyl sice velvyslancem (ambasador, Botschafter), ale byl jmenován zplnomocněným ministrem, aby na vyšší úrovni zastupoval zájmy Habsburků na dvoře Augusta III., polského krále a saského kurfiřta. Strávil zde nakonec více než 15 let, vracel se teprve po skončení sedmileté války a po smrti polského krále. Osobně se již neúčastnil volby nového – posledního polského panovníka před rozdělením tohoto státu mezi okolní mocnosti.

Doba, ve které František Filip v Polsku působil, není dodnes v polské historiografii populární a není jí věnováno příliš mnoho odborné pozornosti.³ Polsko se stalo v 2. polovině 18. století spíše objektem mezinárodní politiky než jejím činitelem, což vyústilo v letech 1772–1795 v trojím dělení Polska. Přesto se ve 40.–60. letech na polsko-saském dvoře živě jednalo a diplomaté – zejména ti zahraniční – nezháleli a hráli svou roli ve formování mezinárodních vztahů. Přestože velká politika se dělala ve Versailles, Vídni, Berlíně či Petrohradě, nemělo by být dění na ostatních evropských dvorech přehlíženo. Bádání diplomatických misí a zastoupení v Polsku a Sasku může doplnit stávající poznání o politických dějinách Evropy a samozřejmě i samotného Polska, může odhalit význam vztahů mezi saskými Wettiny a Habsburky, které nebyly jen na úrovni mocenské, ale i osobní, a také v oblasti kulturní, a v neposlední řadě může pomoci nahlédnout do životů aktérů diplomacie, odhalit jejich vazby na místní i zahraniční aristokraty, úředníky, jiné diplomaty, ale také umělce a lidi zdánlivě obyčejné.

Cílem této práce bude představit kontury diplomatické cesty Františka Filipa ze Šternberka, a prameny, ze kterých lze čerpat informace o jeho diplomatickém působení v Polsku a Sasku.

V první kapitole věnujeme pozornost dosavadnímu stavu bádání s ohledem na politické dějiny Polska a Saska a jejich unie, dále na poli dějin diplomacie a aktuálních trendů ve studiu císařské diplomacie v Česku i v zahraničí, a představíme také práce

³ K polské „době temna“ DYGDAŁA, Jerzy, *U początków „czarnej legendy“ czasów saskich*, *Czasy Nowożytnie* 2010, tom 23, s. 65–78.

zabývající se diplomatikou diplomatických písemností. Dále se budeme zabývat pramennou základnou pro studium diplomatické mise Františka Filipa ze Šternberka, která má své těžiště ve vídeňském Haus- Hof- und Staatsarchivu a pražském Archivu Národního muzea.

Na základě těchto pramenů následně představíme působení císařského diplomata. Vzhledem k velkému množství dochovaného archivního materiálu, které v případě Šternberkova diplomatického pobytu čítá desítky kartonů nejen oficiálních úředních pramenů, ale hlavně rozsáhlé korespondence, nebude možné podrobit ho komplexní analýze. Nebudeme se tedy snažit dopodrobna zmapovat celý Šternberkův pobyt u dvora Augusta III., jakkoliv by to bylo zajímavé a přínosné. Na následujících stranách chceme spíše nastínit rámec celé Šternberkovy diplomatické cesty, a její průběh přiblížit pouze formou sond do některých vybraných období.

K podrobnější analýze použijeme zejména oficiální instrukce udělené Františku Filipovi v letech 1749 a 1757 a některé z diplomatických zpráv, které zasílal do Vídně. Pro výběr relací poslouží mimo jiné kancelářské registry na poslední stránce Šternberkových relací, které pomohou alespoň při základní orientaci v obsahu zpráv. Bude třeba je zároveň konfrontovat s událostmi, které probíhaly nejen v Polsku a Sasku, ale v celé Evropě – zde zaujmou zejména v případě prvním zprávy z období polských sejmů, v případě druhém např. vypuknutí sedmileté války či její konec, a samozřejmě úmrtí polského krále a saského kurfiřta. Tato kritéria výběru nemají sice potenciál být absolutně spolehlivá pro postižení všech zásadních událostí, ale jsou nezbytná pro vybrání takového množství materiálu, které je možné zpracovat v rámci této práce.

Dalším úkolem, ve kterém by mělo spočívat těžiště předkládané práce, bude charakterizovat jednotlivé typy diplomatických pramenů, podrobit je diplomatické analýze a také je porovnat s podobou diplomatických pramenů prvního století po třicetileté válce, kterému se již dostalo bohaté pozornosti – od starší, ale stále v mnoha ohledech nepřekonané práce Klause Müllera, až po v našem prostředí nejnovější monografii od autorského kolektivu pod vedením Jiřího Kubeše.⁴

Kromě základních pramenů k diplomacii, jimiž jsou instrukce a relace, věnujeme v poslední kapitole pozornost také rozsáhlému souboru korespondence z rodinného archivu

⁴ MÜLLER, Klaus, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648–1740)*, Bonn 1976; KUBEŠ, Jiří a kol., *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640–1740*, Pardubice 2018.

Šternberků, který obsahuje dopisy jak osobního, tak často i částečně úředního charakteru, tedy takové, které František Filip posílal nebo obdržel v souvislosti se svým diplomatickým působením v Polsku a Sasku. Pokusíme se alespoň částečně představit jeho korespondenční síť, jejíž podrobná analýza sice není předmětem naší práce, ale skýtá potenciál ke studiu dalších témat spojených s diplomatickou cestou Františka Filipa ze Šternberka.

2 Přehled dosavadního bádání a pramenná základna

2.1 Přehled dosavadního bádání

Nejprve se ve stručnosti podíváme na díla věnovaná obecně období vlády Augusta III., na jehož dvoře František Filip ze Šternberka působil. Zmínili jsme již, že toto období není v polské historiografii příliš populárním tématem. To je dáno zejména tím, že po celé 20. století dominoval mezi polskými historiky názor zformovaný Władysławem Konopczyńským v jeho dílech z počátku minulého století,⁵ značně kritický vůči osobě krále a jeho prvního ministra Heinricha Brühla, a který měl významný podíl na přesvědčení, že doba vlády Augusta III. byla jakýmsi obdobím temna a počátkem úpadku polského království. Prvním, kdo se pokusil tento negativní náhled významně změnit a kdo sepsal také první rozsáhlejší biografii Augusta III., se stal Jacek Staszewski,⁶ z jehož pera pochází mimo tuto biografii také relevantní dílo *Polacy w osiemnastowiecznym Dreźnie*.⁷ V následujících letech se saské období dočkalo další pozornosti u Kazimierza Bartkiewiczze⁸ či Piotra Napierały.⁹ Častěji je ovšem zájem věnován spíše období vlády Augusta Silného a vláda jeho syna je spíše okrajovým tématem. Tak tomu bývá, ačkoliv ne ve všech případech, také v souborných dílech věnovaných polským dějinám, například Gierowského *Historii Polski* a dalších,¹⁰ či *The Polish-Lithuanian State* Daniela Stonea¹¹ a

⁵ KONOPCZYŃSKI, Władysław, *Polska w dobie wojny siedmioletniej*, t. I–II, Kraków – Warszawa 1909–1911; TÝŽ, *Dzieje Polski nowożytnej*, t. II (1648–1795), Warszawa – Kraków – Łódź – Poznań – Wilno – Zakopane 1936; aj. I přes značně tendenční pojetí obsahuje první citovaná práce množství zmínek přínosných i pro bádání diplomatické činnosti habsburského diplomata v Polsku.

⁶ STASZEWSKI, Jacek, *August III Sas*, Wrocław 1989, 2010. V naší práci vycházíme dále z 2. doplněného vydání.

⁷ TÝŽ, *Polacy w osiemnastowiecznym Dreźnie*, Wrocław 1986.

⁸ BARTKIEWICZ, Kazimierz, *Polska-Saksonia w czasach Unii (1697–1763) – Próba Nowego Spojrzenia*, Zielona Góra 1998.

⁹ NAPIERAŁA, Piotr, *Die polnisch-sächsische Union (1697–1763) – Polens letzte Hoffnung – Sachsens Traum von der Macht*, in: *Polen und Deutschland. Zusammenleben und -wirken*, Poznań 2006, s. 60–66.

¹⁰ GIEROWSKI, Józef Andrzej, *Historia Polski*, tom II, Warszawa 1978; TÝŽ, *Rzeczpospolita w dobie złotej wolności 1648–1763*, Wielka Historia Polski, tom V, Kraków 2001.

¹¹ STONE, Daniel, *The Polish-Lithuanian State, 1786–1795*, Washington 2001.

také českých *Dějínách Polska*.¹² Za zmínku stojí ještě práce Michaela G. Müllera *Polen zwischen Preussen und Russland*.¹³

Ze soudobých prací o době vlády Augusta III. se nového vydání dočkala v posledních letech díla polského kronikáře a historika pátera Jędrzeje Kitowicze, a to jednak v edici Oscara E. Swana doplněné komentářem pod titulem *Customs and Culture in Poland under the Last Saxon King*,¹⁴ jednak v polské edici Kitowiczova díla *Pamiętniki czyli Historia polska*.¹⁵

Osobě Augusta III. ve srovnání s jeho nástupcem Stanisławem Augustem Poniatowským a také vzhledem k dalším tématům věnoval své články Jerzy Dygdała,¹⁶ cestování mezi polským a saským dvorem se věnovala Alina Żórawska-Witkowska,¹⁷ a rodinným oslavám ve Vilně Bernadetta Manyś.¹⁸ Většímu zájmu se období vlády Augusta III. těší u historiků umění. Výběrově jmenujme alespoň práce Ulliho Arnolda a Wenera Schmidta¹⁹ a Aliny Żórawské-Witkowské.²⁰

¹² FRIEDL, Jiří et al., *Dějiny Polska*, Praha 2017.

¹³ MÜLLER, Michael G., *Polen zwischen Preussen und Russland. Souverenitätskrise und Reformpolitik 1736–1752*, Berlin 1983.

¹⁴ SWAN, Oskar E. (ed.), *Customs and Culture in Poland under the Last Saxon King: The major texts of Opis obyczajów za panowania Augusta III by father Jędrzej Kitowicz, 1728–1804*, Central European University Press 2019, v Polsku vydáno již 1985: KITOWICZ, Jędrzej, *Opis obyczajów za panowania Augusta III*, ed. Zbigniew Goliński, Warszawa 1985.

¹⁵ KITOWICZ, Jędrzej, *Pamiętniki czyli Historia polska*, ed. P. Matuszewska – Z. Lewinówna, Warszawa 2005.

¹⁶ DYGDALA, Jerzy, *Wizerunek barokowego sarmaty i oświeceniowego Europejczyka, czyli August III Wettyn i Stanisław August Poniatowski*, *Wiek Stary i Nowy* 6 (11), 2014, s. 38–57; TÝŽ, *U początków „czarnej legendy“ czasów saskich*; TÝŽ, *Pakta konwenta Augusta III (z zabiegów o pozyskanie polskiej opinii szlacheckiej)*, in: Dumanowski, Jarosław et al. (ed.), *Między Zachodem a Wschodem, Tom 2: Studia ku czci profesora Jacka Staszewskiego*, Toruń 2003, s. 147–157.

¹⁷ ŻÓRAWSKA-WITKOWSKA, Alina, *Between Dresden and Warsaw: the travels of the court of August III of Poland (Friedrich August II of Saxony)*, in: *Musicology Today* 2009, s. 7–25.

¹⁸ MANYŚ, Bernadetta, *Uroczystości rodzinne w Wilnie za Augusta III (1733–1763)*, Poznań 2014.

¹⁹ ARNOLD, Ulli – SCHMIDT, Werner (edd.), *Barock in Dresden: Kunst und Kunstsammlungen unter der Regierung des Kurfürsten Friedrich August I. von Sachsen und Königs August II. von Polen genannt August der Starke 1694–1733 und des Kurfürsten Friedrich August II. von Sachsen und Königs August III. von Polen 1733–1763*, Leipzig 1986.

²⁰ ŻÓRAWSKA-WITKOWSKA, Alina, *Muzyka na polskim dworze Augusta III*, Lublin 2012.

Stranou pozornosti by neměly zůstat ani dílčí otázky polských dějin či studie věnované osobnostem polské aristokracie, které spadají do daného období a mohou pomoci k pochopení politického a kulturního pozadí diplomatických pobytů císařských vyslanců na polském dvoře.²¹

Polské diplomacii, méně pak zahraniční diplomacii v Polsku, je věnován druhý díl syntézy *Historia dyplomacji polskiej*.²² Ze starších děl stojí za pozornost Renauda Przeździeckiego *Diplomatie et protocole à la Cour de Pologne*,²³ věnující se také ceremonii na polském dvoře vůči zahraničním vyslancům, a také kapitola J. A. Gierowského a J. Leszczyńskiego *Dyplomacja polska w dobie unii personalnej polsko-saskiej*,²⁴ na kterou v zásadě navazuje první citované dílo o polské diplomacii.

Ohledně diplomacie obecně pro období let 1749–1764 je v základu možné vycházet zejména z druhého a případně třetího dílu *Repertoria*²⁵, obsahujících soupis většiny diplomatů různých ranků vysílaných mezi evropskými (a částečně mimoevropskými) zeměmi, s těžištěm v německé, respektive císařské diplomacii. V mnoha případech obsahují tyto soupisy nepřesné údaje, které je třeba konfrontovat s další literaturou či prameny. Tradičním dílem pro úvod do studia císařské diplomacie je také již citovaná práce Klause Müllera,²⁶ která je sice ohraničena lety 1648–1740, obsahuje však přesahy do novější doby, a i přesto, že vyšla v polovině 70. let minulého století, je stále v mnoha ohledech nepřekonaná.

²¹ Jen velmi výběrově například: DYGDAŁA, Jerzy, *Życie polityczne Prus Królewskich w schyłku ich związku z Polską w XVIII w.*, Toruń 1985; ZIELIŃSKA, Teresa, *Magnateria polska epoki saskiej. Funkcje urzędów i królewszczyzn w procesie przeobrażeń warstwy społecznej*, Wrocław 1977; TÁŽ, *Walka „familii“ o reformę Rzeczypospolitej 1743–1752*, Warszawa 1983; CZEPE, Maria, *Kamaryla Pana z Dukli. Kształtowanie się obozu politycznego Jerzego Augusta Mnischcha 1750–1763*, Warszawa 1998; DYGDAŁA, Jerzy, *Adam Stanisław Grabowski (1698–1769), biskup, polityk, mecenas*, Olsztyn 1994.

²² WÓJCIK, Zbigniew (red.), *Historia dyplomacji polskiej*, tom II (1572–1795), Warszawa 1982, v níž je část třetí věnována diplomacii doby saské: GIEROWSKI, Józef Andrzej, *Dyplomacja polska doby saskiej (1699–1763)*, s. 331–481.

²³ PRZEŹDZIECKI, Renaud, *Diplomatie et protocole à la Cour de Pologne*, tom I–II, Paris 1934–1937.

²⁴ GIEROWSKI, Józef Andrzej – LESZCZYŃSKI, Józef, *Dyplomacja polska w dobie unii personalnej polsko-saskiej*, in: *Polska służba dyplomatyczna XVI – XVIII w.*, Warszawa 1966.

²⁵ HAUSMANN, Friedrich (ed.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder*, II. Band (1716–1763), Zürich 1950; WINTER, Otto Friedrich, *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder*, III. Band (1764–1815), Graz – Köln 1965.

²⁶ Viz pozn. 4.

Nové perspektivy studia diplomacie a mezinárodních vztahů představují studie Svena Externbrinka,²⁷ Matthiase Köhlera,²⁸ Dorothey Nolde²⁹ či sborník *Akteure der Außenbeziehungen*.³⁰ Z příspěvků v tomto díle je také možné sledovat, že v posledních letech jsou badatelské zájmy zaměřené na osudy jednotlivých aktérů či jiná jen dílčí témata, často propojená s bádáním interkulturality či genderu. Zájem vzbuzuje také tematika darů a jejich role v novověké diplomacii.³¹

V českém prostředí je zatím jediným velkým dílem věnovaným organizaci císařské diplomacie od poloviny 17. do poloviny 18. století, a to se zaměřením na českou a moravskou aristokracii v císařských diplomatických službách na různých evropských dvorech, již zmiňovaná souborná práce kolektivu autorů pod vedením Jiřího Kubeše s titulem *V zastoupení císaře*.³² V duchu perspektivy aktérů mezinárodních vztahů se také císařským vyslancům v Polsku a Sasku od počátku polsko-saské unie věnovali někteří čeští autoři, z nichž jmenujme alespoň Martina Bakeše a jeho studii *Kryštof Václav z Nostic a jeho diplomatická cesta na území Polsko-litevské unie v roce 1693*,³³ také samotného J.

²⁷ EXTERNBRINK, Sven, Internationale Politik in der Frühen Neuzeit: Stand und Perspektive der Forschung zu Diplomatie und Staatensystem, in: Kraus, Hans-Christof – Nicklas, Thomas, *Geschichte und Politik: Alte und Neue Wege*, München 2007, s. 15–39.

²⁸ KÖHLER, Matthias, *Neue Forschungen zur Diplomatiegeschichte*, Zeitschrift für Historische Forschung 40, 2013, No. 2, s. 257–271.

²⁹ NOLDE, Dorothea, Was ist Diplomatie und wenn ja, wie viele? Herausforderungen und Perspektiven einer Geschlechtergeschichte der frühneuzeitlichen Diplomatie. in: *Historische Anthropologie. Kultur – Gesellschaft – Alltag, Thema: Diplomatiegeschichte*, 21, 2013, Heft 2, s. 179–198.

³⁰ THIESSEN, Hillard von – WINDLER, Christian (Hg.), *Akteure der Außenbeziehungen. Netzwerke und Interkulturalität im historischen Wandel*, Köln – Weimar – Wien 2010.

³¹ BURSCHEL, Peter – WINDLER, Christian, Einführung. Sektion 2: Geschenke als Medien frühneuzeitlichen Diplomatie, in: Hoeres Peter – Tischer Anuschka (Hg.), *Medien der Außenbeziehungen von der Antike bis zur Gegenwart*, Köln – Weimar – Wien 2017, s. 115–119; AUWERS, Michael, The Gift of Rubens. Rethinking the Concept of Gift-Giving in Early Modern Diplomacy, in: *European History Quarterly*, 2013, vol. 43(3), s. 421–441; či KUBERSKY-PIREDDA, Susanne – SALORT PONS, Salvador, Ein Hofnarr als Agent. Zum diplomatischen Geschenkwesen am Hof Philipps II., in: Häberlein, Mark (Hg.), *Materielle Grundlagen der Diplomatie, Schenken, Sammeln und Verhandeln in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, Konstanz 2013, s. 123–156.

³² Viz pozn. 4.

³³ BAKEŠ, Martin, *Kryštof Václav z Nostic a jeho diplomatická cesta na území Polsko-litevské unie v roce 1693*, Východočeský sborník historický 24, 2013, s. 99–119.

Kubeše,³⁴ či Moniku Konrádovou.³⁵ Pokud jde o působení císařských vyslanců v 18. století na polském a saském dvoře, tomu v posledních letech věnuje pozornost na pardubické univerzitě Nela Michalicová,³⁶ která se zaměřuje zejména na osobu císařského diplomata a hofmistra polské královny Františka Karla Vratislava z Mitrovic, Šternberkova předchůdce.

K samotnému Františkovi Filipovi ze Šternberka neexistuje větší množství literatury. Kromě značně neúplných slovníkových příspěvků³⁷ se dočkal pozornosti jen v historii rodu od Františka Palackého³⁸ a okrajově je zmiňován také v populárně pojaté knize *Šternberkové* Pavla Juříka³⁹. Šternberkům jsou zasvěceny také studie Romana Sejka⁴⁰ a Heleny Sedláčkové,⁴¹ ovšem bez zmínky o Františku Filipovi. Skutečnost, že

³⁴ KUBEŠ, Jiří, *Hermann Jakob Czernin von Chudenitz' Diplomatic Mission in Warsaw in 1695. A Contribution towards the Travel Arrangements of Imperial Diplomats*, *Theatrum historiae* 19, 2016, s. 171–203; TÝŽ, *Jan Marek z Clary a Aldringenu jako vyslanec Leopolda I. u saského kurfiřtského dvora na konci 17. století*, *ČČH* 2/2015, s. 346–380.

³⁵ KONRÁDOVÁ Monika, *Elekcje królów polskich w drugiej połowie XVII wieku oczyma dyplomatów cesarskich*, in: Markiewicz – Rolnik – Wolański, *Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI–XVIII w.*, Katowice 2016.

³⁶ MICHALICOVÁ, Nela, *Habsbursko-polské vztahy ve 20. letech 18. století. Císařský vyslanec František Karel Vratislav z Mitrovic v korespondenci s říšským vicekancléřem Schönbornem, 1724-1727*, bakalářská práce, UPCE 2015; TÁŽ, *Polská princezna Marie Josefa a její hofmistr hrabě František Karel Vratislav z Mitrovic v letech 1724-1728*, in: Iwańczak, Wojciech – Januszek-Sieradzka, Agnieszka – Smořucha, Janusz, *Świat kobiet w Czechach i w Polsce w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytnej*, Warszawa 2018; TÁŽ, *Vyslanec hofmistrem – hofmistr vyslancem. Jeden rok v dvojí roli hraběte Františka Karla Vratislava z Mitrovic u sasko-polského dvora v roce 1726*, in: Kovárová, Kateřina – Sviták, Zbyněk, *Historie 2015/2016. Sborník prací...* Brno 2017, s. 115–134.

³⁷ *Ottův slovník naučný*, díl 24, Praha 1906, heslo „ze Šternberka“, s. 783–784; *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* (dále BLKÖ), Bd. 38, 1879, dostupné online z <https://de.wikisource.org/wiki/BLKÖ> [cit. 3. 8. 2020].

³⁸ PALACKÝ, František – ŠTERNBERG, Zdeněk, *Dějiny rodu Šternbergů – Geschichte der Familie Sternberg*, Moravský Beroun 2001.

³⁹ JUŘÍK, Pavel, *Šternberkové. Panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013. Zde je třeba poznamenat, že se autor v životopisu Františka Filipa dopustil několika nepřesností, a navíc oproti Palackému nepřináší prakticky žádné nové informace.

⁴⁰ SEJK, Roman, *Urozenost, majetek a moc. Šternberkové v 16. a 17. století*, *Středočeský sborník historický* 28–29, 2002–2003, vyd. 2005, s. 3–54.

⁴¹ SEDLÁČKOVÁ, Helena, *Pečeti pánů ze Šternberka*, *Genealogické a heraldické informace* (Brno), roč. 19 (34), 2014, vyd. 2015, s. 84–103.

jeho osobě nebyla zatím věnována větší pozornost, je zarážející vzhledem k jeho dlouhodobé činnosti nejen v Polsku a Sasku, ale předtím také na říšském sněmu v Regensburgu, a posléze jakožto hofmistra Marie Terezie.

Pohlédneme-li ještě na typologii pramenů, kterým se budeme posléze věnovat, a jejich vydávání, musíme znovu zmínit práci Klause Müllera,⁴² která podává základní přehled jednotlivých typů pramenů k císařské diplomacii. Konkrétně diplomatickým instrukcím jako prameni se hlouběji věnuje Jan-Paul Niederkorn.⁴³ Některé instrukce byly editovány, například v rámci edic k mírovým smlouvám,⁴⁴ francouzská historiografie považovala instrukce za natolik důležité prameny k historii mezinárodních vztahů, že byly zpracovány edičně,⁴⁵ a také instrukce papežských nunciů byly vydávány v edicích.⁴⁶ Diplomatická korespondence je editována jen sporadicky. Vyslancekým zprávám věnuje pozornost ve své studii alespoň Friedrich Edelmayer.⁴⁷ Větší část novověkých materiálů však není dostupná v edicích, v některých archivech patří alespoň mezi zdigitalizované archiválie, ale není to pravidlem.

2.2 Pramenná základna

Jelikož prameny k diplomacii se edičního zpracování dočkaly zatím jen sporadicky, nezbyvá nám tedy než při studiu Šternberkova diplomatického působení vycházet zejména z primárních pramenů, které se nacházejí částečně v rodinném archivu Sternberg-Manderscheidů v Archivu Národního muzea (dále ANM)⁴⁸ a částečně v rakouském Haus-Hof- und Staatsarchivu (dále HHStA).⁴⁹

⁴² Viz pozn. 4.

⁴³ NIEDERKORN, Jan-Paul, *Diplomaten-Instruktionen in der Frühen Neuzeit*, in: Hipfinger, Anita et al. (Hg.), *Ordnung durch Feder und Tinte? Genese und Wirkung von Instruktionen im zeitlichen Längenschnitt vom Mittelalter bis zum 20. Jahrhundert*, Wien 2012, s. 73–84.

⁴⁴ *Acta Pacis Westphalicae*, Serie I: Instruktionen, Bd. 1 (Frankreich – Schweden – Kaiser), Münster 1962.

⁴⁵ *Lettres, instructions diplomatiques et papiers d'état*, vydáváno v letech 1853–1877.

⁴⁶ Např. *Die Instruktionen und Finalrelationen der Kölner Nuntien von 1651 bis 1786*, *Collectanea Archivi Vaticani*, Bd. 30–33, Città del Vaticano 1993–2008.

⁴⁷ EDELMAYER, Friedrich, *Gesandtschaftsberichte in der Frühen Neuzeit*, in: Pauser, Josef – Scheutz, Martin – Winkelbauer, Thomas (Hrsg.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jh.)*, München 2004, s. 849–859.

⁴⁸ Archiv Národního muzea, fond Rodinný archiv Sternberg-Manderscheid.

⁴⁹ Oesterreichisches Staatsarchiv, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Staatenabteilungen – Polen a Sachsen.

Ve fondech HHStA se nacházejí v první řadě diplomatické instrukce pro Františka Filipa ze Šternberka, o nichž bude blíže pojednáno v jedné z následujících kapitol. Jedná se jak o instrukce hlavní z let 1749 a 1757,⁵⁰ jež se ve Vídni nacházejí v konceptu a opisu a jejichž originální vyhotovení diplomat obdržel před započítím své mise, tak o instrukce průběžné,⁵¹ které mu byly zasílány v průběhu jeho působení a jejichž část se zde dochovala v konceptech. Ve jmenovaných fondech se nacházejí kromě instrukcí pro Šternberkovy předchůdce a nástupce také instrukce pro jeho legačního sekretáře či pro císařského rezidenta ve Varšavě Franze Wilhelma Kinnera.⁵²

Největší podíl pramenů ke Šternberkově misi, které skýtají fondy HHStA, sestává z jeho diplomatických zpráv jak z Polska, tak ze Saska.⁵³ Mezi nimi se nachází také několik dopisů vídeňským úředníkům. Současně jsou zde uloženy také zprávy císařského rezidenta Kinnera, případně jeho dcery Marie Theresy, a také několik relací Šternberkových legačních sekretářů, které jeho zprávy doplňují. Taktéž o diplomatických zprávách bude pojednáno podrobněji níže.

V Archivu Národního muzea se k diplomatické cestě Františka Filipa ze Šternberka nachází v první řadě kartony označené v prozatímním soupisu jako „vyslancecké zprávy od sasko-polského dvora z Drážďan“.⁵⁴ Ačkoliv toto označení budí dojem, že by se mohlo jednat o koncepty zpráv, které Šternberk posílal vídeňskému dvoru, ve skutečnosti jde o koncepty různorodé korespondence osobní i úřední povahy z období jeho diplomatické mise. Koncepty či opisy relací se zde nacházejí ale jen výjimečně. Tato odeslaná korespondence, jež je řazena víceméně chronologicky, však pokrývá s výjimkou roku 1756 a částí let 1752 a 1753 téměř celé období Šternberkova působení v Polsku a Sasku, a její analýza má potenciál doplnit poznání o jeho diplomatické cestě.

⁵⁰ HHStA, Polen III, Instruktionen 1734–1754, kart. 2, kde se nachází obě instrukce pro Františka Filipa ze Šternberka; případně tamtéž, Instruktionen 1763–1772, kart. 3 s instrukcí z roku 1763 pro císařského rezidenta v Polsku, který byl povolán z důvodu Šternberkova přesunu do Saska.

⁵¹ HHStA, Polen II, Weisungen, kart. 75–77; část reskriptů také tamtéž, StK Sachsen, Korrespondenz 1764 2. Teil–1765, kart. 13.

⁵² O jeho osobě viz dále.

⁵³ HHStA, StK Polen II, kart. 23–32; tamtéž, StK Sachsen, Korrespondenz, kart. 7–13.

⁵⁴ ANM, Sternberg-Manderscheid, kart. 149–155. Za laskavé svolení k nahlédnutí do tohoto nezpracovaného fondu děkuji vedoucí archivu PhDr. Kláře Woitschové, PhD.

Obdobně nalezneme v témže fondu korespondenci přijatou, jež je řazena abecedně dle odesílatelů, a to bez chronologického vyčlenění polsko-saské mise.⁵⁵ Ani tato není zcela kompletní, neboť zde chybí některé složky s dopisy od různých odesílatelů. Přesto tento materiál poskytuje dobrou představu o druhé straně korespondenčních kontaktů Františka Filipa ze Šternberka během let 1749–1764.

Kromě korespondence nalezneme v ANM také originál jedné z hlavních instrukcí⁵⁶ a také složku s různými dokumenty spojenými se Šternberkovou misí, včetně pasu pro Františka Filipa ze Šternberka k cestě z Drážďan do Čech z 31. října 1756, příloh k instrukci z roku 1757 či několika účetních sešitů a kvitancí.⁵⁷

Tyto prameny, jakkoliv by mohly být ještě rozšířeny například o dobovou publicistiku,⁵⁸ skýtají dostatečnou, snad až příliš rozsáhlou základnu nejen pro předkládanou práci, ale také pro další bádání o diplomatickém působení Františka Filipa ze Šternberka i o dílčích tématech s ním souvisejících.

⁵⁵ ANM, Sternberg-Manderscheid, kart. 66–76.

⁵⁶ Tamtéž, kart. 149. Jedná se o instrukci z 28. 2. 1749 uloženou zde společně s přílohami.

⁵⁷ Tamtéž, kart. 79.

⁵⁸ Některé výtisky zejména polských novin *Kuryer Polski* jsou příležitostně součástí vyslaneckých zpráv uložených v HHStA, Polen II, kart. 23 a další.

3 Císařský diplomat František Filip ze Šternberka

Na úvod se sluší představit zevrubněji hrdinu našeho příběhu.⁵⁹ František Filip ze Šternberka se narodil 21. srpna 1708 v Praze jako nejstarší syn Františka Damiána Jakuba Josefa ze Šternberka (1676–1723) a Marie Josefy rozené Trauttmansdorffové (1681–1742). Jeho otec zastával méně prestižní zemské úřady v Čechách, byl však dědicem fideikomisu Zásmuky a Častolovice a zakladatelem Damiánovy linie rodu, později po alianci s porýnskými Manderscheidy označované jako Šternberk-Manderscheid.⁶⁰

Když František Damián zemřel, nebyl jeho syn ještě plnoletý. Otcovou smrtí zdědil kromě výše zmíněného fideikomisu také panství Cerhenice a rodový palác na Malé Straně,⁶¹ v němž se narodil. Jeho poručníci během jeho nezletilosti přikoupili ještě panství Chocenice, které roku 1758 i s Cerhenicemi odkoupila Marie Terezie spolu s dalšími statky v okolí vítězné bitvy u Kolína.

František Filip se oženil ve Vídni 18. dubna 1731 s Marií Eleonorou Leopoldinou rozenou Starhembergovou (1712–1800), s níž měl posléze dva syny a čtyři dcery.

O Šternberkově mládí toho mnoho nevíme, o jeho vzdělání by snad bylo možné získat obraz z dokladů v rodovém archivu, kde se nacházejí jeho školní a studijní sešity, a tamtéž bychom mohli hledat také prameny k jeho činnosti před vstupem do diplomatických služeb.⁶² V době svého jmenování vyslancem k polsko-saskému dvoru byl držitelem titulů komorníka a skutečného tajného rady.

⁵⁹ Již jsme zmínili, že osobnosti Františka Filipa ze Šternberka nebylo zatím v literatuře věnováno mnoho pozornosti. Pro základní přehled může posloužit heslo „Sternberg, Franz Philipp“ v BLKÖ, dostupné online z https://de.wikisource.org/wiki/BLKÖ:Sternberg,_Franz_Philipp [cit. 3. 8. 2020]. Několik stran mu věnuje také PALACKÝ, F. – ŠTERNBERG, Z., *Dějiny rodu Šternbergů*, s. 89–90; a také popularizační práce JUŘÍK, P., *Šternberkové*, s. 78–79, 155–156.

⁶⁰ Alespoň zčásti o Františku Damiánovi viz BLKÖ, heslo „Sternberg, die Grafen von, Genealogie“, dostupné online z https://de.wikisource.org/wiki/BLKÖ:Sternberg,_die_Grafen_von,_Genealogie [cit. 3. 8. 2020].

⁶¹ K tomu více LEDVINKA, Václav – MRÁZ, Bohumír – VLNAS, Vít, *Pražské paláce*, Praha 1995, s. 310–311.

⁶² Zde ovšem narážíme na nezpracovanost rodového archivu Sternberg-Manderscheid v ANM, který je opatřen jen prozatímním soupisem, z něhož lze pouze zčásti odhadovat, jaké dokumenty k osobě Františka Filipa bychom zde mohli najít.

V roce 1735 obdržel titul imediátního říšského hraběte pro sebe a své dědice a k tomu křeslo a hlas ve švábském kolegiu hrabat, což mělo později vliv na jeho postavení během jeho diplomatického pobytu v Polsku a Sasku.

Bezpochyby lze říci, že právě diplomatické kariéře zasvětil velkou část svého života. Nejprve působil v letech 1745–1748 jako český kurfiřtský vyslanec na všeobecný říšský sněm v Regensburgu, a poté dalších patnáct let jako zplnomocněný ministr na polském královském a saském kurfiřtském dvoře.

Za své zásluhy obdržel roku 1763, tedy v roce, kdy opouštěl polské království, Řád zlatého rouna. A roku 1765 byl jmenován skutečným nejvyšším hofmistrem císařovny Marie Josefy⁶³ a následně po smrti knížete Johanna Wilhelma Trautsona⁶⁴ roku 1775 hofmistrem samotné Marie Terezie.⁶⁵ František Filip zemřel ve Vídni ve věku 78 let dne 9. ledna 1786.

⁶³ Marie Josefa Bavorská (1739–1767), manželka císaře Josefa II. a císařovna. Šternberka jako jejího hofmistra uvádí KUBISKA-SCHARL, Irene – PÖLZL, Michael, *Das Ringen um Reformen. Der Wiener Hof und sein Persona lim Wandel (1766–1792)*, Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs 60/2018, Wien 2018, s. 54–55.

⁶⁴ Johann Wilhelm von Trautson (1700–1775), druhý kníže Trautson, zastával řadu úřadů u vídeňského dvora a pravděpodobně na zvláštní přání Marie Terezie se stal v prosinci roku 1745 jejím nejvyšším hofmistrem, kterým zůstal až do své smrti.

⁶⁵ PALACKÝ, F. – ŠTERNBERG, Z., *Dějiny rodu Šternbergů*, s. 89.

4 Diplomatická cesta k polsko-saskému dvoru

Poté, co František Filip ze Šternberka působil několik let jako vyslanec na říšský sněm,⁶⁶ byl dne 28. února 1749 jmenován císařským zplnomocněným ministrem u polského a saského dvora. O svém jmenování byl zpraven s dostatečným předstihem, neboť již v říjnu předchozího roku obdržel několik bodů instrukcí na polsko-saský dvůr a seznam stávajících zahraničních ministrů na saském dvoře.⁶⁷

Do Saska ke dvoru Augusta III. dorazil na jaře roku 1749 a v prvních letech svého diplomatického působení putoval v pravidelných intervalech ze Saska do Polska na sejmy a zase zpět. Konec těmto přesunům učinilo až vypuknutí sedmileté války. Na počátku roku 1757 obdržel František Filip novou instrukci, která jej vysílala do Polska, kam přesídlil polský král a kurfiřt okupovaného Saska. Tam se mohl vrátit až po uzavření hubertusburského míru v únoru 1763.⁶⁸ Sám císařský vyslanec se ve skutečnosti do Drážďan odebral teprve v polovině léta roku 1763 a strávil zde ještě bezmála půl druhého roku.

4.1 Předpoklady pro jmenování

Po návratu z Regensburgu byl v té době čtyřicetiletý hrabě František Filip zralým a zkušeným mužem. Nevíme, zda se alespoň pokusil ucházet o nějaký úřad u vídeňského dvora nebo v českém království, nebo byl odhodlán pokračovat v diplomatické kariéře, když mu byl svěřen post císařského vyslance k saskému a polskému dvoru. K tomuto jmenování nepochybně přispělo právě i jeho téměř tříleté působení na říšském sněmu.

K výběru pro diplomatickou misi do Polska byl Šternberk ideálním kandidátem zcela v souladu se zvyklostmi, které platily v dřívějších dobách. Pro jednání s polskou šlechtou totiž měli výhodu urození šlechtici ze starobylého rodu, kteří mohli svým titulem oslnit a ukázat, že jsou polské aristokracii přinejmenším rovni svou urozeností. Zářivé portfolio Františka Filipa ze Šternberka doplňoval také roku 1735 získaný titul říšského hraběte.

⁶⁶ V Regensburgu pobýval od 7. 10. 1745 do 6. 8. 1748, dle HAUSMANN, F., *Repertorium* II, s. 58.

⁶⁷ ANM, Sternberg-Manderscheid, kart. 79 (nefoliováno).

⁶⁸ Hubertusburský mír byl uzavřen 15. 2. 1763 mezi Pruskem, Habsburskou monarchií a Saským kurfiřtstvím.

Pro uplatnění v diplomacii – ohlédneme-li se ještě do období před jeho první misí – mohly hrát významnou roli také Šternberkovy vazby na přední rody nejen v Čechách, ale v celé monarchii. Šternberkové sami patřili mezi starobylé české rody a jejich členové zastávali různé, zejména zemské úřady. Matka Františka Filipa pocházela z jiného významného šlechtického rodu usazeného od 17. století v Čechách, z rodu Trauttmansdorffů. Neměli bychom opomenout zmínit také Šternberkova poručníka z doby jeho nezletilosti, Štěpána Viléma Kinského,⁶⁹ který zastával vlivné posty v císařské diplomacii ještě za Karla VI. a také působil ve správě Českého království. A v neposlední řadě připomeneme Šternberkovu spřízněnost skrze sňatek s rodem rakouských Starhembergů.

Tyto předpoklady spolu se zkušenostmi, které získal během pobytu u říšského sněmu, kde se setkával se zástupci saského kurfiřta a které mu jistě přinesly i znalosti poměrů v Sasku, musely být dostatečnou kvalifikací pro diplomatickou službu. Ještě v polovině 18. století totiž stále platilo, že pro výběr do císařských diplomatických služeb nebylo nutné a vlastně ani možné absolvovat specifické diplomatické vzdělání. Teprve roku 1754 byla založena tzv. orientální akademie,⁷⁰ která poskytovala diplomatické, ale především jazykové vzdělání pro působení v orientálních zemích, zejména v Turecku. Pro působení na evropských dvorech platilo, že důležitou kvalifikací byla šlechtická výchova, dvorské způsoby a znalost jazyků, v této době zejména francouzštiny, která se prosadila oproti dřívějšímu období jako jazyk diplomacie.⁷¹ A tyto znalosti František Filip ze

⁶⁹ Štěpán Vilém kníže Kinský (1679–12. 3. 1749), v letech 1721–1722 byl císařským vyslancem v Rusku, 1729–1732 ve Francii, následně nejvyšším maršálkem a později nejvyšším hofmistrem Českého království. O jeho diplomatické cestě do Ruska HREBIKOVÁ, Anežka, *Štěpán Vilém Kinský jako císařský vyslanec v Rusku Petra Velikého v letech 1721–1722. Acta Legationis Moscoviticae aneb Diplomatické relace jako raně novověký pramen*, diplomová práce, FF UK, Praha 2016.

⁷⁰ K orientální akademii zejména starší práce WEISS VON STARKENFELS, Victor, *Die kaiserlich-königliche orientalische Akademie zu Wien, ihre Gründung, Fortbildung und gegenwärtige Einrichtung*, Wien 1839; nověji např. NAVRÁTILOVÁ Hana – MÍŠEK, Roman, *The Oriental Academy, Birth of a New Era of Austrian Diplomacy in the Orient*, Archiv orientální 71/2, 2003, s. 199–204, dostupné online z: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:150e7fd2-afec-43cd-9afc-6e293df8e6b2?page=uuid:e0e7fa2f-5cc2-45cd-a261-76e5087e3f11> [cit. 4. 8. 2020].

⁷¹ MŽYKOVÁ, Marie, *Šlechta ve službách diplomacie. Dánsko, Polsko, Německo, Francie, SMOM*, Praha 2001, s. 5. František Filip ze Šternberka ovládal velmi dobře přinejmenším němčinu, ve které byla vedena oficiální korespondence s vídeňským dvorem a která byla také jazykem saského dvora, a francouzštinu, v níž byla vedena mezinárodní jednání a v níž psal část soukromé korespondence. Pravděpodobně uměl také

Šternberka spolu s dostatečným majetkovým zázemím, které bylo při zastupování císařského majestátu rovněž nezbytné, měl.

4.2 Situace v Polsku a Sasku

Diplomatické zastoupení v polsko-litevském soustátí, které se roku 1697 volbou Augusta II. z rodu saských Wettinů spojilo do unie se Saskem, nebývalo pro císaře vždy úplnou prioritou a také nebylo nepřetržité. Již od roku 1635 posílali Habsburkové k polskému dvoru především rezidenty, kteří byli v případě potřeby doplněni mimořádným vyslancem, jehož pobyt byl časově omezen například na dobu trvání sejmů, zejména těch volebních, či na mírová jednání.⁷² Pobyt velvyslance si vyžádala mezinárodní situace také v 90. letech 17. století, kdy bylo nezbytné utvrdit Polsko v setrvání v protiturecké koalici.⁷³

Dlouhodobému pobytu císařských vyslanců v Polsku bránilo také to, že se polský sejm snažil zamezit delšímu setrvávání cizích poselstev v zemi a roku 1682 dokonce přijal zákaz stálého diplomatického zastoupení s výjimkou papežských nunciů.⁷⁴ Přesto císařský rezident zůstal v zemi i nadále. V době Šternberkova příjezdu do Polska tento post již od roku 1729 (respektive 1724 jako legační sekretář) zastával Franz Wilhelm Kinner von Scharfenstein.⁷⁵

Současně s rezidentem ve Varšavě mívaly zahraniční dvory rezidenta také v Gdaňsku. V době Šternberkova působení pobýval v tomto významném obchodním městě císařský agent Jakob von Abramson.⁷⁶ Výjimkou nebylo ani vysílání rezidentů na dvory polských magnátů.

Zatímco tedy v jiných zemích budoval císař stálá diplomatická zastoupení, do Polska byla i nadále vysílána mimořádná poselstva. To se změnilo teprve za vlády

latinsky a italsky, jak dokládají jeho dopisy v rodovém archivu, zatímco pro překlady z polštiny spíše užíval služeb překladatele či císařského rezidenta ve Varšavě.

⁷² Takovým případem byla i diplomatická mise Františka Karla Libštejnského z Kolovrat na mírová jednání mezi Polskem a Švédskem v letech 1658–1660, zpracovaná v příspěvku ANSORGOVÁ, Kristýna, Závěr první severní války v zrcadle císařské diplomacie. František Karel I. Libštejnský z Kolovrat a zprostředkování míru v Olivě roku 1660, in: *Historie 2017–2018, Sborník prací...*, Praha 2019, s. 35–73.

⁷³ O tom blíže KUBEŠ, J., *Hermann Jakob Czernin*, viz pozn. 34.

⁷⁴ TÝŽ, *V zastoupení císaře*, s. 297.

⁷⁵ HAUSMANN, F., *Repertorium II*, s. 75.

⁷⁶ *Repertorium* jej sice neuvádí, ale ze vzájemné korespondence je patrné, že v Gdaňsku působil přinejmenším v letech 1750–1757.

Augusta II., přesněji roku 1719, kdy po sňatku rakouské arcivévodkyně Marie Josefy⁷⁷ se sasko-polským princem Fridrichem Augustem II. (pozdějším králem Augustem III.) byli do Polska vysíláni diplomaté zároveň s hodností nejvyššího hofmistra Marie Josefy, a tak hráli podvojnou roli.⁷⁸ Mezi nimi vyniká zejména postava Františka Karla Vratislava z Mitrovic, který byl královním hofmistrem a císařským vyslancem s přerušeními od roku 1724, respektive 1726 až do roku 1740 (jako hofmistr do roku 1747).⁷⁹ Působení Vratislava z Mitrovic ukázalo, že spojení vyslaneckého a hofmistrovského úřadu nebylo úplně funkční a po volbě Augusta III. polským králem nebylo ani potřebné, proto v dalších letech k fúzi těchto dvou postů již nedocházelo.

Za vlády Wettinů byli do Polska obvykle vysíláni vyslanci s titulem zplnomocněného ministra, který nebyl úplně nejvyšším diplomatickým rankem. Na druhou stranu tím vídeňský dvůr jednak šetřil prostředky na reprezentaci, jednak předcházel ceremoniálním konfliktům.⁸⁰

Diplomatické působení císařských vyslanců v Polsku bylo dlouhá desetiletí postavené na konkurenci císařské a francouzské politiky na polském dvoře, která přetrvávala ještě v prvních letech působení Františka Filipa ze Šternberka, než došlo roku 1756 ke zvratu aliancí.

Císařská politika nebyla ani v 1. polovině 18. století příliš úspěšná a většina pokusů o dojednání habsbursko-polské dohody ztroskotala,⁸¹ nicméně o složitější bylo v polsko-litevském soustátí prosadit konkrétní zájem, o to snazší bylo zmařit zájmy opozice, což byla také cesta, kterou císařští vyslanci povětšinou volili při soupeření s francouzskými diplomaty, kteří bývali ve své činnosti i díky dostatečným finančním prostředkům, jež měli k dispozici, obvykle úspěšnější.

Sasko-polská unie dala vzniknout státnímu útvaru, který nebyl ani trochu homogenní, a to zejména v době panování Augusta III., kdy postupně zanikly všechny naděje na přetvoření v reálnou unii. Každá země měla jiné zájmy a bylo velmi obtížné se

⁷⁷ Marie Josefa Habsburská (1699–1757), rakouská arcivévodkyně, dcera císaře Josefa I., po sňatku s Fridrichem Augustem II. byla saskou kurfiřtkou a posléze také polskou královnou.

⁷⁸ KUBEŠ, J., *V zastoupení císaře*, s. 300.

⁷⁹ Osobě Františka Karla Vratislava z Mitrovic a jeho působení v roli královna hofmistra a císařského vyslance se ve svých pracích věnuje Nela Michalicová, viz pozn. 36.

⁸⁰ KUBEŠ, J., *V zastoupení císaře*, s. 304.

⁸¹ Tamtéž, s. 311, 317.

v nich orientovat. Zatímco v Sasku se Augustovi III. s rozvojem osvícenského absolutismu podařilo prosadit ministeriální systém správy, čímž přestával být závislý na stavech,⁸² Polsko nebylo na takovou reformu připravené.

Po několika nepodařených pokusech o její provedení přesídlil od 40. let August III. prakticky nastálo do Saska. Výjimkou byla období konání sejmů, kdy dočasně přejížděl do Polska, a posléze období sedmileté války, kdy tam přesídlil úplně. Během 40. a první poloviny 50. let se proto vyvinula praxe, že u saského dvora neustále pobývali alespoň někteří polští ministři – vždy musel být přítomen alespoň jeden z kancléřů, vicekancléřů nebo referendářů, jejichž úkolem bylo průběžně informovat polského krále o událostech v Polsku.⁸³ Oproti období vlády svého otce se August III. také již nesnažil zapojovat do diplomatických služeb polské zástupce, ale spoléhal na saské diplomaty.⁸⁴

Pohlédneme-li na situaci v Sasku, ke kurfiřtskému dvoru posílal císař v dřívějších dobách své vyslance nejprve příležitostně, od roku 1665 pak prakticky nepřetržitě až do volby Fridricha Augusta polským králem roku 1697.⁸⁵ Obvyklou náplní činnosti císařských diplomatů v Sasku do té doby bylo získávání kurfiřtského hlasu pro císařskou volbu či zajištění finanční a vojenské pomoci pro boje proti Francii a Osmanské říši. Pro císařské vyslance nejen zde, ale i na jiných kurfiřtských dvorech bylo také typické, že nemuseli osobně v dané destinaci sídlit trvale.⁸⁶ Například Jan Marek z Clary a Aldringenu,⁸⁷ který vlastnil statky v Podkrušnohoří, dojížděl často do nedalekých Drážďan jen v případě, že bylo třeba něco důležitého dojednat, a naopak saské kurfiřty opakovaně hostil v teplických lázních. Jindy však kurfiřta doprovázel na trhy do Lipska, pobýval s ním v Míšni či Torgau.⁸⁸

Do Saska byli císařovi zástupci vysíláni jako vyslanci, byli důsledně titulováni jako „Abgesandte“, čímž byla zdůrazněna odlišnost náplně jejich funkce i z hlediska ceremoniálních nároků. V Sasku se jim nemohlo před rokem 1697 dostat královského

⁸² STASZEWSKI, J., *August III Sas*, s. 213.

⁸³ Tamtéž, s. 225.

⁸⁴ Tamtéž, s. 214.

⁸⁵ KUBEŠ, J., *V zastoupení císaře*, s. 367–368.

⁸⁶ Tamtéž, s. 369.

⁸⁷ Jemu je věnován článek KUBEŠ, J., *Jan Marek z Clary a Aldringenu*, viz pozn. 34.

⁸⁸ KUBEŠ, J., *V zastoupení císaře*, s. 369–370.

přijetí, a proto ani nebylo nutné vysílat je sem s titulem velvyslance („Botschafter“).⁸⁹ To se samozřejmě změnilo se vznikem sasko-polské unie, kdy byli císařští vyslanci do Saska zároveň vyslanci k polskému králi, a proto jim byl udělován také vyšší rank – zpravidla zplnomocněného ministra.

K dočasnému narušení jinak příznivých vztahů mezi Saskem a Vídní došlo během první slezské války, která však pro Sasko skončila neúspěchem, a brzy došlo k opětovnému sblížení obou dvorů.

Jisté rozdíly mezi oběma částmi unie bychom mohli vidět i v tom, jak fungovala jejich diplomacie a jak v nich byli přijímáni cizí diplomaté. Zatímco v Sasku ovládal zahraniční politiku jediný orgán – tajná rada, v níž měl hlavní slovo první ministr Heinrich von Brühl, a samozřejmě také sám panovník,⁹⁰ v Polsku měl v zahraniční politice rozhodující slovo sejm. Tuto skutečnost se Augustovi III. nepodařilo změnit ani přes opakované snahy o reformu státu, které vyzněly naprázdno zejména proto, že žádné ze shromáždění stavů, které měly tuto otázku projednávat, nebylo za jeho vlády řádně dokončeno.⁹¹

Sejm přijímal cizí poselstva, a proto klíčovou audiencí, která císařského diplomata po příjezdu do země čekala, byla audience na sejmu. V době, kdy sejm nezasedal, přebírala jeho kompetence spolu s králem rada senátorů.⁹² Přestože fungování sejmů bylo omezeno jejich rozbíjením a zásadní část jednání spočívala na polské nebo spíše saské diplomatické službě, zvyk ceremoniálního přijímání zahraničních poselstev králem za přítomnosti sejmu, a také jejich jednání s aktuálně probíhajícím sejmem, se ještě stále zachovával.⁹³ Do zahraniční politiky ale více zasahovali senátoři a také představitelé nejvyšších úřadů nejen v Polsku, ale také na Litvě, své posly vysílali jednotliví magnáti, a také města, zejména Gdaňsk. Polská diplomacie tak měla značně decentralizovaný charakter.

Není proto divu, že polští panovníci z rodu Wettinů upřednostňovali saskou diplomacii a zájmy polského státu spíše upozadovali.⁹⁴ Samo Polsko se nezmohlo na

⁸⁹ KUBEŠ, J., *Jan Marek z Clary a Aldringenu*, s. 348, pozn. 5.

⁹⁰ Jakkoliv je jeho role v domácí i zahraniční politice v mnoha historiografických pracích marginalizována.

⁹¹ Poslední sejm, který nebyl rozbit, byl tzv. „sejm pacyfikacyjny“ roku 1736, ukončující občanskou válku po smrti Augusta II. a dvojí královské volbě.

⁹² KUBEŠ, J., *V zastoupení císaře*, s. 293

⁹³ GIEROWSKI, J. A., *Dyplomacja polska doby saskiej*, s. 413.

⁹⁴ Tamtéž, s. 373.

energičtější diplomatickou činností ani během sedmileté války, neboť bylo neustále zmítáno vnitřními boji několika táborů – „Familie“,⁹⁵ hejtmanského, vedeného Janem Klementem Branickým,⁹⁶ a dvorského, v jehož čele stanul stoupenec Brühla, dvorský maršálek Jerzy Mniszech.⁹⁷ Zatímco se polští magnáti přeli o úřady a majetky, rozbíjeli sejmy a sejmíky a pro své zájmy hledali podporu v zahraničí, evropské mocnosti přestaly s polským královstvím v mezinárodní politice počítat.⁹⁸

Ještě na přelomu 40. a 50. let mohly hrát Augustovy země roli činitele vyvažujícího vztahy mezi císařským a carským dvorem,⁹⁹ postupně však začali do polské politiky stále více zasahovat Rusové nejen diplomatickou, ale i vojenskou silou, a samo Polsko se stalo spíše objektem než činitelem zahraniční politiky.¹⁰⁰

4.3 Průběh diplomatické cesty

4.3.1 Jmenování k sasko-polskému dvoru a první část Šternberkova pobytu

Když František Filip ze Šternberka obdržel svou první instrukci k diplomatické misi do Polska a Saska, datovanou 28. února 1749, neměl vídeňský dvůr již téměř dva roky v Sasku prakticky žádné zastoupení, zatímco v Polsku dlel pouze císařský rezident Franz Wilhelm Kinner. Poslední vyslanec Mikuláš I. Josef Esterházy z Galanty ukončil své působení u dvora Augusta III. počátkem června roku 1747.¹⁰¹

⁹⁵ Jako „Familia“ byl označován polský magnátský rod Czartoryských. Ti se stali ve 40. letech nejmocnějším rodem polského království díky spolupráci s panovnickým dvorem. Pro dvorskou stranu získávali podporu šlechty, čímž si dočasně zajistili přízeň prvního ministra i krále a pro členy své rodiny získali některé významné úřady v Polsku a na Litvě. Vzájemná spolupráce však brzy přestala fungovat. Nejprve si „Familia“ získala pozici tak silnou, že přestala být na dvoru závislá. Po událostech 50. let spojených s kolbuszowskou aférou (viz dále) Czartoryští postupně ztráceli vliv a snažili se získat podporu v zahraničí – u carského dvora.

⁹⁶ Jan Klemens Branicki (1689–1771), v letech 1735–1752 velký korunní hetman, jeden z největších polských magnátů 18. století.

⁹⁷ Jerzy August Mniszech (1715–1778), polský korunní dvorský maršálek.

⁹⁸ GIEROWSKI, J. A., *Dyplomacja polska doby saskiej*, s. 385.

⁹⁹ STASZEWSKI, J., *August III Sas*, s. 217.

¹⁰⁰ Pomyslnou tečkou za tímto vývojem je pak trojí dělení Polska v letech 1772–1795.

¹⁰¹ HAUSMANN, F., *Repertorium II*, s. 76 a 80.

Sasko bylo v té době ve Vídni zastupováno zplnomocněným ministrem Christianem von Loßem,¹⁰² kterého záhy vystřídal alespoň rezident Johann Sigismund von Petzold,¹⁰³ jehož v květnu 1752 doplnil další zplnomocněný ministr Karl Georg Friedrich von Flemming.¹⁰⁴ O polských vyslancích na císařském dvoře zprávy nemáme.¹⁰⁵

František Filip byl pověřen k diplomatickému zastupování Františka Štěpána, respektive Marie Terezie, v jejímž jménu byla instrukce vydána, právě s odůvodněním, že od návratu hraběte Esterházyho se na polském a saském dvoře žádný vyslanec nenachází. Spolu s instrukcí¹⁰⁶ obdržel také kreditivy a vlastnoruční dopis pro polského krále a královnu. Byl výslovně jmenován zplnomocněným ministrem („Bevollmächtigten Ministri“), aby bylo zamezeno ceremoniálními neshodám zejména v přítomnosti francouzských velvyslanců a jiných zahraničních ministrů.

Tato instrukce jej prakticky vysílala do Saska, ačkoliv oficiálně byl císařským ministrem primárně u polského dvora. Udělovala mu několik hlavních a obecněji formulovaných úkolů, jako usilovat o zachování rovnováhy jak ve světě, tak v rámci Říše, či o dodržování dřívějších i nově uzavřených závazků mezi vídeňským a místním dvorem. Mimo to měl také pozorovat dění na dvoře a jednání všech zahraničních ministrů, kteří se zde nacházejí. Důraz byl kladen na společný postup Vídne a Drážďan vůči nepřátelům, zejména Prusku.¹⁰⁷

Instrukce zevrubně seznamovala Františka Filipa ze Šternberka s mezinárodním děním v předchozích letech, doloženým i korespondencí, memorandy, deklaracemi, reskripty, smlouvami a dalšími dokumenty, přiloženými v opisech. Obdobně přiblížila také situaci v německé říši zejména ve vztahu k Prusku. Nechyběl v ní ani podrobný popis dvora, na který Šternberk vyjížděl.

„Der König ist für seine person ein redlich denckender, und Uns nicht übel wollender Herr. Der Haß gegen Preussen ist bey ihme so tieff eingewurrzlet, daß ungehindert aller von Franckreich auch zu einer solchen zeit sich gegebener bemühung,

¹⁰² Působil zde od 6. listopadu 1745 do 19. března 1749. (Tento a další údaje o působení diplomatů převzaty z HAUSMANN, F., *Repertorium II.*)

¹⁰³ Od 18. dubna 1750 do 25. července 1783.

¹⁰⁴ Od 26. května 1752 do 5. října 1763.

¹⁰⁵ *Repertorium* uvádí zplnomocněného ministra jen k roku 1763. HAUSMANN, F., *Repertorium II*, s. 281.

¹⁰⁶ ANM, Sternberg-Manderscheid, kart. 149 (nefoliováno); HHStA, StA Polen III, kart. 2, fol. 1–84.

¹⁰⁷ Mluví se zde také o Francii, ačkoliv ta nebyla vzhledem k poměrům na sasko-polském dvoře označována výslovně za nepřítele.

*wo dessen neygunung für jeztedachte Cron zum höchsten angewachsen ware, gleichwohlen eine wahre aussöhnung zwishen beeden Königen von Pohlen und Preussen nicht hat bewürcket werden können.*¹⁰⁸ Tento příznivý popis královy osobnosti následuje upozornění na často rozporná jednání a různé protichůdné zájmy krále, ministra Brühla a dalších ministrů či kurfiřtských princů. Šternberkovým úkolem hned na počátku bylo zorientovat se, jaké smýšlení aktuálně na dvoře, ke kterému je akreditován, převládá. To hrálo důležitou roli při úkolu získat Sasko, aby přistoupilo ke spojení Rakouska s Ruskem.¹⁰⁹

Na základě informací o saské politice předcházejícího období se tak Šternberk ještě před svým odjezdem seznámil s osobnostmi a postoji jednotlivých saských politiků a vyslanců. Blíže popsáni mu byli také zástupci jiných evropských zemí, kteří na saském dvoře aktuálně pobývali – od papežského nuncia Alberica Archinta¹¹⁰ přes francouzského velvyslance markýze des Issarts,¹¹¹ španělského ministra di Bena,¹¹² neapolského ministra,¹¹³ ruské vyslanec,¹¹⁴ britského ministra Charlese Hanbury Williamse,¹¹⁵ sardinského ministra Perrone,¹¹⁶ až po pruského ministra Voße.¹¹⁷ To byli muži, se kterými

¹⁰⁸ HHStA, StA Polen III, kart. 2, fol. 44a–44b.

¹⁰⁹ Rusko-rakouská spojenecká smlouva byla uzavřena 2. 6. 1746. STELLNER, František, *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha 2000, s. 65.

¹¹⁰ Alberico Archinto (1698–1758), italský kardinál pocházející z Milána a papežský nunciatus, v letech 1746–1754 působil na polském a saském dvoře.

¹¹¹ Charles Hyacinthe de Galeans de Castellane, markýz des Issarts, v letech 1746–1750 mimořádný francouzský vyslanec v Polsku a Sasku.

¹¹² Guido Jacinto Ferrero-Fieschi di Bena e Masserano (1690–1750), španělský vyslanec působící mimo jiné na císařském dvoře, poté od roku 1746 také v Polsku a Sasku.

¹¹³ V Sasku působil v letech 1743–1748 jako zplnomocněný ministr Galeazzo Bolognini, poté jej nahradil Azzolino Malaspina, o kterém již je zde pravděpodobně řeč.

¹¹⁴ Michail Petrovič Bestužev-Rjumin (1693–1766) měl ukončit své působení u polsko-saského dvora nedlouho před vydáním Šternberkovy instrukce. Dle zpráv císařského vyslanec v Rusku jej měl nahradit – a také nahradil – Hermann Karl von Kayserling (1696–1674), pobaltský diplomat v ruských službách, který byl nakonec ruským zplnomocněným ministrem v Polsku a Sasku do dubna 1752.

¹¹⁵ Charles Hanbury Williams (1708–1759) byl britským vyslancem a později zplnomocněným ministrem v Polsku s několika přerušeními v letech 1747–1755.

¹¹⁶ Carlo Francesco di Perrone působil v Sasku do června roku 1749, ještě na podzim téhož roku na jeho místo nastoupil markýz de Aigueblanche.

¹¹⁷ Ernst Johann von Voß (1726–1793) pruským vyslancem v Polsku a Sasku v letech 1748–1750.

se měl v následujícím období setkávat, účastnit se společných jednání a o jejichž postupech měl také vídeňský dvůr informovat.

Hlavní instrukce, která Šternberka zevrubně seznamovala se situací v Sasku, byla ještě 13. března 1749 doplněna o „Appendix“ s dalšími tajnými informacemi získanými ze zpráv hrabat Loße¹¹⁸ a Brühla a také z korespondence francouzského vyslance des Issarts a francouzského ministra zahraničních věcí markýze de Puysieux.¹¹⁹

Dopodrobna seznámen jak s mezinárodní situací, tak s jednotlivými aktéry, s nimiž se mohl u dvora Augusta III. setkat, tedy mohl František Filip ze Šternberka vyrazit na svou diplomatickou cestu.

Už instrukce Šternberkovi udělená předpovídala, že jeho působení u polsko-saského dvora bude mít těžiště v Sasku. O polské situaci na mezinárodní úrovni ani o vnitřní politice nebyl Šternberk z Vídně prozatím instruován. Důvodem pro to bylo nepochybně i vědomí, že sám král jezdil do Polska pouze v době konání sněmů a mezitím jej ve Varšavě osobně zastupoval královský úředník, který pravidelně zasílal informace do Drážďan.¹²⁰

Připomeňme, že ve Varšavě zatím také pobýval císařský rezident, který už delší dobu panovníci a říšského kancléře informoval, a s nímž Šternberk navázal kontakt a v prvních šesti letech svého diplomatického pobytu si s ním čile korespondoval.¹²¹

Jelikož nebylo ani polsko-saskou stranou předem stanoveno, zda má zahraniční vyslanec absolvovat první audienci ve Varšavě, či v Drážďanech,¹²² směřovaly Šternberkovy první kroky do Saska. O jeho cestě tam ani o početnosti a složení jeho doprovodu nemáme z dostupných pramenů dostatečné zprávy. Z jeho první relace¹²³ se

¹¹⁸ Christian von Loß (1697–1770), saský ministr, ve 40. letech působil jako saský vyslanec mj. na dvoře císaře Karla VII. a posléze ve Vídni, po návratu roku 1749 obdržel funkci ministra konference, fakticky fungoval jako jeden z hlavních poradců a spolupracovníků hraběte Brühla.

¹¹⁹ Louis Philogène Brulart, hrabě de Sillery a markýz de Puysieux (1702–1770) působil jako francouzský ministr pro zahraniční záležitosti v letech 1747–1751.

¹²⁰ STASZEWSKI, J., *August III Sas*, s. 222–223.

¹²¹ Přijátá a koncepty odeslané korespondence se z velké části nacházejí v ANM, Sternberg-Manderscheid, kart. 71 (přijátá korespondence) a 149–150 (koncepty odeslaných listů).

¹²² V Drážďanech probíhal ceremoniál podle saských zvyků a byl prováděn saskými ministry, polští zástupci, kteří se současně nacházeli na saském dvoře, se na něm přitom mohli podílet. GIEROWSKI, J. A., *Dyplomacja polska doby saskiej*, s. 439.

¹²³ HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1746–1749, kart. 7, fasc. 1749, relace z 14. 4. 1749 (nefoliováno).

dozvídáme, že do Drážďan přijel 12. dubna 1749. Nezastihl zde však krále, který se měl původně vrátit na Velikonoční pondělí (6. dubna), ale zdržel se na svých cestách po Sasku, takže císařský vyslanec nemohl ihned po svém příjezdu absolvovat vstupní audienci, a nemohl navštívit ani přítomné zahraniční vyslance. Absolvoval pouze návštěvu u hraběte Loße, při které se dozvěděl, že v podobné situaci jako on se nachází také ruský ministr hrabě von Kayserling, jehož předchůdce hrabě Bestužev ještě neabsolvoval závěrečnou audienci a on tak nemohl být akreditován, a tudíž nemohl navštěvovat zahraniční ministry. Kvůli této komplikaci mohl Šternberk ve své první zprávě informovat Vídeň pouze o odjezdu některých zahraničních zástupců.¹²⁴

Nepřítomnost krále ani tak nezabránila císařskému vyslanci přijít do kontaktu alespoň s některými vyslanci, včetně papežského nuncia a již zmiňovaných ruských ministrů. Shodou náhod se setkal také s anglickým ministrem, který dočasně přebýval ve stejném domě jako Šternberk.¹²⁵

Vstupní audienci mohl absolvovat teprve po čtrnácti dnech od svého příjezdu.¹²⁶ Poté co jej královský ceremoniář předchozí den vyzval, aby se o jedenácté hodině dopolední druhého dne dostavil, mohl konečně poprvé navštívit Augusta III. Král jej přivítal velmi srdečně a nabídl mu zároveň k užívání královské a kurfiřtské domy a svou pohostinnost. Ještě téhož dne dvůr opět odjel na několik dní do Lipska, avšak Šternberk zůstal v Drážďanech.

Teprve v další zprávě se císařský vyslanec rozepisuje také o tom, že po audienci u krále absolvoval podle zvyku ještě audienci u královny, kurfiřtských princů a princezen, a následně se oficiálně setkal s papežským nunciem a francouzským velvyslancem, přičemž první z nich mu následujícího dne návštěvu oplatil. Obsah jednání s francouzským velvyslancem byl natolik citlivou informací, že se o něm podrobněji rozepsal teprve v šifrované části relace.¹²⁷

¹²⁴ Konkrétně španělského vyslance di Bena a sardinského ministra Perrona.

¹²⁵ O této skutečnosti spolu s detaily jejich rozhovoru informuje ještě týž den svůj dvůr. HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1746–1749, kart. 7, fasc. 1749, druhá relace z 14. 4. 1749 (nefoliováno).

¹²⁶ HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1746–1749, kart. 7, fasc. 1749, relace z 26. 4. 1749 (nefoliováno).

¹²⁷ Tamtéž, relace z 2. 5. 1749 (nefoliováno). Užívání šifer pro větší zabezpečení citlivých zpráv ukládala Šternberkovi již hlavní instrukce. Ačkoliv se zatím nepodařilo nalézt klíč k šifře, většina jeho zpráv byla ve Vídni přepsána buď do stránek s šifrou, nebo na samostatné listy. Šifrováním císařské korespondence, i když v o trochu starším období, se u nás zabývá nejnověji ŠIMSOVÁ, Barbora, *Šifrovaná korespondence v písemnostech válečné kanceláře Matyáše Gallase*, Sborník archivních prací, roč. 69, č. 1 (2019), s. 7–86.

Krátce po svém příjezdu sice Šternberk zůstával v Drážďanech, i když král se svým dvorem cestoval po Sasku, ale na podzim již Augusta doprovázel při jeho cestě na vyhlášené trhy do Lipska.¹²⁸ Následoval několikátýdenní pobyt v Augustově paláci v Hubertusburgu,¹²⁹ kde se chystala oslava králových narozenin.¹³⁰ Jelikož se zde měli sejít zástupci různých zemí se svými suitami, žádal Šternberk vídeňské úřady, aby zvážily zvýšené množství výdajů, které s sebou ponese patřičná reprezentace císařského majestátu na takové události.¹³¹

O dění v Polsku byl mezitím Šternberk informován jak od císařského vyslance Kinnera, tak také od dalších osob pobývajících ve Varšavě. Jejich dopisy či opisy z nich byly spolu s patřičným komentářem součástí mnoha Šternberkových relací. A o polských záležitostech a ruském vlivu na ně se živě debatovalo mezi ministry u saského dvora.¹³² Osobně zavítal František Filip do Varšavy až rok po svém příjezdu do Saska, avšak i zde jej čekal celý proces ceremoniálního přijetí u polského dvora.

Zatímco polský král plánoval odjezd do Varšavy na 20. dubna, Šternberk si nejprve z říšské kanceláře musel nechat zaslat nové kreditivy a instrukci pro jednání se zástupci polské republiky. Již 9. dubna 1750 píše, že si do Polska v předstihu poslal koně a zavazadla, sám ale čekal v Drážďanech, než mu ve Vídni vydají patřičné dokumenty, přičemž měl v úmyslu stihnout zahájení rady senátorů 4. května, takže bylo třeba, aby ještě před koncem měsíce vyrazil.¹³³ Požadované kreditivy a instrukce mu byly sice doručeny již 13. dubna, ale Šternberkův plánovaný odjezd do Varšavy zkomplikovala skutečnost, že některé kreditivy (pro polskou republiku a pro primase) obsahovaly chybné jméno polského primase (namísto stávajícího Adama Komorowského¹³⁴ zde byl uveden již

¹²⁸ V letech 1749 a 1751 pobýval Šternberk s Augustem v Lipsku na přelomu října a listopadu, 1752–1756 pak koncem dubna nebo začátkem května. Výjimkou je rok 1750, kdy se ve Varšavě konal sejm a Šternberk v této době stejně jako král pobýval v Polsku, jak bude ještě dále pojednáno.

¹²⁹ Odtud datovány relace z října a listopadu let 1749–1751 včetně listopadu 1750, kdy Šternberk do Hubertusburgu zavítal přímo po odjezdu z Polska.

¹³⁰ August III. se narodil 17. října 1696. O plánovaném odjezdu do Hubertusburgu a zastávce v Lipsku zpravuje Šternberk v relaci z 28. září 1749, HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1746–1749, kart. 7, fasc. 1749 (nefoliováno).

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Např. HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1746–1749, kart. 7, fasc. 1749, relace z 26. 10. 1749 (nefoliováno), ale i mnohé další.

¹³³ HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1750–1751, kart. 8, fasc. 1750, relace z 9. 4. 1750, fol. 148–181.

¹³⁴ Adam Ignacy Komorowski (1699–1759), hnězdenský arcibiskup a polský primas v letech 1749–1759.

zemřelý Krzysztof Szembek¹³⁵), proto si musel urychleně vyžádat jejich opravení.¹³⁶ S postupujícími dny, kdy opravené kreditivy nepřicházely, stoupal Šternberkův neklid.¹³⁷ Protahující se čekání na dokumenty, které mu nakonec měly být zaslány k císařskému rezidentovi do Varšavy, si císařský vyslanec zkrátil odpočinkem v přítomnosti kurfiřtského prince a princezny, a nedostatek informací z úřední činnosti nahradil vyúčtováním nákladů za poslední čtyři měsíce, jejichž náhradu požadoval.¹³⁸

První zprávy o Šternberkově pobytu ve Varšavě nacházíme v relaci z 6. května 1750,¹³⁹ kterou odeslal spolu s císařským rezidentem Franzem Wilhelmem Kinnerem. Píše zde o svém zdárném příjezdu do polského sídelního města 2. května, přičemž ještě týž den ve večerních hodinách se setkal s hrabětem Brühlem. Následující den se v doprovodu císařského rezidenta ohlásil u velkého korunního maršálka Franciszka Bielińskiego,¹⁴⁰ kterému předal kopii kreditivu pro krále. Maršálek nato svezl Šternberka svým kočárem ke dvoru a ohlásil jeho audienci u panovníka, ke které byl přijat okamžitě, neboť „*die anticamera voll von Pohnischen Magnaten und großen Adels ware.*“ Král přijal kreditivy a vyměnil si s císařským vyslancem komplimenty. Následovala audience u královny, po níž byl Šternberk pozván na bohoslužbu do královské kaple.

Odpoledne v doprovodu rezidenta Kinnera vyrozuměl primase království, aby mohl jemu a „celé republice“ předat co nejdříve kreditivy od císařovny. Následující den se Šternberk mohl setkat také se senátory – rada senátu byla zahájena za přítomnosti krále 4. května a měla trvat do následující soboty. Z jejího dosavadního jednání přitom bylo možné doufat, že se podaří uskutečnit mimořádný sejm¹⁴¹ z podnětu krále, a to i přes spory

¹³⁵ Krzysztof Antoni Szembek (1667–1748), hnězdenský arcibiskup a polský primas od roku 1739 do své smrti.

¹³⁶ HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1750–1751, kart. 8, fasc. 1750, relace z 16. 4. 1750, fol. 185–186.

¹³⁷ Opakovaně se připomíná v relaci z 20. 4. 1750. HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1750–1751, kart. 8, fasc. 1750, fol. 187–188; a ještě o čtyři dny později vyjadřuje svou naději, že mu kreditivy budou zaslány do Varšavy, kde je při svém příjezdu nalezne. Tamtéž, relace z 24. 4. 1750, fol. 189–190.

¹³⁸ Tamtéž, relace z 27. 4. 1750, fol. 191–192.

¹³⁹ HHStA, StK Polen II, 1749–1750, kart. 23, fasc. 1750, fol. 39–42.

¹⁴⁰ Franciszek Bieliński (1683–1766), velký korunní maršálek v letech 1742–1766.

¹⁴¹ Mimořádný sejm roku 1750 byl svolán 11. května a zahájen 4. srpna. Trval přesně 14 dní, než byl rozbit. KONOPCZYŃSKI, Władysław, *Chronologia sejmów polskich 1493–1793*, Kraków 1948, č. 223. Tento sejm měl mimo jiné projednat následnictví kurfiřtského prince Fridricha Kristiána na polském trůně.

jednotlivých stran a stížnosti Potockých,¹⁴² neboť jeho uskutečnění bylo v zájmu všech. Jeho průběh měl Šternberk s Kinnerem pozorovat a dále o něm zpravit Vídeň.

Mimořádný sejm byl zahájen 4. srpna 1750, Šternberk o tom spolu s Kinnerem zpravuje o den později:¹⁴³ „*Den 4ten wurde der außerordentliche Reichs-tag nach anruffung des Heyl. Geistes in der St. Joannis Kirchen und von dem bischoffen von Cracau abgesungenen HochAmbt bey ungemein zahlreicher gegenwarth derer Senatoren und Landbothen in dem König. Schloß eröffnet [...].*“ Přikládá také seznam poslů na tento sejm a první část deníku z jeho zasedání, ve kterém pokračuje po několik dalších dní až do 12. srpna, kdy byl sejm rozbit.¹⁴⁴

Ve Varšavě pobýval František Filip ze Šternberka několik měsíců, během kterých se účastnil různých společenských událostí¹⁴⁵, ale zejména jednal s představiteli polské a saské vlády a se zahraničními vyslanci¹⁴⁶. Opakovaně se ve svých zprávách do Vídně věnuje polským vnitropolitickým záležitostem a sporům mezi dvěma největšími polskými rody – Czartoryskými a Potockými. Během září roku 1750 pronikají do zpráv informace ohledně příprav zasedání tribunálu v Piotrkówě,¹⁴⁷ o jeho zahájení však informuje na začátku října už jen císařský rezident Kinner.¹⁴⁸

Šternberk ještě 3. října potvrdil plán Augusta III. vrátit se do Saska, a sám se odebral na základě císařského svolení přes Čechy směrem na Vídeň, kde měl podat osobní zprávu o událostech v Polsku.¹⁴⁹ Během cesty jej však zastihl kurýr s příkazem, aby se

¹⁴² Potoční – jeden z významných polských magnátských rodů, který stál v 18. století v opozici vůči královskému dvoru a „Familií“ a byl častým původcem rozbití sejmů.

¹⁴³ HHStA, StK Polen II, 1749–1750, kart. 23, fasc. 1750, fol. 211–230.

¹⁴⁴ Tamtéž, fol. 253–254.

¹⁴⁵ Například v relaci datované 16. května 1750 zpravuje o oslavách císařovniných narozenin (13. května) a zasnoubení dcery hraběte Brühla Marie Amalie (1736–1772) s korunním dvorským maršálkem hrabětem Jerzym Augustem Mniszchem.

¹⁴⁶ Zde zmiňme zejména anglického vyslance sira Charlese Hanbury Williamse a ruského vyslance Hermanna Karla Kayserlinga.

¹⁴⁷ Korunní tribunál (Trybunał Główny Koronny) v Piotrkówě byl nejvyšším apelačním soudem polské koruny, který se ale podobně jako i jiné orgány vlády stal v 18. století nástrojem sporů mezi magnátskými rody.

¹⁴⁸ HHStA, StA Polen II, kart. 23, fasc. 1750, fol. 397–398, relace Kinnera císařovně z 7. 10. 1750.

¹⁴⁹ Tamtéž, relace Šternberka z 3. 10. 1750, fol. 393–394.

vrátil zpět do Drážďan¹⁵⁰ a zde předal králi – tady spíše v roli saského kurfiřta – žádost o podporu arcivévody Josefa při volbě římského krále.¹⁵¹

Následující rok 1751 strávil František Filip ze Šternberka v Sasku, na podzim doprovázel panovnický dvůr do Lipska a Hubertusburgu a v listopadu zase zpátky do Drážďan. V Polsku se znovu objevuje až po téměř dvou letech od první cesty do Varšavy, a to v září roku 1752. Přijel stejně jako král kvůli konání sejmů v Grodně, který byl svolán již počátkem června na říjen toho roku. Ačkoliv císařský rezident Kinner žádal, aby byl cesta do Grodna z důvodu nemoci zproštěn,¹⁵² nakonec Šternberka na sejm přeci jen doprovázel.

Polský panovnický pár odjel tentokrát do Polska 28. srpna v doprovodu dvou mladších kurfiřtských princů Františka Xavera a Karla Kristiána,¹⁵³ a to poté, co u nich vstupní audienci absolvoval francouzský velvyslanec hrabě de Broglie.¹⁵⁴ Šternberk je měl následovat o několik dní později.¹⁵⁵ Tentokrát již jeho odjezd neprovázely žádné komplikace jako v případě předchozí cesty do Varšavy.

Do Grodna přijel Šternberk 21. září 1752.¹⁵⁶ Sejm byl zahájen 2. října¹⁵⁷ a oba císařští zástupci o jeho průběhu informovali až do jeho rozbití.¹⁵⁸ Poté Šternberk přesídlil

¹⁵⁰ HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz, kart. 8, fasc. 1750, fol. 195–196, relace z 12. 10. 1750, v níž Šternberk mimo jiné zpravuje o poslední audienci, kterou měl u krále a královny ve Varšavě předtím, než byl uvolněn ze služby, a během které jej polský královský pár ujistil o přátelství a náklonnosti vůči císaři a císařovně.

¹⁵¹ V relaci z 23. října 1750 potvrzuje předání králi. HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz, kart. 8, fasc. 1750, fol. 201–208. Jednalo se o volbu arcivévody Josefa ještě za života jeho otce, která nakonec úspěšně proběhla teprve v roce 1764.

¹⁵² Kinnerova relace z 12. 7. 1752, HHStA, StK Polen II, kart. 24, fasc. 1752, fol. 65–66.

¹⁵³ František Xaver (1730–1806) a Karel Kristián (1733–1796). Jejich starší bratr Fridrich Kristián Augusta do Polska obvykle neprovázel, v době konání sejmů roku 1752 neformálně zastupoval svého otce v Sasku pod dohledem svého nejvyššího hofmistra hraběte Josefa Antona Gabaleona von Wackerbarth-Salmour (1685–1761). STASZEWSKI, J. *August III Sas*, s. 248.

¹⁵⁴ Charles-François de Broglie, markýz de Ruffec (1719–1781), francouzský vyslanec, jako velvyslanec v Polsku a Sasku působil v letech 1752–1758.

¹⁵⁵ O datech odjezdu polského krále i svém vlastním informuje v relaci z 25. 8. 1752, HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1752–1754, kart. 9, fasc. 1752 (nefoliováno); o audienci francouzského velvyslance a odjezdu polského dvora v relaci z 28. 8. 1752, tamtéž.

¹⁵⁶ HHStA, StK Polen II, kart. 24, fasc. 1752, fol. 111–116, relace Šternberka z 27. 9. 1752.

¹⁵⁷ Řádný sejm v Grodně byl svolán 6. června a zasedal ve dnech 2. října – 26. října 1752, než byl rozbit. KONOPCZYŃSKI, W., *Chronologia sejmów polskich*, č. 224. O zahájení a prvních jednáních a také seznam

spolu s králem do Varšavy,¹⁵⁹ kde strávil ještě celý listopad a kde probíhala jednání také s tatarskými vyslanci.¹⁶⁰ Následně zanechal Kinnera ve Varšavě opět samotného a odebral se zpátky do Saska.

Obdobný průběh měla i třetí Šternberkova cesta na polský sejm roku 1754. Zprávu o odjezdu polské královské rodiny doprovázely jejich gratulace adresované císařovně vzhledem k jejímu nedávnému porodu.¹⁶¹ Šternberk si také opět vyžádal souhlas s tím, aby mohl obdobně jako už v předchozích případech posílat ohledně polských záležitostí společné relace s císařským rezidentem.¹⁶²

Pobyt v Polsku v létě roku 1754 provázely kromě příprav sejmů oslavy a udělování řádu bílé orlice,¹⁶³ na polský dvůr dorazili také vyslanci moldavského hospodara a tatarského chána.¹⁶⁴ Zatímco sejm ve Varšavě se teprve chystal, probíhaly četné konference senátorů se zahraničními vyslanci.¹⁶⁵ Sejm,¹⁶⁶ který byl zahájen 30. září toho roku a o jehož průběhu císařští diplomaté opět podrobně informovali,¹⁶⁷ byl stejně jako

poslů účastnících se sejmů HHStA, StK Polen II, kart. 24, fasc. 1752, fol. 119–124, relace Šternberka z 4. 10. 1752.

¹⁵⁸ O tom zpravuje nejprve Kinner hned 25. 10. 1752, HHStA, StK Polen II, kart. 24, fasc. 1752, fol. 193–194, a posléze podrobněji také oba společně 30. 10. 1752. Tamtéž, fol. 195–220.

¹⁵⁹ Tamtéž, fol. 239–242, relace Šternberka z 4. 11. 1752.

¹⁶⁰ Ve zprávě z 18. 11. 1752 zpravuje mimo jiné o závěrečné audienci tatarského emisara či o zprávách císařského agenta v Gdaňsku Abramsona ohledně pruského zbrojení. HHStA, StK Polen II, kart. 24, fasc. 1752, fol. 255–258.

¹⁶¹ Dne 1. června 1754 se narodil arcivévoda Ferdinand Karel. Šternberk o tom píše v relaci ze 7. června. HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1752–1754, kart. 9 (nefoliováno).

¹⁶² Tamtéž, relace z 17. 6. 1754.

¹⁶³ Popisy slavností a seznam vyznamenaných dvořanů nalezneme v relacích z počátku srpna 1754. HHStA, StK Polen II 1754–1756, kart. 25, fasc. 1754 Januar–Sept[em]ber.

¹⁶⁴ Tamtéž, relace Šternberka a Kinnera 27. 7. 1754, fol. 94–108.

¹⁶⁵ Šternberk mimo jiné posílal opisy protokolů z těchto konferencí. Přílohy k relaci z 4. 9. 1754, HHStA, StK Polen II 1754–1756, kart. 25, fasc. 1754 Januar–Sept[em]ber, fol. 168–184 a další.

¹⁶⁶ Řádný sejm svolaný 7. července do Varšavy na 30. září 1754 zasedal do 31. října téhož roku, kdy byl rozbit. KONOPCZYŃSKI, W., *Chronologia sejmów polskich*, č. 225.

¹⁶⁷ O zahájení a průběhu prvních jednání relace z 2. 8. 1754, HHStA, StK Polen II 1754–1756, kart. 25, fasc. 1754 October–Dezember, fol. 1–8. Další relace z října 1754 o dění na sejmů navazují.

předchozí rozbit. Tím vyeskalovala tzv. kolbuszowská aféra,¹⁶⁸ která ukončila nadvládu tehdejšího nejmocnějšího rodu v Polsku, „Familie“ Czartoryských.

Teprve 14. prosince se Šternberk vrátil z Varšavy, a to ještě dříve než královský pár. V Drážďanech proto následující dny strávil s kurfiřtskými princí, a ve svých zprávách měl prostor se podrobně rozepsat o posledních jednáních s polskými magnáty, včetně litevského velkého kancléře knížete Czartoryského,¹⁶⁹ který si stěžoval na lhostejnost císařského dvora vůči polským záležitostem a že Vídeň není o dění v polském království dostatečně informována. Šternberk jej měl ubezpečit, že má císařský dvůr v Polsku dostatek zástupců, kteří jej informují, ale že navíc události poslední doby – míněna je tím zejména kolbuszowská aféra – považuje za vnitřní záležitosti Polska.¹⁷⁰ Tím se také uzavírá téma, které bylo v posledních měsících obsahem nesčetných diplomatických zpráv pro všechny evropské a nejen evropské dvory. Přes snahu polských magnátů najít pro řešení tohoto problému spojení v zahraničí se většina cizích dvorů distancovala.¹⁷¹

V následující relaci prosí Šternberk o proplacení nezbytných výdajů, které měl během svého pobytu ve Varšavě, a to na základě přiloženého vyúčtování.¹⁷²

¹⁶⁸ Kolbuszowská aféra (transakcja kolbuszowska, aféra kolbuszowska) – politická aféra 50. let, která započala roku 1752 dohodou členů „Familie“ ohledně rozdělení rodových majetků Ostrožského fideikomisu. Přetvořila se ve velkou politickou aféru zaměřenou proti tehdejšímu nejmocnějšímu magnátskému rodu, do které však královský dvůr nezasahoval. Czartoryští postupně ztratili svou dosavadní pozici a přešli do opozice vůči dvoru. STASZEWSKI, J., *August III Sas*, s. 241.

¹⁶⁹ Michał Fryderyk Czartoryski (1696–1775), velkým litevským kancléřem od roku 1752, byl spoluzakladatelem a hlavou „Familie“.

¹⁷⁰ HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1752–1754, kart. 9, fasc. 1754, relace z 16. 12. 1754 (nefoliováno). O podrobné informovanosti vídeňského dvora ohledně kolbuszowské aféry vypovídají četné relace císařského rezidenta Kinnera zasílané během jara a léta 1754. HHStA, StK Polen II 1754–1756, kart. 25, fasc. 1754 Januar–Sept[em]ber.

¹⁷¹ Jak blíže rozebírá KONPCZYŃSKI, W., *Polska w dobie wojny siedmioletniej*, s. 14nn.

¹⁷² Prosí tu o vyplacení subsistence za svůj pětiměsíční pobyt ve Varšavě, o kterou žádal vedle proplacení běžných výdajů, jež zasílal v kvartálním vyúčtování, neboť musel z vlastního hradit nemalé částky na ubytování v polském sídelním městě, stravu a výdaje za poštu. HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1752–1754, kart. 9, fasc. 1754, relace z 20. 12. 1754 (nefoliováno). Přiložené účetní doklady se u relací nenacházejí a je pravděpodobné, že budou uloženy v jiných fondech rakouského státního archivu, které však pro tuto práci nebyly využity. Proto si nemůžeme udělat bližší představu o tom, kolik peněz a za co Šternberk během své mise vydával. Celkové částky, které jsou místy zmiňovány, se pohybují v řádu tisíců zlatých a potvrzení o jejich přijetí napovídá, že Šternberkovi byly (alespoň některé) jeho výdaje skutečně propláceny.

Následující rok trávil František Filip opět prakticky celý v Sasku. Jedinou změnou oproti dřívějšímu stavu byla skutečnost, že začátkem března zemřel ve Varšavě císařský rezident Kinner, o čemž jak vídeňský dvůr, tak také Šternberka, zpravila jeho dcera Marie Theresa Kinner von Scharfenstein, která dočasně převzala otcovy povinnosti.¹⁷³

Sám Šternberk si dovilil – s císařským svolením – ze Saska příležitostně na určitou dobu odjet, a to například v polovině července 1755, kdy se odebral na své statky v Čechách, posléze na Moravu a začátkem srpna měl dorazit také do Vídně, přičemž jeho povinnosti v Sasku dočasně převzal legační sekretář Nicolas Wilhelm Engelbert von Meurer, který měl mezitím pozorovat místní dění a posílat o něm pravidelné zprávy.¹⁷⁴ Podruhé odjel toho roku císařský ministr ještě v prosinci na dva týdny do Prahy, zatímco jej v Sasku opět zastoupil legační sekretář.¹⁷⁵

A pak přišel osudný rok 1756...

4.3.2 Zlom v roce 1756 a nové zplnomocnění

...ten rok začínal podobně jako roky předchozí. František Filip ze Šternberka se na saském dvoře účastnil různých společenských událostí, setkával se se saskými, polskými i zahraničními ministry, a zasílal do Vídně pravidelné zprávy. A také počítal s další cestou do Varšavy na řádný sejm. Dne 1. února 1756 k němu dorazil kurýr se zprávou potvrzující podepsání dohody mezi Anglií a Pruskem,¹⁷⁶ která předznamenala změnu v politické rovnováze Evropy a okamžitě se stala jedním z hlavních témat diplomatických hovorů i na saském dvoře. A císařský vyslanec očekával reakci z carského dvora, neboť přes Drážďany

¹⁷³ HHStA, StK Polen II, 1754–1756, fasc. 1755, relace Kinnerové z 5. 3. 1755, v níž zpravuje o otcově smrti a prosí císařovnu o ochranu a podporu svou a své matky.

¹⁷⁴ HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1755–1756 Teil 1, fasc. 1755 (nefoliováno), relace z 14. 7. 1755. Zastoupení vyslance v čele mise po dobu jeho nepřítomnosti legačním sekretářem, který mohl vyslance v mnoha úkonech nahradit, bylo obvyklé. V dřívější době toho právě u saského kurfiřtského dvora hojně využíval Jan Marek z Clary a Aldringenu, jak zmiňuje KUBEŠ, J., *Jan Marek z Clary a Aldringenu*, s. 364–365.

¹⁷⁵ O odjezdu do Prahy a předání povinností legačnímu sekretáři v relaci z 27. 11. 1755. HHStA, StK Polen II, 1754–1756, fasc. 1755, fol. 105–106.

¹⁷⁶ Tzv. Westminsterská konvence o neutralitě byla podepsána 16. ledna 1756. HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1755–1756, 1. Teil, kart. 10, fasc. 1756, relace z 2. 1. 1756 (nefoliováno).

putovaly zprávy z Petrohradu do Vídně a naopak, obdobně jako císařští vyslanci,¹⁷⁷ a carevna, která nesla prusko-anglickou dohodu nelibě, se chystala podepsat s Vídní dohodu o protipruském spojení.¹⁷⁸ Ještě žádanější se jednání s ruskými vyslanci stalo v okamžiku, kdy byla 1. května podepsána versailleská smlouva o neutralitě a obraně mezi Francií a Rakouskem.¹⁷⁹

Šternberk měl podepsání této dohody oficiálně představit polskému králi, v čemž mu zpočátku bránila králova nemoc.¹⁸⁰ Když byl král po několika dnech schopen udělovat audience, vyjádřila saská strana potěšení z císařsko-francouzské dohody.¹⁸¹

Toto přeskupení politických sil zvané také „zvrát aliancí“, kdy skončilo staleté nepřátelství mezi rakouskými Habsburky a Francií, a zároveň Prusko uzavřelo smlouvu s Británií, však bylo předzvěstí přicházejícího konfliktu. Ve Šternberkových relacích přibývá zpráv o pruských válečných přípravách a brzy se císařský ministr v Sasku také stává prostředníkem při předávání zpráv od císařského vyslance v Berlíně hraběte Puebly,¹⁸² které v té době pravděpodobně už nemohly být posílány jinou bezpečnou cestou.

Z jedné ze Šternberkových relací se například dočteme: „*Mann ist dahier endgeschlossen, einer officier ins geheim, auf die Gräntzen deren König. Preussische landen, und ins besonder nacher denen von Berlin abzuschicken, welcher daselbst in der nähe die bewegungen deren Preussischen trouppen beobachten, und was er hiervon erfahret*

¹⁷⁷ Např. v lednu 1756 se tudy vracel hrabě Ludwig Friedrich Julius von Zinzendorf (1721–1780), který u carského dvora dočasně zastupoval velvyslance Mikuláše Josefa Esterházyho z Galanty. HAUSMANN, F., *Repertorium II*, s. 79.

¹⁷⁸ Ta byla po několika měsících jednání uzavřena v srpnu. STELLNER, F. *Sedmiletá válka v Evropě*, s. 73.

¹⁷⁹ Šternberk obdržel reskript potvrzující uzavření dohody s Francií 31. května, den nato navázal bližší kontakt s francouzským velvyslancem de Broglie a také tuto skutečnost v neoficiálním přátelském rozhovoru sdělil hraběti Brühlvi. HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1755–1756, 1. Teil, kart. 10, fasc. 1756, relace z 4. 6. 1756 (nefoliováno).

¹⁸⁰ Dne 14. června píše, že kvůli králově stavu se nemohla konat jeho audience, a proto mohl pouze prvnímu ministrovi předat opis smlouvy. Stejná skutečnost také zkomplikovala první audienci nového anglického ministra. HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1755–1756, 1. Teil, kart. 10, fasc. 1756, relace z 14. 6. 1756 (nefoliováno).

¹⁸¹ Tamtéž, relace z 18. 6. 1756.

¹⁸² Anton von Portugal, hrabě Puebla působil jako vyslanec a zplnomocněný ministr na pruském dvoře v letech 1749–1756. HAUSMANN, F., *Repertorium II*, s. 77–78.

*hierher also fort einberichten solle.*¹⁸³ Ale i bez speciálního saského pozorovatele bylo jasné, že Prusko připravuje svá vojska k útoku.

Zprávy o přípravách se v polovině léta přehouply ve zprávy o přesunech pruských vojsk, o kterých se předpokládalo, že táhnou do Čech. Šternberk měl v tu chvíli sloužit jako prostředník mezi informátory a císařskými vojenskými veliteli v Čechách.¹⁸⁴ Celá situace se vyhrotila po podepsání ofenzivní smlouvy mezi císařským a carským dvorem. A pozornost Pruska se zaměřila na Sasko,¹⁸⁵ které se zatím oficiálně nepřiklonilo k žádné straně a zůstávalo neutrální. Pruské vojsko překročilo 29. srpna hranice Saska, ale královská rodina se rozhodla setrvat v Drážďanech a nepřesunout se dle plánu do Polska, když jí byla navíc přislíbena bezpečnost během pruského průchodu zemí. Šternberk si však svým bezpečím v saském sídelním městě jistý nebyl a požadoval od vídeňského dvora instrukce, jak má dále postupovat.¹⁸⁶

Bezprostřední ohrožení, které se blížilo, s sebou přineslo doslova smršť zpráv od císařského ministra, jenž psal do Vídně i několikrát denně a dopodrobna informoval o postupu pruských vojsk. Ta dne 9. září dobyla Drážďany, v nichž Šternberk stále přebýval. V šifrované relaci líčí situaci, jak Prusové zadržují kurýry se zprávami, jak obsadili královský palác, kde přebývá královská rodina, i sídlo tajného kabinetu, a také že doufá, že císařské jednotky z Čech brzy dorazí na pomoc.¹⁸⁷ Šternberkovi se tedy podařilo udržet písemné spojení s Vídní i s dalšími kontakty a pokračoval podáváním zpráv ze středu dění, ve kterém se ocitl.

¹⁸³ HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1755–1756, 1. Teil, kart. 10, fasc. 1756, relace z 9. 7. 1756 (nefoliováno).

¹⁸⁴ Tamtéž, relace z 6. 8. 1756, v níž informuje o tom, že obdržel zprávu z Lipska, že pruské jednotky se přesunuly do Merseburgu, kde se shromažďují, aby mohly vtrhnout do Čech, takže hrabě Šternberk o tom informoval v Čechách velícího hraběte Adolfa Nikolaa von Buccowa (1712–1764).

¹⁸⁵ O nepřipravenosti saské armády na pruský vpád již bylo napsáno mnohé, podrobně např. STELLNER, F. *Sedmiletá válka v Evropě*, s. 84–85. Císařský vyslanec teprve 20. srpna informoval o tom, že saský dvůr konečně začal shromažďovat své vojenské síly u Pirny a vybavovat pevnost Königstein v přípravách na pruskou ofenzivu. HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1755–1756, 1. Teil, kart. 10, fasc. 1756, relace z 20. 8. 1756 (nefoliováno).

¹⁸⁶ Tamtéž, relace z 29. 8. 1756 (nefoliováno).

¹⁸⁷ HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1756, 2. Teil–1762, kart. 11, fasc. 1756, relace z 10. 9. 1756 (nefoliováno).

18. září se k němu dočasně připojil hrabě Puebla, který odjel z Berlína a měl pokračovat do Prahy, kde se měl spojit s maršálem Brownem.¹⁸⁸ Sám Šternberk setrval v Drážďanech i poté, co saská vojska kapitulovala a August III. se musel odebrat do Varšavy,¹⁸⁹ zatímco Prusové táhli do Čech. Nakonec ale i on získal od místního pruského velitele pas pro sebe a svůj doprovod do Vídně a pro svá zavazadla k převozu do Varšavy.¹⁹⁰

Události roku 1756 a okolnost, že se polský král nyní nacházel ve Varšavě, si vyžádaly udělení nové instrukce, které se Šternberkovi dostalo počátkem roku 1757.¹⁹¹

Tato instrukce nesla datum 27. ledna 1757 a František Filip ze Šternberka jí byl opět jmenován zplnomocněným ministrem na královském polském a kurfiřtském saském dvoře, tentokrát však s působením v Polsku. Důvodem pro její vydání byly změněné mezinárodní poměry, jak již bylo naznačeno výše, kvůli kterým bylo nezbytné vydat hraběti nové instrukce, jak má postupovat při jednání na polském dvoře, aby co nejlépe hájil zájmy svého suveréna.

Jeho úkolem bylo zjistit, jaká je situace na polském dvoře a jaká převládá nálada vůči císařskému dvoru. Ačkoliv bylo možné předpokládat, že vzhledem k posledním událostem bude Sasko-Polsko inklinovat k protipruské straně, prozatím zůstávalo neutrální, a dřívější jednání saského ministerstva – míněn je tím zřejmě zejména hrabě Brühl – s Anglií a Hannoverem napovídalo, že mohly být uzavřeny jisté tajné dohody, které by mohly mít vliv na další sasko-polská rozhodnutí. Šternberk měl proto přezkoumat, jak se k případné spolupráci s Rakouskem staví dvůr a ministři, ale také polští magnáti a celé polské veřejné mínění.

¹⁸⁸ HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1756, 2. Teil–1762, kart. 11, fasc. 1756, relace z 20. 9. 1756 (nefoliováno). Maximilian Ulysses von Browne (1705–1757), rakouský polní maršál velící na počátku sedmileté války císařským vojskům v Čechách.

¹⁸⁹ August III. přesídlil do Varšavy poté, co bylo saské vojsko poraženo u Pirny a jemu bylo dovoleno odebrat se spolu s mladšími kurfiřtskými princí do Polska, zatímco pruská vojska okupovala Sasko. V Drážďanech zůstala konference ministrů a také královna Marie Josefa. STASZEWSKI, J., *August III Sas*, s. 249–250.

¹⁹⁰ Poslední relaci s těmito zprávami odeslal Šternberk z Drážďan 1. 11. 1756. HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1756, 2. Teil –1762, kart. 11, fasc. 1756 (nefoliováno). Jeho pas pro cestu z Drážďan do Čech, vydaný 31. 10. 1756, se spolu s jinými dokumenty dochoval v Archivu Národního muzea. ANM, Sternberg-Manderscheid, kart. 79 (nefoliováno).

¹⁹¹ HHStA, StA Polen III, kart. 2, Instruktionen 1734–1754, fol. 138–176, 202.

Byl varován před velkým vlivem Ruska na polské státní záležitosti, zejména pak před ruským kancléřem Bestuževem,¹⁹² o jehož působení byl informován díky činnosti císařského velvyslance v Petrohradě hraběte Esterházyho. Až do Saska totiž sahaly spory mezi ruským kancléřem a vicekancléřem Voroncovem¹⁹³ a obavy z toho, že až zemře carevna, mohl by nový car změnit postoj vůči Anglii a Prusku.

Navíc přízni Bestuževa se těšila také „Familia“ Czartoryských. To mohlo ovlivnit dění v Polsku, zvláště pokud šlo o jejich soupeření s Potockými a o případnou volbu následníka po smrti Augusta III. Situace na polském dvoře ale nebyla černobílá. Nešlo jen o spor dvou rodin, poměr sil byl proměnlivý, jak ukázala situace kolem kolbuszowské aféry, a zásadní roli hrály nejen zájmy magnátů, ale i šlechty.

Upozorněn byl Šternberk také na velkého korunního hetmana hraběte Branického, který měl v Polsku velkou podporu a který v předchozích letech vystupoval jako suverén téměř rovný králi. Svým jednáním s Francií podnítil mimo jiné zájem Tatarů a Turků o místní dění. A také shromáždil pod svým přímým velením armádu, která mohla vystoupit proti samotnému králi. Šternberk měl právě kvůli Branického silné pozici v království zjistit, jak se staví nejen ke dvoru, ale také například vůči Poniatowskému¹⁹⁴ a „Famii“ a v neposlední řadě k otázce průchodu ruských vojsk přes Polsko. S mladým Stanisławem Augustem Poniatowským, pocházejícím po matce z rodu Czartoryských, jenž měl podporu ruské strany, měl Šternberk také navázat kontakt.

Mimo jiných úkolů spojených s mezinárodním děním měl Šternberk důkladně prozkoumat všechny aspekty vnitropolitického dění v Polsku, zjistit co nejvíce o jednotlivých frakcích a jejich intrikách a vytvořit uspořádaný soupis a popis všech důležitých osob v polském království a spolu s vlastním dobrozdáním jej zaslat do Vídně.

Kromě polských ministrů a magnátů měl Šternberk opět sledovat také zahraniční vyslance, kteří se u polského dvora nacházeli. Ačkoliv s některými se již osobně znal ze Saska, informovala jej instrukce znovu podrobně o charakteru většiny z nich. Nejprve

¹⁹² Alexej Petrovič Bestužev-Rjumin (1693–1766), ruský diplomat a kancléř, vedl carskou zahraniční politiku.

¹⁹³ Michail Ilarionovič Voroncov (1714–1767), v letech 1741–1762 byl vicekancléřem Ruského impéria. O událostech na carském dvoře během sedmileté války STELLNER, František, *Car je mrtev, ať žije carevna! Převraty na ruském dvoře v 18. století*, Praha 2014, v souvislosti s Voroncovem zejména s. 308–339.

¹⁹⁴ Stanisław August Poniatowski (1732–1798) působil jako vyslanec na carském dvoře, kde se sblížil se samotnou carevnou. Po smrti Augusta III. byl zvolen polským králem.

papežského nuncia Serry,¹⁹⁵ dále francouzského velvyslance de Broglie, který spolupracoval se silnou partají v Polsku, jejíž hlavou byl bělský vojvoda Potocki.¹⁹⁶ Kromě velvyslance měla Francie ve Varšavě také rezidenta Duranda.¹⁹⁷

Rusko nyní zastupoval ministr Groß,¹⁹⁸ který dříve pobýval u pruského dvora, odkud odjížděl po ceremoniálním incidentu, jenž poznamenal jeho vztah vůči Prusku. Také vůči Francii pocíťoval jisté antipatie, a proto také při kolbuszowské aféře podporoval Czartoryské. Šternberk měl proto za úkol s opatrností zjistit, jaký je jeho aktuální postoj. Kromě něj měl do Polska dorazit také nový zplnomocněný ministr Michail Nikitič Volkonskij¹⁹⁹ a současně zde pobýval ruský generál von Weymarn,²⁰⁰ působící zároveň jako tajný agent.

Anglickým ministrem na polském dvoře byl tou dobou David Murray Stormont.²⁰¹ Vedle pruského rezidenta nebo chargé d'affaires²⁰² se na území Polska a Litvy nacházelo také množství dalších pruských agentů. Dále se Šternberk mohl na polském dvoře setkat s nizozemským ministrem Calkoenem,²⁰³ s dánskými vyslanci Berregaardem a Kuurem,²⁰⁴ a také Švédsko mělo k polskému dvoru poslat svého ministra.²⁰⁵

¹⁹⁵ Nicolao Serra, papežský nuncijs v Polsku a Sasku 1754–1760.

¹⁹⁶ Antoni Michał Potocki (1702–1766), velitel korunních vojsk roku 1754, vojvoda bělský v letech 1732–1763 a maršálek královny 1747–1754.

¹⁹⁷ François Marie Durand de Distroff (1714–1778), diplomat a tajný agent, v letech 1754–1760 francouzský rezident v Polsku. Podle instrukce měl údajně 18. října 1756 uzavřít tajnou konvenci s hrabětem Branickým a již zmiňovaným Antonim Potockým, o které měl Šternberk zjistit více.

¹⁹⁸ Heinrich von Groß, 1752–1758 ruský zplnomocněný ministr v Polsku a Sasku, původem z Württemberska, v letech 1748–1750 působil v Prusku. Údajně mu byla způsobena urážka, když byl spolu s ostatními ministry pozván ke královské tabuli, ale na rozdíl od nich nemohl usednout, a aniž by s ním král promluvil, byl vykázan. Okamžitě byl proto z Berlína odvolán. Dle instrukce pro Šternberka z 27. 1. 1757, HHStA, Polen III, kart. 2, Instruktionen 1734–1754, fol. 138–176, 202.

¹⁹⁹ Michail Nikitič Volkonskij, 1757–1759 ruský zplnomocněný ministr ve Varšavě.

²⁰⁰ Pravděpodobně Hans Heinrich von Weymarn (1718–1792), ruský generál a ministr, v roce 1757 působil jako ruský generálmajor při tažení do Pruska.

²⁰¹ David Murray, hrabě Mansfield, vikomt Stormont (1727–1796), britský velvyslanec v Polsku v letech 1756–1761, později také na císařském dvoře.

²⁰² Status pruského vyslance patrně nebyl Vídní úplně znám, Repertorium uvádí Gédéona de Benoît jako vyslaneckého sekretáře, posléze rezidenta v letech 1752–1777.

²⁰³ Cornelis Calkoen (1696–1764), nizozemský zplnomocněný ministr v Polsku v letech 1750–1764.

Kromě pozorování a podávání informací bylo Šternberkovým hlavním cílem upevňovat spojenectví s Ruskem, které se podařilo vytvořit, aby se nerozpadlo, a v ideálním případě pro něj získat i Sasko. Již delší dobu byla aktuální otázka přechodu ruských vojsk a teprve později se mělo projevit, že se Polsko rozhodnutím zachovat neutralitu stane namísto spojence, se kterým by někdo počítal, spíše prostorem, přes který potáhnou jednotlivé armády.²⁰⁶

Instrukce ale ještě předpokládala, že by se mohlo skrze spolupráci spřátelených zahraničních ministrů s hrabětem Brühlem podařit prosadit nejen svolení s přesuny ruských vojsk přes polské území, ale také připojení Polska k vojenským operacím. K tomu, aby mohl polský dvůr seznámit s jejich plánem, obdržel Šternberk spolu s vlastní instrukcí také opisy instrukcí pro císařské generály Buccowa a St. Andrého²⁰⁷ a samotný rakouský plán vojenských operací.

Zvláštním úkolem, který byl Šternberkovi uložen, bylo ovlivnit polské veřejné mínění ve prospěch císařského dvora a neprospěch Pruska. K tomu mu byly výslovně poskytnuty i přesné argumenty, které měl při jednání se zástupci jednotlivých polských stavů využívat. Císařská argumentace se opírala o události z bližší i vzdálenější minulosti, snažila se hrát na patriotickou notu, a neváhala využít i konfesijních rozdílů. Například právě bod ohledně vyznání a sekularizace, kterou prý pruský král bezohledně provádí, měl Šternberk využít především při jednání s polským duchovenstvem, zejména knížetem-biskupem varmijským Adamem Grabowským.²⁰⁸ A aby přesvědčení o špatnosti pruského krále a nejlepších úmyslech vídeňského dvora rozšířil nejen mezi nejvyšší polskou aristokracii, ale i mezi nižší šlechtu, měl císařský vyslanec využít pomoci prohabsbursky smýšlejících magnátů.

²⁰⁴ Frederik Berregaard (1724–1757) působil jako dánský vyslanec na polském dvoře do konce října roku 1757, Nikolaj Henrik Kuur jako chargé d'affaires od června 1757, posléze působil také jako dánský rezident v Gdaňsku.

²⁰⁵ Od února 1757 až do roku 1765 působil v Polsku jako švédský mimořádný vyslanec Karl Otto von Höpken (1715–1782).

²⁰⁶ GIEROWSKI, J. A., *Dyplomacja polska doby saskiej*, s. 347.

²⁰⁷ Pravděpodobně Friedrich Daniel von St. André (1700–1775), rakouský polní velitel.

²⁰⁸ Adam Stanisław Grabowski (1698–1766), v letech 1741–1766 kníže-biskup varmijský.

Po dobu trvání sedmileté války bylo hlavní náplní Šternberkovy činnosti získávání informací a jejich předávání císařskému dvoru, neboť v polském státě nebylo možné dočkat se jakéhokoliv konečného rozhodnutí. Sejm, který by se mohl vyjádřit pro přistoupení země k alianci, totiž ani v jednom případě nebyl zdárně dokončen,²⁰⁹ a tak si Polsko po celou dobu války oficiálně zachovalo vyhlášenou neutralitu.

Přidrží se udělené instrukce, udržoval František Filip ze Šternberka četné styky s diplomatickými a vojenskými agenty, jejichž zprávy předával nejen do Vídně, ale jako již dříve také císařským velitelům. K informovanosti ohledně postupu Rusů, nebo přesněji carského dvora, mu napomáhalo dobré spojení s císařským vyslancem v Petrohradě Esterházym. A o dění na poli válečném se dozvídal jak od císařských generálů Buccowa, St. Andrého, Laudona²¹⁰ či maršála Dauna,²¹¹ tak od četných válečných agentů.

O korespondenční síti Františka Filipa ze Šternberka, zvláště s ohledem na její proměnu v době sedmileté války, bude ale ještě řeč v jedné z následujících kapitol.

4.3.3 Poslední rok ve službách císařské diplomacie

Rok 1763 přinesl do střední Evropy opět relativní klid. Dne 15. února byl podepsán hubertusburský mír, o čemž hraběte Šternberka při své návštěvě informoval jako první 22. února pruský legační sekretář Gédéon de Benoît.²¹² A během několika následujících dní se zprávy o míru rozšířily nejen v Polsku, ale putovaly také do Ruska.

Saský dvůr se spolu s králem, jehož zdravotní stav se den ze dne zhoršoval, mohl konečně po sedmi letech vrátit do zničených Drážďan. O odjezdu krále a prvního ministra zpravuje Šternberk 26. dubna, a připojuje zprávu, že sám se chystá pozítří odjet do Vídně, kde, jak doufá, mu bude císařovnou povoleno osobně poreferovat o uplynulém dění.²¹³

²⁰⁹ Během této doby byly svolány tři řádné a jeden mimořádný sejm, a to v letech 1758, 1760, 1761 a 1762. Všechny byly stejně jako sejmy předcházející po několika dnech zasedání rozbity. Řádný sejm roku 1762 byl také posledním sejmem za panování Augusta III., KONOPCZYŃSKI, W., *Chronologia sejmów polskich*, č. 227–230.

²¹⁰ Ernst Gideon von Laudon (1717–1790).

²¹¹ Leopold Daun (1705–1766).

²¹² Dle relace z 23. 2. 1763, HHStA, StK Polen II, 1762.08–1763.12, kart. 32, fasc. 1763 Jäner–Februar, fol. 96–104. Gédéon de Benoît byl od roku 1752 pruským legačním sekretářem v Polsku, ale prakticky zde vykonával funkci rezidenta, jímž byl oficiálně jmenován teprve roku 1764.

²¹³ Tamtéž, relace z 26. 4. 1763, fol. 137–139.

Ještě s předstihem ale František Filip upozornil vídeňský dvůr na nutnost obsadit uprázdněné místo rezidenta, až on sám z Polska odjede.²¹⁴

Rok 1763 je obecně uváděn jako poslední rok Šternberkova diplomatického působení u polsko-saského dvora.²¹⁵ Skutečnost ale byla trochu jiná. Na jaře sice Šternberk odjel z Varšavy a několik měsíců pobýval ve Vídni – a pravděpodobně také na svých statcích v Čechách, – ale už v polovině léta se vrátil k saskému dvoru v Drážďanech,²¹⁶ u kterého setrval do konce roku 1763, ale také ještě celý rok následující. Hned po návratu plynule navázal na svou předchozí činnost a informoval o jednáních s ministry, o dění v Polsku, o zprávách svých agentů, a také o zdravotním stavu nejen krále, ale i hraběte Brühla.

Během října se stal poslem smutných zpráv. Nejprve zemřel 5. října sám August III.,²¹⁷ a o tři týdny později i jeho první ministr. Zatímco se chystal převoz králových ostatků do Krakova, Šternberk žádal o nové kreditivy a také o to, aby Vídeň do Polska někoho poslala.²¹⁸ Tam se totiž kromě králova pohřbu schylovalo také k nové královské volbě.²¹⁹

Hluboká krize, která Sasko zasáhla v důsledku sedmileté války, způsobila, že se v nadcházející volbě ani nesnažilo prosadit trvání společné personální unie s polsko-litevským soustátím. Na počátku interregna po smrti Augusta III. o pokračování polsko-saské unie sice ještě usilovala v dohodě s Ruskem „Familia“ Czartoryských,²²⁰ ale náhlá

²¹⁴ HHStA, StK Polen II, 1762.08–1763.12, kart. 32, fasc. 1763 Jänner–Februar, relace z 26. 4. 1763, fol. 137–139. Roli informátora opět dočasně převzala Maria Theresa Kinnerová, než byl rezidentem ve Varšavě jmenován Gottfried van Swieten (1733–1803), císařský diplomat nizozemského původu, jako rezident v Polsku působil 1763–1764, později zastupoval císaře také na dalších evropských dvorech.

²¹⁵ Tato informace se objevuje ve všech zmínkách o Františku Filipovi ze Šternberka, jak byly citovány výše. Repertorium uvádí konec jeho mise před 9. 12. 1763. HAUSMANN, F., *Repertorium* II, s. 76.

²¹⁶ O svém příjezdu 31. července zpravuje v relaci z 1. 8. 1763, HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1763–1764, 1. Teil, kart. 12, fasc. 1763, fol. 1–9.

²¹⁷ Zpráva z toho dne byla ze složky ve vídeňském archivu vyňata a zařazena do jiného fondu, takže ji nebylo možné citovat. O den později ale Šternberk informuje o své návštěvě u Augustových potomků v souvislosti s královým úmrtím. HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1763–1764, 1. Teil, kart. 12, fasc. 1763, fol. 128–129.

²¹⁸ Tamtéž, relace z 7. 10. 1763, fol. 130–132.

²¹⁹ 8. listopadu byl vyhlášen konvokační sejm, který se měl sejít v květnu následujícího roku, a na něj navazoval sejm volební. KONOPCZYŃSKI, W., *Chronologia sejmów polskich*, č. 231 a 232.

²²⁰ FRIEDL, J., *Dějiny Polska*, s. 276, 280.

smrt Fridricha Kristiána²²¹ a nezletilost jeho nástupce spolu s mezinárodní situací byly příčinou, že byl nakonec do čela polského státu zvolen jiný pretendent.

Vraťme se ale ještě k císařskému vyslanci, který zůstal v Drážďanech, kde novému kurfiřtovi při osobní audienci předal oficiální císařskou kondolenci²²² a nedlouho poté psal do Vídně zprávu o úmrtí prvního ministra.²²³ I přesto, že Šternberk přebýval v Sasku, říjnové události jeho vazby na Polsko nijak nezpřetrhaly, takže se mu stále dostávalo aktuálních zpráv ohledně situace v polském království a o tom, že bude s přispěním ruské strany prosazena volba Stanisława Poniatowského.

Z povinností diplomata vytrhla hraběte Šternberka zpráva od sekretáře Řádu zlatého rouna, že má být za své zásluhy jmenován rytířem řádu.²²⁴ S předáním řádu byla také spojena jeho cesta do Vídně, kterou si po obdržení svolení naplánoval na 22. listopadu. V Drážďanech jej měl nadále zastupovat legační sekretář Kaspar Mayer.²²⁵

Zmínili jsme již, že Šternberk v listopadu neodjížděl ze Saska definitivně. Vrátil se začátkem ledna 1764 a na odvolání z funkce si musel ještě téměř rok počkat. Teprve zpráva s datem 3. prosince 1764 jej seznamovala se skutečností, že byl jmenován nejvyšším hofmistrem u římské královny Marie Josefy.²²⁶ Oznámení o novém jmenování posléze následoval dopis o odvolání z funkce zplnomocněného ministra, se kterým mohl absolvovat závěrečnou audienci a 18. prosince odjet z Drážďan do Vídně.²²⁷ V Sasku zanechal legačního sekretáře a také vyslanecký archiv z let 1757–1764, který měl sekretář Mayer opatrovat do doby, než přijede nový ministr.²²⁸ Teprve tím skončila Šternberkova diplomatická služba u polského a saského dvora.

²²¹ Zemřel 7. 12. 1763.

²²² HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1763–1764, 1. Teil, kart. 12, fasc. 1763, relace z 21. 10. 1763, fol. 146–171.

²²³ Už v relaci z 28. 10. zmiňuje, že se jeho zdravotní stav podstatně zhoršil, a o tři dny později oznamuje jeho úmrtí. HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1763–1764, 1. Teil, kart. 12, fasc. 1763, relace z 28. a 31. 10. 1763, fol. 180–187.

²²⁴ Poděkování za takovou milost a žádost o povolení cesty do Vídně v relaci z 14. 11. 1763, HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1763–1764, 1. Teil, kart. 12, fasc. 1763, fol. 209–210.

²²⁵ Tamtéž, relace z 21. 11. 1763, fol. 217–220.

²²⁶ Přijetí této zprávy oznamuje v relaci z 7. 12. 1764. HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1764, 2. Teil–1765, kart. 13, fasc. 1764, relace z 7. 12. 1764, fol. 347–349.

²²⁷ Tamtéž, relace z 17. 12. 1764, fol. 350–358.

²²⁸ Tamtéž, relace z 7. 12. 1764, fol. 347–349.

5 Typologie pramenů k diplomacii na příkladu pramenů k diplomatické misi Františka Filipa ze Šternberka

Pro bádání dějin diplomacie a jednotlivých diplomatických misí existuje množství různých typů pramenů, od oficiálních po méně oficiální. Těmi základními jsou pasy a plné moci pro cestu k zahraničnímu dvoru, instrukce, kterými panovník či jiný suverén svému vyslanci sděloval náplň jeho mise, případně reskripty, kterými diplomatovy úkoly v průběhu mise zpřesňoval a doplňoval. Z druhé strany diplomat zasílal zpět svému dvoru pravidelné relace i mimořádné zprávy, kterými informoval o dění na zahraničním dvoře a o plnění úkolů jemu stanovených.

Tuto vzájemnou korespondenci, kterou lze označit za oficiální,²²⁹ dále doplňuje korespondence polooficiální, tedy listy vyměňované diplomatem s jednotlivými úředníky jeho panovníka, v případě císařské diplomacie s úředníky vídeňskými, ale i českými (a případně uherskými), a také korespondence s vyslanci a agenty na jiných dvorech či strategicky významných místech. Tato korespondence mohla mít charakter více či méně oficiální, neboť informace k diplomatické činnosti vyslance lze nacházet i v korespondenci soukromé. Právě na instrukcích a relacích, stejně jako na rozsáhlé korespondenci, je možné stavět bádání o působení Františka Filipa ze Šternberka.

Produktem diplomatovy činnosti jsou také memoranda, nóty či různá dobrozdání, která předával různým úředníkům. Výsledkem jeho činnosti mohly být také mírové či spojenecké smlouvy, které však o jeho působení jako takovém příliš nevypovídají.

Naopak průběh mise a každodenní život diplomata lze zkoumat na základě deníků a pamětí, které někteří diplomaté psali a které mohly vznikat buď jako deníky z mise, jež pak často sehrávaly reprezentační roli v rámci šlechtické knihovny, nebo jako osobní deníky vyslanců.²³⁰ Nebylo to ovšem pravidlem a ani ve Šternberkově případě se nám takové prameny nedochovaly.

²²⁹ Přidržíme-li se rozdělení, jaké ve své práci užívá Klaus Müller.

²³⁰ Např. KELLER, Katrin – SCHEUTZ, Martin – TERSCH, Harald (edd.), *Einmal Weimar – Wien und retour. Johann Sebastian Müller und sein Wienbericht aus dem Jahr 1660*, Wien 2005; deník Františka Karla Libštejnského z Kolovrat z jednání o volbě Leopolda I. císařem ve Frankfurtu, v rámci díla KUBES, Jiří, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném*

O finančních záležitostech diplomatické mise vypovídají účetní materiály – císařský vyslanec v Polsku a Sasku zasílal dvoru pravidelně kvartální vyúčtování a také účty za mimořádné výdaje, jak vysvítá ze zmínek v jeho relacích. Samotné účty či kvitance obdržených částek by snad bylo možné hledat v jiných fondech Rakouského státního archivu, ale ani ty nejsou v centru našeho zájmu.

5.1 Instrukce

Jedním ze základních pramenů pro zkoumání dějin diplomacie, a zejména osudů jednotlivých diplomatů, jsou diplomatické instrukce. Instrukce byla spolu se *salvus conductus* či pasem a s kreditivem (plnou mocí)²³¹ jedním z nejdůležitějších dokumentů, které doprovázely vyslance na jeho diplomatickou cestu.²³²

Před zahájením mise obdržel vyslanec první – hlavní instrukci (Instruktion, Anweisung), která jej pověřovala k jednání a stanovovala jeho základní cíle, případně druhou instrukci – ta určovala, jak má člověk těchto cílů dosáhnout a jakými prostředky, jaké jsou minimální a maximální požadavky na úspěch; a případně ještě tajnou instrukci. V průběhu mise pak byly jeho úkoly a postupy obvykle upravovány pomocí průběžných instrukcí (Weisungen).

Zpočátku bývaly první instrukce předávány ústně a pokud vyslanec obdržel písemnou instrukci, bývalo to v reakci na změnu situace v průběhu mise. Ačkoliv se postupně prosadilo udělování i prvních instrukcí písemně, ještě to neznamenal, že diplomat neobdržel doplňující pokyny také ústně.²³³

novověku, České Budějovice 2009; či TÝŽ, *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004.

²³¹ O těchto dokumentech více viz GRÄF, Holger Th., Die Entstehung des neuzeitlichen Gesandtschaftswesens aus dem Geiste der Curiositas – Das Diarium des Johann Sebastian Müller als diplomatie-geschichtliche Quelle, in: Keller, Katrin – Scheutz, Martin – Tersch, Harald (edd.), *Einmal Weimar – Wien und retour. Johann Sebastian Müller und sein Wienbericht aus dem Jahr 1660*, Wien 2005, s. 179–191, konkrétně s. 182.

²³² Dle diplomatické příručky Gottfrieda Stieveho z roku 1723 (STIEVE, Gottfried, *Europäisches Hof-Ceremoniel: In welchem Nachricht gegeben wird, Was es für eine Beschaffenheit habe mit der Praerogativa und dem aus selbiger fließenden Ceremoniel, Welches Zwischen Käyser- und Königl. Majestäten, Churfürsten, Cardinälen, Fürsten und freyen Republicquen, dero Gesandten und Abgesandten beobachtet wird ... Auch was es wegen des Ceremoniels, auf Frieden-Schlüssen und bey Höfen, für Mißhelligkeiten gegeben*, Leipzig 1723) uvádí NIEDERKORN, J.-P., *Diplomaten-Instruktionen*, s. 73.

²³³ Tamtéž, s. 75.

Ještě v 17. století bývalo zvykem, že hlavní instrukce byla veřejná a předkládala se hostujícímu dvoru. Diplomát mohl mít při úvodní audienci proslov, ale také místo toho mohla být předčítána – zveřejněna – instrukce. Proto byla doplňována tajnou instrukcí, jejíž obsah se mohl od veřejné instrukce značně lišit. Instrukce také ne vždy bývaly jednoznačné a záleželo na vyslanci, jak je vyloží – zde záleželo na schopnostech vyslance, do jaké míry na jeho vhodný výklad vydavatel instrukce spoléhal.²³⁴

Podíváme-li se na obsah instrukcí, mohly obsahovat různorodé informace. S kým má vyslanec jednat, které politické strany se má držet, kolik má mít agentů, na kterých bodech má trvat a mnoho dalšího. Jaké přesně informace instrukce obsahovala se liší nejen země od země a období od období, ale částečně je to také otázkou osobního stylu panovníka a jeho kanceláře. Některé instrukce jsou velmi heslovité, jiné velmi podrobné a obsahují politické a vojenské plány.²³⁵

Obecně lze sledovat, že obšírnost instrukcí s postupem času vzrůstá, v případě císařské kanceláře je tento jev spojen s působením vicekancléře Johanna Christoha Bartensteina.²³⁶ Ještě v 17. a na počátku 18. století neobsahovaly císařské instrukce běžně politické informace, během Bartensteinovy éry se však vyvinuly rozsáhlé a podrobné instrukce o desítkách stran, obsahující kopie důležitých smluv, instrukcí, reskriptů a zpráv. Součástí příloh mohl být také klíč k šifram. Takové přílohy se v instrukcích sice nacházely již dříve, ale nebyly natolik početné.²³⁷

Podobě instrukcí, jaké byly běžné od Bartensteina, odpovídají i obě instrukce pro Františka Filipa ze Šternberka. Obě čítají několik desítek stran, a také několik desítek příloh. Instrukce z roku 1749 má v originále téměř 60 stran a více než 35 příloh (mimo vlastnoručních dopisů císařovny pro panovnický pár také opisy jiných listů, memorand, deklarací, reskriptů, smluv a dalších dokumentů), zatímco instrukce z roku 1757 je o něco kratší, v opisu má sice kolem 80 stran, text je na nich však psán pouze v pravé polovině, a doplněna měla být 14 přílohami (zde stojí za zmínku kromě dříve jmenovaných také opisy instrukcí pro císařské vojenské velitele a plány vojenských operací). Menší rozsah druhé

²³⁴ NIEDERKORN, J.-P., *Diplomaten-Instruktionen*, s. 76.

²³⁵ Tamtéž, s. 77–78.

²³⁶ Johann Christoph von Bartenstein (1689/1690–1767), ve funkci kancléře byl do roku 1753, kdy jej nahradil Václav Antonín Kounic-Rietberg, od 20. let formoval Bartenstein habsburskou domácí i zahraniční politiku.

²³⁷ MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 35–36.

instrukce je dán nepochybně tím, že vzhledem k předchozímu působení císařského vyslance nebylo nutné jej detailně seznamovat s vývojem mezinárodní situace v dřívějších dobách a ani podrobněji s osobnostmi na saské části dvora Augusta III.

Můžeme konstatovat, že tyto rozsáhlé instrukce měly sloužit pouze k informování císařského vyslance a nepochybně neměly být zveřejněny. Dokládá to už samotný jejich obsah, který odkazuje na místy veřejnější, místy až tajné dokumenty, které byly součástí příloh pro potřebu císařského vyslance. Jednalo se zejména o několik dopisů saských ministrů, které se ve Vídni podařilo dešifrovat a jejichž držení měl Šternberk uchovat v tajnosti.²³⁸ K první instrukci byl navíc 13. března 1749 vydán také doplněk, který měl čistě tajnou povahu a informoval Šternberka o dalších zprávách vyměňovaných mezi saským prvním ministrem a saským vyslancem na francouzském dvoře, a také o zachycené korespondenci francouzského ministra zahraničí s vyslancem téhož království na polsko-saském dvoře.²³⁹

Při rozboru skladby instrukcí můžeme vidět v úvodu jméno pověřovatele – intitulace bývala uvedena ve formě krátkého reskripčního titulu. Instrukce byly vydávány ve jménu císaře (v našem případě císařovny) obvykle císařskou kanceláří.²⁴⁰ Následovalo jméno pověřeného, samotné pověření, uvedení destinace a funkce – ranku pověřeného. František Filip ze Šternberka byl ve své první instrukci z roku 1749 výslovně jmenován zplnomocněným ministrem a vyšší rank mu nebyl udělen především s ohledem na to, aby se předešlo ceremoniálním konfliktům s jinými zahraničními vyslanci, zejména s francouzským velvyslancem.²⁴¹ Na rozdíl od svých předchůdců již nezastával současně

²³⁸ „Worbeÿ Wir unangemercket nicht lassen können, daß weilen die dreÿ zulezt angezogene stucke geheime nachrichten seind, er Graff sie gegen niemanden anzuziehen, noch daß sie in seinen händen seind, sich mercken zu lassen, sondren selbe vielmehr höchst geheim, und unter eÿgener Verwahrung auffzubehalten habe.“ HHStA, StA Polen III, Instruktionen 1734–1754, kart. 2, fol. 58b.

²³⁹ Tamtéž, fol. 75a–84a.

²⁴⁰ NIEDERKORN, J.-P., *Diplomaten-Instruktionen*, s. 79.

²⁴¹ „In beeden [Instruktion und Creditiv] wird ihme kein anderer character, als eines Bevollmächtigten Ministri aus der ursach beÿgeleget, umb aller anstössigkeit in dem ceremoniali, zumahlen in anwesenheit eines Französishen Bottshaffters, und mehrerer anderer Ministrorum derer zwar derZeit mit Uns ausgesöhnter, doch immerzu verdächtig zu haltender Höffen auszuweichen.“ HHStA, Polen III, Instruktionen 1734–1754, kart. 2, fol. 24b.

úřad hofmistra polské královny, což jeho působení na polsko-saském dvoře také mohlo značně usnadnit.²⁴²

V úvodu instrukcí bývá často popsán význam zastupovaného postu a důležitost svěřovaného úkolu. U mimořádných misí je popsán jejich účel. Také zde poté, co došlo ke zvratu aliancí, bývalo zdůrazňováno, že k tomu došlo, a proto je instrukce vydávána.²⁴³ Výjimkou v tom není ani Šternberkova instrukce z roku 1757.²⁴⁴

Dále instrukce obvykle zmiňovala, co má vyslanec po svém příjezdu udělat – s kým se setkat, komu vyřídít zdravice, a někdy v ní byla dokonce předepsána řeč pro úvodní audienci. Pořadí osob, se kterými se měl vyslanec po příjezdu oficiálně setkat, bylo poměrně pevně dané. Obvykle to byl nejprve panovník, jeho manželka, následovali další rodinní příslušníci, nejvyšší aristokracie u dvora atd.²⁴⁵ Tomu odpovídá také Šternberkova instrukce pro příjezd k saskému dvoru. Situace v Polsku byla poněkud odlišná, neboť bylo pevně stanoveno, že vyslanec by měl absolvovat úvodní audienci před sejmem, nebo alespoň radou senátorů zastupující sejm v době, kdy se nescházel.

Těžištěm instrukcí pak bývalo vylíčení cílové země, popisy osobností, kdo u dvora je důležitý, jak s kým jednat apod., a analýza politické situace. Konkrétní body a úkoly byly rozděleny do jednotlivých odstavců.²⁴⁶ U mimořádných misí, což ovšem není náš případ, bývaly vedlejší úkoly obsaženy v druhé instrukci.

Zatímco instrukce z roku 1749 velmi podrobně rozebírá mezinárodní situaci celých 40. let, a to nejen v polsko-saském kontextu, ale opravdu velmi široce včetně jednotlivých smluv a konvencí, na kterých se rakouští Habsburkové, potažmo Říše podíleli, o osm let později byla nejpalčivějším tématem, které bylo nutno rozebrat, situace způsobená zvratem

²⁴² O problematičnosti spojení funkce hofmistra Marie Josefy a císařského diplomata zejména v případě Františka Karla Vratislava z Mitrovic například MICHALICOVÁ, N., Vyslanec hofmistrem, viz pozn. 36.

²⁴³ NIEDERKORN, J.-P., *Diplomaten-Instruktionen*, s. 80.

²⁴⁴ Hned druhý odstavce instrukce obsahuje vyjádření: „Nachdem durch die zwischen der Cron Engeland und dem König in Preussen zu Anfang des 1756ten Jahrs geschlossene und zu Unseren grösten Nachtheil abgezielte Bündnuß, [...] dann auch durch Unserm mit der Cron Franckreich errichtete *Neutralitäts-* und *Defensiv- Tractaten* die Staats- Umstände von *Europa* eine ganz andere Gestalt gewonnen haben, andurch aber die Absichten verschiedener Höfen mercklich verrucket worden seynd; So halten Wir für nöthig, ihn Grafen mit Unseren neuen Verhaltens Befehlen zu Versehen.“ HHStA, StA Polen III, *Instruktionen 1734–1754*, kart. 2, fol. 139a–139b.

²⁴⁵ NIEDERKORN, J.-P., *Diplomaten-Instruktionen*, s. 81.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 82.

aliancí a pruským vpádem do Saska, a dále situace na carském dvoře, která značně ovlivňovala dění v Polsku a postup spojenců vůči Prusku.

Vlastní text instrukcí býval zakončen technickými záležitostmi, jako užívání šifer, posílání zpráv ad. Nebývají zde naopak vůbec zmiňovány finanční záležitosti, které jsou spíše řešeny v přílohách nebo úplně mimo instrukci.²⁴⁷ Tomu odpovídají i obě instrukce Šternberkovy. Instrukce z roku 1749 mu ukládá pravidelně informovat dvůr a udržovat korespondenci s ostatními císařskými ministry na zahraničních dvorech, a to buď šifrovaně, nebo jinou bezpečnou cestou.²⁴⁸ K tomu jej navíc informuje, že o dalším postupu, pokud jde o říšské záležitosti, bude hrabě dále instruován říšskou kanceláří, stejně tak se mu ale mělo v jiných záležitostech dostávat instrukcí („Anweisung“) od české dvorské kanceláře.²⁴⁹

Z instrukcí je jasně patrné, že vyslanci nebyli diplomaty z povolání, ale šlechtici, jejichž kompetence spočívaly v jejich dvorském způsobu jednání.²⁵⁰ Proto bylo nezbytné je před odjezdem seznámit podrobně s politickou situací, nejzásadnějšími událostmi předchozích let, které mají vliv na aktuální stav věcí v Evropě a zejména na hostujícím dvoře. Byli zde obeznámeni s postupy, které mají užívat při jednání s protistranou, aby dosáhli stanovených cílů, a nechyběla ani argumentace, jakou mají přesně při těchto postupech používat. O tom se můžeme přesvědčit zejména z druhé Šternberkovy instrukce z roku 1757. Zatímco první instrukce ponechávala Šternberkovi do značné míry volnou ruku při jednání na saském dvoře a spíše jej jen seznamovala se stávající situací, druhá instrukce krom toho velmi podrobně určovala, jak má postupovat, a to nejen formou vytyčených cílů, ale také jakou argumentaci má Šternberk k jejich dosažení užívat –

²⁴⁷ NIEDERKORN, J.-P., *Diplomaten-Instruktionen*, s. 83.

²⁴⁸ „Von allem, was Vorfällt, hat Uns er Graff Zeitlich zu benachrichten, auch mit Unseren Ministris an auswärtigen Höffen, nach unterschied eines jeden Verrichtung, in Ziffer, oder sonsten durch sichere weege fleissig brieff zu wechseln.“ HHSStA, StA Polen III, *Instruktionen 1734–1754*, kart. 2, fol. 71b–72a.

²⁴⁹ „Was {wegen} derer Reichs anliegenheiten ins besondere er Graff weiters, als obstehet, anzubringen hat, wird ihme von der Kayserlichen Reichs Canzley aus zu wissen gethan, und er nicht minder von Unserer Königlich- Böhmischen Hoff Canzley mit der nöthigen anweisung über denen mit denen Chur Sächsischen Landen fürdaurenden irrungen Versehen werden,“ HHSStA, StA Polen III, *Instruktionen 1734–1754*, kart. 2, fol. 61b–62a.

²⁵⁰ NIEDERKORN, J.-P., *Diplomaten-Instruktionen*, s. 84.

zejména pokud šlo o ovlivňování polského veřejného mínění v negativním smyslu vůči Prusku, a naopak v pozitivním vůči Rakousku a jeho spojencům.²⁵¹

Tyto příklady jen potvrzují, že obsah instrukcí je třeba brát s nadhledem zejména při jejich využití při zkoumání dějin diplomacie a konkrétní diplomatické mise. Poskytují sice informace o všeobecném rámci mise, ale už samotný popis mezinárodní situace, který se v instrukcích objevuje, byl pojmán – jak jinak – čistě z pohledu vídeňského dvora, tedy nemůže být řeč o výraznější objektivitě. U Šternberkových instrukcí je to patrné zejména v roce 1757, kdy je líčení mezinárodní situace ještě silněji než dříve ovlivněno antagonismem Vídně vůči pruskému králi, ke kterému je vztaženo veškeré mezinárodní dění.

Instrukce navíc v celém svém celku reflektuje ideální představu, od které se realita mohla značně lišit. Ohraničovala prostor jednání, dále však záleželo na vyslanci a jeho možnostech a schopnostech, jak jej dokázal využít. Při užití instrukcí jako pramenu je třeba zohlednit kontext, ve kterém vznikla, a také je nezbytné chápat ji jako součást komunikace mezi dvěma osobami a otázkou je tedy i to, jak ji vyslanec chápal a dokázal využít informací v instrukci obsažených. Je to tedy pouze jedna strana komunikace, kterou je třeba konfrontovat přinejmenším se zprávami, které naopak vyslanec posílal zpět k vídeňskému dvoru.

²⁵¹ „Daß der König in Preussen [...] das Göttliche, Natürliche- und Völcker Recht gleichsam unter die Füße trette: Daß er die feyerlichst eingegangene Bündnisse und friedens *Tractaten* für nichts achte, und nach seiner Anständigkeit ohne Scheu unterbreche [...] daß er hierinnen dem gehässigen Beÿspiel seiner Vorfahren in Ansehung der Vielfältigen Absprünge von den *Velauer Tractaten* zum größten Nachtheil der *Republic* Pohlen getreulich nachfolge [...] daß weilen seinem Hochmuth die Gränze seiner Länder gegen Pohlen annoch zu enge, er selbige deshalb auch mit keinen Vestungen Verwahret, sondern sich in dem Königreich beÿ Gelegenheit auszubreiten [...]“ zatímco „Wir mischten Uns dahero keiner dingen in ihre *Domestica*, und sichten aus aufrichtiger Wohlneigung, und aus Beÿsorge die innerliche Uneinigkeit zu Vergrösseren, Uns keine Parthie zu erwerben: Aus dieser Ursache, und keines Weegs aus einiger Verachtung seÿe geschehen, daß Wir seit einiger Zeit keinen *Residenten* in Pohlen gehalten [...] Wir durch den 4.ten Geheimen Artikel des *anno* 1746. mit der Russischen Kayserin geschlossenen *Tractats*, aus blosser Freundschaft für die *Republic* die vorsorgliche Abrede genommen, und Uns verbindlich gemacht, Sie wieder allen Preussischen Angriff zu schützen, und solchen als einen *Casum foederis* anzusehen [...]“ HHStA, StA Polen III, Instruktionen 1734–1754, kart. 2, fol. 170a a následující.

5.2 Relace a depeše

Druhou stranou vzájemné komunikace mezi panovníkem (vysílajícím dvorem) a vyslancem byly relace či depeše (Berichte), zasílané zpravidla v předem určených časových rozestupech. Zvláštním pramenným typem jsou finální relace, které byly běžné například v Benátkách v 16. století. Vyslanci v nich po skončení mise detailně analyzovali všechny poměry na hostitelském dvoře, komentovali vztahy mezi osobami v okolí panovníka, podávali podrobný popis navštívené země apod.²⁵²

Vídeňští diplomaté zpravidla závěrečné relace neskládali, případně tak v určitých případech činili ústně.²⁵³ Ústní vyjádření ohledně průběhu mise, respektive její části, měl podat také František Filip ze Šternberka, jak vysvítá například z jeho zprávy zaslané vídeňskému dvoru z Varšavy 3. října 1750 předtím, než se na základě císařského svolení odebral do Čech, odkud měl pokračovat do Vídně, aby zde o rozbití polského sejmu, na němž byl přítomen, podal osobní zprávu.²⁵⁴ V tomto případě však k tomuto ústnímu podání zprávy nedošlo, neboť byl během cesty zastížen poslem, který mu předal naléhavou žádost pro polského krále, s nímž se měl urychleně vrátit do Saska.²⁵⁵ Informace o dění ve Varšavě tedy nakonec zaslal písemně v následujících depeších.

Vyslancecké zprávy byly dlouho považovány za nezajímavý pramen a teprve s příchodem 21. století došlo k pochopení, že v nich lze najít více než jen informace o politických dějinách a vztazích mezi státy. Díky tomu, že se jedná o kontinuální pramen – vyslanci zasílali zprávy pravidelně každý týden nebo i častěji – v nich lze sledovat různé nuance v dění na dvorech. Informují také o kontaktech vyslance, o jeho sociální síti, možnostech získávání informací, ale také o každodennosti, událostech na hostitelském dvoře, zdraví a nemocech ad.²⁵⁶ Na jejich základě lze zkoumat také kulturní transfer a obchod uměním a mnohá další témata, která jsou aktuálně zajímavá.

Struktura zpráv nebyla dána tak pevně jako tomu bylo u instrukcí, nezbytnou součástí bylo úvodní oslovení a závěrečná devoční formule s datací a podpisem. Ale už samo oslovení se v relacích 18. století liší od úzu dřívější doby. Zatímco ve století po

²⁵² EDELMAYR, F., *Gesandtschaftsberichte in der Frühen Neuzeit*, s. 850.

²⁵³ MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 33.

²⁵⁴ HHStA, StK Polen II, kart. 23, fasc. 1750, fol. 397–398, relace Šternberka z 3. 10. 1750, fol. 393–394.

²⁵⁵ HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz, kart. 8, fasc. 1750, fol. 195–196, relace z 12. 10. 1750.

²⁵⁶ EDELMAYR, F., *Gesandtschaftsberichte in der Frühen Neuzeit*, s. 855.

vestfálském míru bývaly všechny zprávy adresovány císaři bez ohledu na to, do které kanceláře směřovaly,²⁵⁷ setkáme se u Šternberka jak se zprávami adresovanými císařovně, tak se zprávami zaslánými „říšskému hraběti“ – kancléři Antonu Corfizovi Ulfeldovi,²⁵⁸ či později Václavu Antonínu Kounic-Rietbergovi. Často jsou takové dvě relace spojené, neboť byly zasílány dohromady. Zprávy pro císařovnu bývají méně časté, zato obsáhlejší, a více rozebírají ceremoniální záležitosti a kontakty s královskou rodinou. Během Šternberkova pobytu v Polsku v době, kdy zde působil také rezident Kinner, posílají tyto relace pro císařovnu oba diplomaté společně.²⁵⁹

Častou součástí relací je zpráva o příjezdu na místo určení – v případě Šternberka častější kvůli jeho přejezdům mezi Polskem a Saskem a také v rámci Saska – nebo potvrzení přijetí posledního reskriptu včetně data jeho doručení. Po tomto oznámení zpravidla následovala samotná zpráva reflektující události posledních dní, zejména diplomatická jednání se zástupci hostitelského dvora či zahraničních mocností, která vyslanec absolvoval, či informace získané výměnou korespondence s jinými císařskými diplomaty a agenty.

V 18. století se vyvinula zvyklost zasílat dvorskému kancléři zprávu každý poštovní den, tedy pravidelně a poměrně často, a proto zde vyslanci mohli psát i méně důležité novinky, které do oficiální korespondence úplně nenáležely.²⁶⁰

František Filip ze Šternberka posílal z Polska a Saska své zprávy obvykle jednou až dvakrát do týdne, výjimečně méně často, ale například po vpádu pruských vojsk do Saska psal kratší zprávy i několikrát denně. V dobách, kdy pobýval v Polsku spolu s císařským rezidentem, posílali jednak již zmiňované společné relace císařovně, jednak každý za sebe relace kancléři, které se lišily obsahově. Zatímco rezident informoval o obecném dění v Polsku, Šternberk zejména o dění na královském dvoře a jednání ministrů, kterým byl přítomen.

Šternberkovy zprávy čítající i několik desítek stran byly ve Vídni průběžně číslovány a opatřeny na zadní straně registrem pro snazší orientaci v jejich obsahu. Některé jsou

²⁵⁷ MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 33

²⁵⁸ Anton Corfiz Ulfeld (1699–1769) byl od roku 1742 do roku 1753, kdy jej na tomto místě nahradil Václav Antonín Kounic-Rietberg, státním kancléřem oficiálně odpovědným za rakouskou zahraniční politiku. Fakticky jej však v praxi zastupoval při řízení zahraničních věcí vicekancléř Johann Christoph Bartenstein.

²⁵⁹ A to na základě svolení, které Šternberk obdržel ještě před svým odjezdem do Polska, jak zmiňuje například v relaci z 17. 6. 1754. HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1752–1754, kart. 9 (nefoliováno).

²⁶⁰ MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 58.

částečně šifrované, některé obsahují četné přílohy, od jednotlivých kopií dopisů, přes memoriály a nóty, či výpisky z novin a různé tiskoviny.²⁶¹

Relace podrobně informují nejen o přesunech císařského zplnomocněného ministra, ale i o příjezdech a odjezdech jiných vyslanců a samozřejmě o jejich přijímacích a závěrečných audiencích. Jsou v nich také zmiňovány dary, které s sebou přiváželi, i pozornosti, které si po rozloučení s královskou rodinou odváželi. Například když se v roce 1754 loučil papežský nuncius Alberico Archinto s královským párem, obdržel jako dar drahocenný prsten a drahokamy posázenou tabatěrku.²⁶²

Nalezneme v nich také zprávy o sňatcích, porodech či nemocích zejména v královské (či na druhou stranu císařské) rodině, ale také u významných ministrů a vyslanců. Například v polovině května roku 1750 se Šternberk rozepisuje o oslavách narozenin císařovny na polském dvoře a také o sňatku dcery hraběte Brühla Marie Amálie s polským korunním dvorským maršálkem Jerzym Augustem Mniszchem.²⁶³ Počátkem června roku 1754 informuje císařovnu o oficiálních gratulacích, které přijal od členů královské rodiny, adresovaných císařovně vzhledem k jejímu nedávnému porodu.²⁶⁴ A na podzim téhož roku zpravuje vídeňský dvůr o nemoci kurfiřtské princezny Kristýny.²⁶⁵

Ve zprávách z první části Šternberkova pobytu, kdy se zdržoval zejména v Drážďanech, se objevují také doporučení konkrétních osob, ať už mělo jít o přímluvu za příbuzného nějaké šlechtičny, nebo o umělce. Ty druhé korespondují s faktem, že Drážďany byly v době Augusta III. významným evropským kulturním centrem. Sám král byl milovníkem divadla a opery.²⁶⁶

Zprávy jsou psány legačním sekretářem a Šternberkem zpravidla pouze podepsány, v několika případech legační sekretář Šternberka zastupoval v jeho nepřítomnosti –

²⁶¹ Výběrově např. právní předpisy města Gdaňsku, popis slavnostního ohňostroje při udělování Řádu bílé orlice, či přehled mincí užívaných v Polsku v druhé polovině 50. let, jehož součástí jsou také vyobrazení mincí.

²⁶² HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1752–1754, kart. 9, fasc. 1754, relace z 17. 6. 1754 (nefoliováno).

²⁶³ O sňatku a oslavách viz HHStA, StK Polen II, 1749–1750, kart. 23, fasc. 1750, fol. 69–70, relace z 16. 5. 1750.

²⁶⁴ Dne 1. června 1754 se narodil arcivévoda Ferdinand Karel. Relace z 7. 6. 1754, HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1752–1754, kart. 9 (nefoliováno).

²⁶⁵ Relace Šternberka z 2. 10. 1754, HHStA, StK Polen II, 1754–1756, kart. 25, fasc. 1754 October–Dezember, fol. 9–12.

²⁶⁶ STASZEWSKI, J., *August III. Sas*, s. 184.

sekretář Nikolaus von Meurer tak činil přinejmenším několikrát v průběhu roku 1755, kdy Šternberk se svolením císařovny odjel do Čech,²⁶⁷ v následujících letech 1756 a 1757 zprávy legačního sekretáře pouze doplňují zprávy vyslancovy.²⁶⁸ Nejpozději v květnu roku 1762 nahradil Meurera nový legační sekretář, Kaspar Mayer, který posléze působil na polském dvoře až do roku 1764.²⁶⁹

U některých zpráv nalezneme kromě vyslancova podpisu doplněný také jeho vlastní rukou ještě německý či francouzský přípis se spíše osobními sděleními adresovanými císařovně a týkajícími se rodinných záležitostí (např. vzkaz od královny). Zprávy soukromějšího charakteru však Šternberk zasílal spíše v privátní korespondenci, která je výjimečně mezi oficiální relace také zařazena.

5.3 Korespondence

Oficiální korespondence na nejvyšší úrovni, tedy mezi diplomatem a jeho suverénem, byla jen zlomkem diplomatické korespondence, kterou císařský zástupce během své mise vedl. Diplomaté udržovali písemný styk se svými kolegy na jiných dvorech, s vojenskými veliteli, vídeňskými ministry, někdy i s císařem samotným.²⁷⁰ Tato korespondence bývá někdy označována jako privátní, ale v praxi se jedná o úřední korespondenci, jejíž vedení bývalo obvykle také stanoveno instrukcí.

Právě tato polooficiální korespondence, pokud se jako příloha nestala součástí diplomatických relací, bývá spolu s korespondencí soukromou nejčastěji uložena v rodinných archivech diplomatů. Nejinak je tomu i v případě Šternberkově.

Soubor korespondence, který se nachází v Archivu Národního muzea, obsahuje v převážné většině listy týkající se diplomatických záležitostí. V prvních letech Šternberkova pobytu v Sasku převažují vzájemné zprávy v korespondenci s diplomaty na

²⁶⁷ Nejprve během srpna až října, kdy Šternberk pobýval na svých panstvích, pravidelně informuje o dění v Sasku, a posléze v prosinci zasílá jednu zprávu v době, kdy Šternberk na krátko zajel do Prahy. HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1755–1756 Teil 1, kart. 10, fasc. 1755 a HHStA, StK Polen II, 1754–1756, kart. 25, fasc. 1755.

²⁶⁸ HHStA, StK Sachsen, Korrespondenz 1755–1756 Teil 1, kart. 10, fasc. 1756 Teil 1; StK Polen II, 1757.1–1757.10, kart. 26, fasc. 1757 Januar–Juli a StK Polen II, 1757.11–1758.10, kart. 27 s Meurerovými zprávami vloženými v úvodu.

²⁶⁹ Jak uvádí HAUSMANN, F., *Repertorium II*, s. 76.

²⁷⁰ MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 42.

jiných dvorech a s císařskými agenty, případně vídeňskými a českými úředníky, zatímco po vypuknutí sedmileté války narůstají kontakty s veliteli rakouské armády.

Podrobně ale o korespondenci a síti kontaktů Františka Filipa ze Šternberka během jeho diplomatického pobytu v Polsku a Sasku pojedná následující kapitola.

6 Korespondenční síť Františka Filipa ze Šternberka během jeho pobytu v Polsku a Sasku

Během svého pobytu v Polsku a Sasku si František Filip ze Šternberka vybudoval rozsáhlou síť oficiálních i neoficiálních kontaktů, díky které mohl informovat vídeňský dvůr o dění v Polsku a Sasku a plnit tak svůj úkol císařského vyslance. Tato síť se v první řadě skládala z lidí, které osobně potkával u polsko-saského dvora a o nichž informuje především ve svých diplomatických relacích. Méně viditelnou část jeho sociální sítě pak tvořili lidé, se kterými si během svého pobytu v polsko-saské unii vyměňoval korespondenci.

Primárně samozřejmě udržoval oficiální písemný kontakt s vídeňským dvorem skrze relace adresované císařovně a říšskému kancléři. S kancléři, a dokonce i s císařovnou, si však vyměňoval korespondenci i mimo tento oficiální kanál.

Jak mu určovala instrukce, dopisoval si i s jinými diplomaty na evropských dvorech a s rezidentem v Polsku, kam v první části mise zajížděl pouze dočasně v době konání sejmů. Z počátku mise korespondoval často také s vyslanci na říšský sněm, mezi které v předchozích letech sám patřil. Po odjezdu z Polska pak s nově jmenovaným císařským rezidentem baronem Swietenem. Kromě oficiálně jmenovaných vyslanců udržoval Šternberk kontakty také s agenty na různých strategicky významných místech, např. v polském obchodním a přístavním městě Gdaňsk.

V písemném kontaktu byl i s dvorskými a královskými úředníky v rámci habsburské monarchie a částečně také s úředníky polského a saského dvora. V menší míře si dopisoval s českou šlechtou a se zástupci polské a litevské aristokracie, s nimiž se ale spíše setkával osobně. A jak již bylo zmíněno, v době sedmileté války výrazně vzrostly Šternberkovy kontakty s vojenskými veliteli.

6.1 Nejprve několik statistik

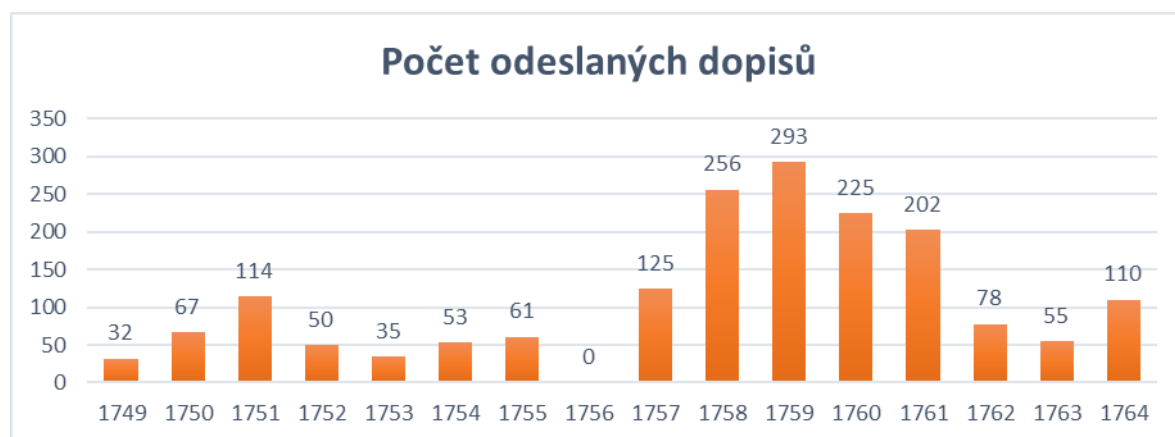
Pramennou základnou pro rozbor Šternberkovy korespondence se stala část fondu Sternberg-Manderscheid uloženého v Archivu Národního muzea. Konkrétně se jedná o přijatou a odeslanou korespondenci z let Šternberkovy mise, která ovšem není dochována v úplnosti.²⁷¹

²⁷¹ Viz kapitola 2.2.

Jestliže mluvíme o odeslané korespondenci, je třeba podotknout, že se nejedná o originály odeslaných dopisů, ale v převážné většině o jejich koncepty. V několika případech jsme pracovali také s opisy odeslaných dopisů, které se ve složkách odeslané korespondence taktéž nacházejí. Naopak často byly k dispozici jen zlomky konceptů, respektive poslední strany se stručným kancelářským regestem, ze kterých však bylo možno získat základní informace, totiž jméno adresáta, datum odeslání, případně specifikaci ohledně adresáta, která následně pomohla s jeho určením.

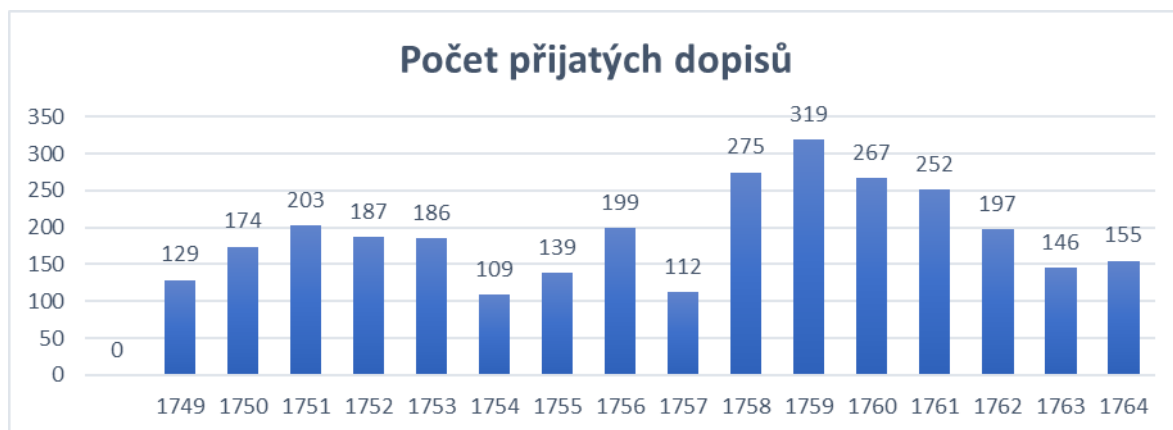
Do statistik byly zahrnuty pouze tyto materiály z ANM. Vynechali jsme tedy rozsáhlý soubor oficiálních relací, které František Filip ze Šternberka posílal ze své mise do Vídně a jejichž koncepty se v ANM nenacházejí. Zohledněny nemohly být ani jiné originální dopisy, které se nepochybně nacházejí v mnoha dalších fondech, zejména v rodinných archivech adresátů. Musíme tedy předpokládat, že předkládaná čísla jsou ve skutečnosti jen zlomkem Šternberkovy odeslané korespondence, jejíž statistický rozbor si proto neklade za cíl být úplným a zcela objektivním.

Pohlédneme-li na Šternberkovu odeslanou korespondenci jako na celek, je patrný jednoznačný vývoj, kdy v první části jeho mise, tedy během pobytu v Sasku, byla četnost jeho odeslaných dopisů podstatně nižší než v období následujícím, během kterého stoupl také počet oficiálních relací. Počty odeslaných listů sahají do řádů vyšších desítek až stovek a velmi často jsou tyto dopisy adresovány vojenským velitelům a agentům. Ačkoliv ke konci války tento trend opadá, poslední rok Šternberkovy mise je opět jeho korespondence početnější, což způsobil zejména nárůst korespondence s dalšími diplomaty pobývajícími v Polsku, především s císařským rezidentem ve Varšavě, se kterým potřeboval být Šternberk v kontaktu i po svém návratu do Drážďan, a pak také častějšími kontakty s vídeňským dvorem a tamními úředníky.

Graf č. 1 – Statistika odeslané korespondence

Trochu jinou představu, i když v hlavních trendech víceméně odpovídající, pak podává přehled korespondence přijaté, ze kterého je patrné, že Šternberkova korespondence byla mnohem početnější celkově, tedy i v letech 1749–1756. U přijaté korespondence jsme opět mohli vyjít z materiálů dochovaných v ANM, které jsou v tomto případě kompletnější pokud jde o chronologické rozložení, avšak pro změnu torzovitější, jedná-li se o odesilatele, a proto i tento přehled může být pouze orientační.

Graf č. 2 – Statistika přijaté korespondence

Tyto grafy zahrnují všechny dopisy, které František Filip ze Šternberka poslal nebo obdržel, bez ohledu na to, kým byla protistrana, a také zda si s ní korespondoval častěji, nebo šlo o výměnu jen jednoho či dvou dopisů. Druhý případ je mnohem obvyklejší, neboť téměř polovina jeho kontaktů mu zaslala nebo obdržela pouze jeden list a další zhruba třetina pak od dvou do pěti listů. Jen zbývajících cca 20 % kontaktů bylo častějších a pravidelnějších, a právě ty budou především v centru našeho zájmu.

Dovolíme si ještě pohled na „typologii“ Šternberkových kontaktů. Naznačili jsme, že mezi ně patřili z velké části jiní císařští diplomaté a diplomatictí agenti (zhruba 15 % případů ze všech přijatých a odeslaných listů), úředníci císařova dvora dvorští, ale také zemští čeští a uherští (12 %) a zejména v období sedmileté války vojenští velitelé a agenti (mezi 20–25 %). Zajímavější jsou ovšem čísla vztahující se k celkovému počtu dopisů odeslaných těmto typům adresátů a od nich přijatých.²⁷² V tu chvíli narůstá podíl kontaktů

²⁷² Započítány jsou i jednotlivé dopisy adresátů a odesílatelů, s nimiž měl Šternberk ojedinělé kontakty. Zde je ovšem nutno dodat, že mezi ně právě zástupci zmiňovaných tří nejpočetnějších „kategorií“ spadají jen výjimečně.

s diplomaty až k 35 %, u úředníků lehce nad 15 % a v případě vojenských činitelů je to až 37 % u listů odeslaných.²⁷³

Všechna tato čísla jsou ovšem souhrnná za celé období let 1749–1764 a pro všechny kontakty, a proto je třeba podívat se na Šternberkovy korespondenty podrobněji.

6.2 Diplomaté, úředníci a vojáci

Kdo tedy konkrétně patřil do korespondenční sítě Františka Filipa ze Šternberka? A jak ovlivnily jeho kontakty válečné události?

Už první instrukce udělená císařskému vyslanci v roce 1749 předurčovala, že má navázat a udržovat spojení s jinými diplomaty – velvyslanci, zplnomocněnými ministry, vyslanci, rezidenty, ale také agenty, kteří pobývali na různých dvorech Evropy od Londýna po Petrohrad, od Stockholmu po Konstantinopol.

Hned na počátku svého pobytu v Sasku začal korespondovat například s tehdejšími císařským zplnomocněným ministrem v Rusku Josephem Karlem Antonem von Bernes,²⁷⁴ s vyslanci v Prusku Janem Karlem Chotkem z Chotkova²⁷⁵ a Antonem von Portugal, hrabětem Pueblou, který Chotka na tomto místě vystřídal, dále s Heinrichem Hyacinthem de Nay-Richecourt působícím jako císařský ministr v Londýně,²⁷⁶ s císařským legačním sekretářem ve Švédsku Franzem Wilhelmem von Verlet,²⁷⁷ s císařským ministrem v Norimberku a posléze v Mnichově Johannem Wenzlem Widmannem,²⁷⁸ a také s rezidentem ve Varšavě Kinnerem, jak jsme již několikrát zmiňovali. V kontaktu zůstal také s císařskými vyslanci na říšský sněm v Regensburgu, odkud se nedávno sám vrátil, Valentinem Franzem von Emmerich²⁷⁹ a Wilhelmem Friedrichem Pistoriem.²⁸⁰ S většinou

²⁷³ U přijaté korespondence je číslo podstatně menší, což však může být značně ovlivněno tím, že ve fondu Sternberg-Manderscheid v ANM chybí například celá složka přijatých dopisů od maršála Dauna.

²⁷⁴ Joseph Karl Anton von Bernes de Rossana (kolem 1690–1751), působil na sklonku svého života v letech 1748–1751 jako vyslanec a zplnomocněný ministr v Rusku.

²⁷⁵ Jan Karel Chotek z Chotkova (1704–1787), v letech 1748–1749 byl císařským vyslancem v Prusku, od roku 1749 pak místokancelářem české dvorské kanceláře a později také členem dvorské válečné rady.

²⁷⁶ Heinrich Hyacinth de Nay-Richecourt, jako zplnomocněný ministr v Londýně působil v letech 1749–1752.

²⁷⁷ Franz Wilhelm von Verlet, byl v letech 1748–1752 legační sekretář ve Švédsku, 1753–1754 v Dánsku.

²⁷⁸ Johann Wenzel von Widmann, 1749 císařský ministr ve Frankách, v letech 1750–1756 při kurfiřtském dvoře v Bavorsku ad.

²⁷⁹ Valentin Franz von Emmerich (1701–1778), od roku 1742 vyslanec na říšský sněm v Regensburgu.

²⁸⁰ Wilhelm Friedrich von Pistorius, byl v letech 1742–1756 také vyslancem na říšský sněm.

těchto diplomatů pak František Filip ze Šternberka udržoval kontakt po celou dobu jejich diplomatického působení.

Brzy se řady císařských vyslanců a agentů mezi Šternberkovými korespondenty rozšířily. Například o agenta Jacoba von Abramson působícího v Gdaňsku v letech 1750–1757, který Šternberka důkladně informoval o tamním dění a zprávách, které do přímořského centra obchodu přicházely. Dále o hraběte Siegmunda Rudolfa von Goëß,²⁸¹ který v letech 1750–1761 působil jako císařský vyslanec ve Stockholmu a se kterým si Šternberk dopisoval v prvních třech letech jeho působení. A také o císařského internuncia v Konstantinopoli Josepha Petera von Schwachheim.²⁸²

V druhé polovině Šternberkova pobytu u polsko-saského dvora výrazně posílily jeho kontakty zejména s císařskými vyslanci v Rusku. To souviselo především s potřebou informovanosti ohledně ruských postupů během sedmileté války, ale také s ruským vlivem na polské záležitosti, který v té době sílil. Nejprve si Šternberk vyměňoval listy s již jmenovaným Mikulášem Josefem Esterházym, s nímž si v letech 1757–1761 zasílali desítky až téměř stovku dopisů ročně, poté s hrabětem Florimundem de Mercy-Argenteau,²⁸³ jenž Esterházyho na carském dvoře vystřídal a setrval zde až do roku 1764.

Na konci svého diplomatického působení pak Šternberk navázal čilý korespondenční kontakt zejména s novým rezidentem ve Varšavě Gottfriedem van Swietenem.

Kromě císařských diplomatů jsou poměrně výraznou skupinou, s níž Šternberk během svého působení udržoval kontakty, císařští a královští úředníci ve Vídni, Čechách, a také v Uhrách. Z těch, se kterými udržoval nejčastější kontakty, jmenujme říšského vicekancléře Rudolfa Josefa Colloreda,²⁸⁴ s nímž si Šternberk dopisoval zejména v době svého pobytu v Sasku až do roku 1756, a Fridricha Viléma Haugwitze,²⁸⁵ se kterým si vyměnil nejvíce listů zejména v letech 1758–1760. V průběhu celé mise byl v kontaktu

²⁸¹ Siegmund Rudolf von Goëß, v letech 1750–1761 císařský vyslanec a zplnomocněný ministr ve Švédsku.

²⁸² Joseph Peter von Schwachheim (1707–1775), od roku 1755 rezident, od 1756 do 1763 internuncius a zplnomocněný ministr v Turecku.

²⁸³ Florimund Claude de Mercy-Argenteau (1727–1794), v letech 1761–1764 císařský zplnomocněný ministr v Rusku.

²⁸⁴ Rudolf Josef Colloredo-Waldsee (1706–1788), od roku 1745 až do své smrti říšským vicekancléřem.

²⁸⁵ Fridrich Vilém Haugwitz (1702–1765), od roku 1749 prvním prezidentem direktoria in publicis et cameralibus, v letech 1753–1761 nejvyšší český a první rakouský kancléř.

také s Janem Karlem Chotkem z Chotkova, nyní již působícím v dvorských úřadech, a s jeho bratrem Rudolfem Chotkem z Chotkova.²⁸⁶ Ve styku byl také s kabinetním sekretářem Ignazem Kochem²⁸⁷ či nejvyšším komorníkem Johannem Josefem Khevenhüller-Metschem.²⁸⁸

Z častějších kontaktů jmenujme ještě uherského kancléře hraběte Leopolda Nádasdyho,²⁸⁹ s nímž korespondoval v letech 1751–1757, či prezidenta královské reprezentace a komory Václava Vladimíra Netolického,²⁹⁰ se kterým byl v kontaktu v letech 1749–1756. Ke konci Šternberkova pobytu se mezi jeho korespondenty kromě již jmenovaných (Colloredo či oba Chotkové) objevil také český královský místodržící Karel Friedrich Hatzfeld²⁹¹ a nejvyšší purkrabí království českého Filip Nerus Krakovský z Kolovrat.²⁹²

František Filip ze Šternberka během svého pobytu pěstoval vztahy se zástupci dvorských a českých úřadů, ať už z důvodů profesních, nebo osobních, a udržoval také své vazby na šlechtu habsburské monarchie a Říše, jak dokládá další jeho korespondence se zástupci předních šlechtických rodů (Kinští, Fürstenbergové, Harrachové, Kounicové, Kolovratové, Lichtenštejnové, Valdštejnové, Starhembergové, a samozřejmě i Šternberkové), byť není úplně početná.

Písemný kontakt udržoval i s úředníky zahraničními, zejména polskými a saskými, a také se zástupci polské aristokracie. Z nich stojí za zmínku zejména kyjevský vojvoda

²⁸⁶ Rudolf Chotek z Chotkova a Vojnina (1706–1771), v letech 1749–1760 prezident finanční komory, od roku 1762 nejvyšší český a první rakouský kancléř.

²⁸⁷ Ignaz Koch (1697–1763), od roku 1742 kabinetní sekretář a dvorský komorní rada.

²⁸⁸ Johann Josef Khevenhüller-Metsch (1706–1776), od roku 1745 nejvyšší komorník, který byl mimo jiné v roce 1740 mimořádným vyslancem do Polska a Saska a je autorem rozsáhlého deníku vydaného v edici KHEVENHÜLLER-METSCH, Johan Joseph, *Aus der Zeit Maria Theresias. Tagebuch des Fürsten Johann Josef Khevenhüller-Metsch, kaiserlichen Obersthofmeisters 1742–1776*, ed. Khevenhüller-Metsch, Rudolf – Schlitter, Hans – Breunlich-Pawlik, Maria – Wagner, Hans, Bd. 1–8, Leipzig – Wien 1907–1972.

²⁸⁹ Leopold hrabě Nádasdy, v letech 1747–1758 uherským dvorským kancléřem.

²⁹⁰ Václav Vladimír Netolický z Eisenberka (1700–?), od roku 1749 prezidentem královské reprezentace a komory, dvorským sudím a generálním válečným komisařem.

²⁹¹ Karel Friedrich Anton Hatzfeld (1718–1793), královský místodržící v Praze a apelační rada, od roku 1761 prezident apelačního soudu.

²⁹² Filip Nerus Krakovský z Kolovrat (1686–1773), nejvyšší purkrabí království českého.

Franciszek Salezy Potocki,²⁹³ velký korunní hetman Jan Klemens Branicki, velký litevský hetman Michał Kazimierz Radziwiłł,²⁹⁴ generální starosta podolských zemí August Aleksander Czartoryski²⁹⁵ a Stanisław August Poniatowski. Šternberk si dopisoval i se zástupci dalších polských rodů, a to včetně jejich ženských zástupkyň, například s kněžnou a mecenáškou Annou Jabłonowskou,²⁹⁶ velkou litevskou maršálkovou a básnířkou Barbarou Sanguszkovou²⁹⁷ a jinými.

Korespondoval také s nižší šlechtou, se zástupci polských měst (například prezidentem Staré Varšavy Johannem Felixem Dulfusem, starostou města Zator Piotrem Fryderykem Duninem či se zástupci magistrátu města Krakova) a s polskými církevními představiteli (varmijským biskupem Adamem Stanisławem Grabowským či krakovským biskupem Andrzejem Stanisławem Załuským²⁹⁸).

Zvláštní pozornost pak zasluhuje osoba abbého Betaňského.²⁹⁹ Kanovník a česko-polský duchovní se stal v roce 1758 sekretářem hetmana Branického, a od té doby se Šternberkem hojně korespondoval. Byl svým způsobem Šternberkovým agentem v nejtěsnější blízkosti nejvýznamnějšího polského magnáta té doby. Tomu napovídá i množství jeho listů, které jsou šifrovány.

Třetí velkou skupinou Šternberkových korespondentů jsou vojenští činitelé – důstojníci, velitelé regimentů, váleční agenti a komisaři, a další. Prakticky se všemi z nich si začal dopisovat teprve na počátku nebo v průběhu sedmileté války.

Nejzvučnějšími jmény jsou jména významných císařských vojevůdců té doby – polní maršál Leopold Josef Daun, generál Ernst Gideon Laudon, generál Saint André, či

²⁹³ Franciszek Salezy Potocki (1700–1772), v letech 1720–1767 starosta bělský, dále mimo jiné roku 1756 vojvoda kyjevský.

²⁹⁴ Michał Kazimierz Radziwiłł, zvaný Rybeňko (1702–1762), velký litevský hetman.

²⁹⁵ August Aleksander Czartoryski (1697–1782), byl mimo jiné spoluvůrcem rodové moci „Familie“.

²⁹⁶ Anna Paulina Jabłonowska (1728–1800).

²⁹⁷ Barbara Urszula Sanguszkowa (1718–1791).

²⁹⁸ Andrzej Stanisław Kostka Załuski (1695–1758).

²⁹⁹ Antoni Wacław Betański (1714–1786) polský duchovní českého původu, působil jako kanovník v Hradci a Staré Boleslavi, od roku 1755 pobýval v Polsku, od 1758 jako sekretář hetmana Branického, později se stal biskupem a roku 1784 prvním rektorem univerzity ve Lvově. NITECKI, Piotr, *Biskupi kościola w Polsce*, Warszawa 1992, s. 29.

Franz Moritz von Lacy,³⁰⁰ ale také rakouský generál chorvatského původu Josip Kasimir Drašković³⁰¹ a jiní.

Několik listů si vyměnil také se spojeneckými, zejména s ruskými veliteli, například hrabětem Williamem Fermorem,³⁰² generálem Nikolaem Korffem³⁰³ či knížetem Alexandrem Alexandrovičem Menšikovem.³⁰⁴

Kromě diplomatů, úředníků a vojáků si Šternberk korespondoval i s církevními činiteli, například pražským³⁰⁵ a ostrihomským arcibiskupem,³⁰⁶ olomouckým³⁰⁷ a litoměřickým³⁰⁸ biskupem; nebo vatislavským proboštem a s představenými některých řádů. Dopisoval si také přímo s několika suverény, zejména říšskými knížaty, ale také se samotnou Marií Terezií.

Na závěr přidejme ještě několik zajímavých osobností, s nimiž si sice Šternberk nevyměnil značnější množství listů, ale které ještě doplňují bohatou paletu jeho kontaktů. V letech 1750–1757 si dopisoval se dvěma doktory práv – Johannem Sebastianem Gaussem a Franzem Ignazem Naglem, bližší informace o nich ale nemáme. V letech 1749 a 1750 zaslal Šternberkovi několik listů historik a profesor univerzity v Lipsku Carl Andreas Bel³⁰⁹ a roku 1756 také ředitel císařského kabinetu přírodní historie chevalier de Baillou.³¹⁰

³⁰⁰ Franz Moritz von Lacy, (1725–1801), císařský generál.

³⁰¹ Josip Kasimir Drašković (1714–1765), s ním si Šternberk dopisoval zejména v letech 1761–1763.

³⁰² William Fermor (1702–1771).

³⁰³ Nikolaus Friedrich Korff (1710–1766).

³⁰⁴ Alexandr Alexandrovič Menšikov (1714–1764).

³⁰⁵ Jan Mořic Gustav z Manderscheid-Blankenheimu (1676–1763) a po něm Antonín Petr Příchovský z Příchovic (1707–1793).

³⁰⁶ Ferenc Barkóci (1710–1765), v letech 1761–1765 arcibiskup Ostrihomi a primas v Uhrách.

³⁰⁷ Maximilián hrabě Hamilton (1714–1776), v letech 1761–1776 biskup olomoucký.

³⁰⁸ Mořic Adolf Sachsen-Zeits (1702–1759), v letech 1733–1759 biskup litoměřický. Po něm do roku 1789 Emanuel Arnošt z Valdštejna (1716–1789).

³⁰⁹ Carl Andreas Bel (1717–1782).

³¹⁰ Pravděpodobně se jedná o Johanna von Baillou (1684–1758), významného přírodovědného sběratele, jehož sbírka se stala základem nově založeného dvorského kabinetu přírodní historie, dnešního Naturhistorisches Museum ve Vídni.

Šternberkova korespondenční síť byla rozsáhlá a spletitá. Sahala od nejvyšších sociálních příček až po lidi původem obyčejné, zajímavější ale svým povoláním. Rozkládala se po celé habsburské monarchii a polsko-saské unii a dosahovala i na jednotlivé evropské dvory s přesahem až do Turecka. V době sedmileté války se značně proměnila a rozšířila o množství vojenských velitelů a agentů, ale díky Šternberkově pobytu ve Varšavě také o zástupce polské aristokracie.

7 Závěr

Po patnáctiletém pobytu v Sasku a Polsku se František Filip ze Šternberka vrátil do Vídně, aby nastoupil do úřadu nejvyššího hofmistra římské královny a o několik let později i samotné císařovny Marie Terezie. Za své zásluhy v diplomatických službách obdržel Řád zlatého rouna, jedno z nejvýznamnějších ocenění Habsburské monarchie. Není pochyb, že panovnice si jeho výsledků cenila a považovala jeho misi za úspěšnou, ačkoliv nám se na první pohled může zdát, že nedosáhl stanovených cílů.

V prvním období svého působení František Filip ze Šternberka nedokázal získat Sasko ke společné alianci, která by porazila Fridricha II. a pomohla Marii Terezii získat zpět ztracené slezské území. Po vypuknutí sedmileté války skončilo Sasko obsazené pruským vojskem a Polsko zachovalo neutralitu, a tedy ani v tomto bodě nebyla Šternberkova činnost úspěšná. Nicméně v případě jednání o přechodech vojsk přes polské území už bylo stanoveného cíle dosaženo. Navíc během konfliktu působil František Filip ze Šternberka jako prostředník při předávání informací z carského dvora a při informování císařských vojenských velitelů. Podařilo se mu také navázat kontakty s polskými magnáty a senátory, které se nezprětrhaly ani po jeho návratu do Saska. Další události v Polsku však nemohl ovlivnit, do těch zasáhla pevná ruka ruské politiky, která formovala dění ve východní Evropě už několik desetiletí.

Na předcházejících stránkách jsme se pokusili naznačit průběh Šternberkova diplomatického pobytu na základě relací, které posílal vídeňskému dvoru, avšak pro velký rozsah pramenné základny nebylo toto téma úplně vyčerpáno a skýtá ještě mnoho možností pro další bádání, včetně zaměření na specifické otázky. František Filip ze Šternberka nebyl na rozdíl od svých předchůdců jmenován zároveň hofmistrem polské královny, ale z jeho přípisů v relacích je patrné, že s Marií Josefou udržoval bližší kontakty než jen ty oficiální z titulu zplnomocněného ministra, a obdobně tomu bylo s kurfiřtskými princí. Jeho vztah k polské královské rodině by si v budoucnu zasloužil více pozornosti, ale stejně tak by bylo možné zaměřit se na otázku Šternberkovy reflexe oslav na dvoře Augusta III. či kulturního transferu, jehož prostředníkem se stal v době svého pobytu v Drážďanech – městě kulturního rozkvětu poloviny 18. století.

Představením pramenů z hlediska diplomatického jsme poukázali na charakteristické rysy oficiálních pramenů k císařské diplomacii, jak se projevíly v instrukcích a relacích Františka Filipa ze Šternberka. Jejich podoba prakticky úplně

koresponduje s tím, jak jsou tyto prameny pro polovinu 18. století představeny v dřívějších pracích Müllerově, Niederkonově a Edelmayerově.

Nakonec se naše pozornost zaměřila ještě na prameny méně oficiální povahy – korespondenci. Rozsáhlá sbírka z fondu Archivu Národního muzea skrývá nezměrný potenciál pro další bádání ohledně sociální sítě Františka Filipa ze Šternberka, ale také každodennosti jeho života u polsko-saského dvora.

Široká korespondenční síť, jakou si během patnácti let své činnosti v Polsku a Sasku vybuodoval a udržoval, byla dána jednak tím, že bylo v popisu práce císařského vyslance udržovat široké kontakty již na základě instrukce, kterou obdržel pro svou misi. Pro vykonávání svého úřadu potřeboval informace z první ruky nejen z evropských dvorů, ale v době sedmileté války také z bojišť. Pro prosazení císařských zájmů měl za úkol také sblížit se s polskou aristokracií. To vše se odráží v dochované korespondenci, která si vyžaduje ještě další hlubší, zejména obsahovou analýzu. My jsme zde mohli pouze představit množství kontaktů a vyzdvihnout nejvýraznější osobnosti, se kterými si František Filip dopisoval.

Ačkoliv tato práce naznačuje ve svém závěru mnoho nových otázek a různé cesty dalšího bádání, vytyčila zároveň hlavní kontury Šternberkova působení jako císařského vyslance v Polsku a Sasku skrze popis jeho diplomatické cesty a představila prameny, které k tomuto tématu existují, od těch oficiálních, po ty méně oficiální. Protože diplomacii netvoří jen velké a významné spojenecké smlouvy, instrukce a relace, ale hustá síť kontaktů, od velvyslanců po agenty a informátory, kterými se František Filip ze Šternberka dokázal obklopit, aby dovedl co nejlépe plnit svou úlohu císařského zplnomocněného ministra.

8 Seznam použité literatury a vydaných pramenů

- Acta Pacis Westphalicae*, Serie I: Instruktionen, Bd. 1 (Frankreich – Schweden – Kaiser), Münster 1962
- ANSORGOVÁ, Kristýna, Závěr první severní války v zrcadle císařské diplomacie. František Karel I. Libštejnský z Kolovrat a zprostředkování míru v Olivě roku 1660, in: *Historie 2017–2018, Sborník prací...*, Praha 2019, s. 35–73
- ARNOLD, Ulli – SCHMIDT, Werner (edd.), *Barock in Dresden: Kunst und Kunstsammlungen unter der Regierung des Kurfürsten Friedrich August I. von Sachsen und Königs August II. von Polen genannt August der Starke 1694-1733 und des Kurfürsten Friedrich August II. von Sachsen und Königs August III. von Polen 1733-1763*, Leipzig 1986
- AUWERS, Michael, The Gift of Rubens. Rethinking the Concept of Gift-Giving in Early Modern Diplomacy, in: *European History Quarterly*, 2013, vol. 43(3), s. 421–441
- BAKEŠ, Martin, *Kryštof Václav z Nostic a jeho diplomatická cesta na území Polsko-litevské unie v roce 1693*, Východočeský sborník historický 24, 2013, s. 99–119
- BARTKIEWICZ, Kazimierz, *Polska-Saksonia w czasach Unii (1697–1763) – Próba Nowego Spojrzenia*, Zielona Góra 1998
- Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* (dále BLKÖ), Bd. 38, 1879. [online]
Dostupné z: <https://de.wikisource.org/wiki/BLKÖ>
- BLÁHOVÁ, Marie, *Historická chronologie*, Praha 2001
- BURSCHEL, Peter – WINDLER, Christian, Einführung. Sektion 2: Geschenke als Medien frühneuzeitlichen Diplomatie, in: Hoeres, Peter – Tischer, Anuschka (Hg.), *Medien der Außenbeziehungen von der Antike bis zur Gegenwart*, Köln – Weimar – Wien 2017, s. 115–119
- CZEPPE, Maria, *Kamaryla Pana z Dukli. Kształtowanie się obozu politycznego Jerzego Augusta Mniszcha 1750–1763*, Warszawa 1998
- DÜRING, Marten, et al. (ed.), *Handbuch Historische Netzwerkforschung. Grundlagen und Anwendungen*, Berlin 2016
- DYGDAŁA, Jerzy, *Adam Stanisław Grabowski (1698–1769), biskup, polityk, mecenas*, Olsztyn 1994
- DYGDAŁA, Jerzy, Pakta konwenta Augusta III (z zabiegów o pozyskanie polskiej opinii szlacheckiej), in: Dumanowski, Jarosław et al. (ed.), *Między Zachodem a Wschodem, Tom 2: Studia ku czci profesora Jacka Staszewskiego*, Toruń 2003, s. 147–157
- DYGDAŁA, Jerzy, *U początków „czarnej legendy“ czasów saskich*, *Czasy Nowożytne* 2010, tom 23, s. 65–78
- DYGDAŁA, Jerzy, *Wizerunek barokowego sarmaty i oświeceniowego Europejczyka, czyli August III Wettyn i Stanisław August Poniatowski*, *Wiek Stary i Nowy* 6 (11), 2014, s. 38–57

- DYGDAŁA, Jerzy, *Życie polityczne Prus Królewskich w schyłku ich związku z Polską w XVIII w.*, Toruń 1985
- EDELMAYER, Friedrich, Gesandtschaftsberichte in der Frühen Neuzeit, in: Pauser, Josef – Scheutz, Martin – Winkelbauer, Thomas (Hrsg.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jh.)*, München 2004, s. 849–859
- EXTERNBRINK, Sven, Internationale Politik in der Frühen Neuzeit: Stand und Perspektive der Forschung zu Diplomatie und Staatensystem, in: Kraus, Hans-Christof – Nicklas, Thomas, *Geschichte und Politik: Alte und Neue Wege*, München 2007, s. 15–39
- FRIEDL, Jiří et al., *Dějiny Polska*, Praha 2017
- GIEROWSKI, Józef Andrzej, *Historia Polski*, tom II, Warszawa 1978
- GIEROWSKI, Józef Andrzej, *Rzeczpospolita w dobie złotej wolności 1648–1763*, Wielka Historia Polski, tom V, Kraków 2001
- GIEROWSKI, Józef Andrzej – LESZCZYŃSKI, Józef, Dplomacja polska w dobie unii personalnej polsko-saskiej, in: *Polska służba dyplomatyczna XVI – XVIII w.*, Warszawa 1966
- GRÄF, Holger Th., Die Entstehung des neuzeitlichen Gesandtschaftswesens aus dem Geiste der Curiositas – Das Diarium des Johann Sebastian Müller als diplomatie-geschichtliche Quelle, in: Keller, Katrin – Scheutz, Martin – Tersch, Harald (edd.), *Einmal Weimar – Wien und retour. Johann Sebastian Müller und sein Wienbericht aus dem Jahr 1660*, Wien 2005, s. 179–191
- HAUSMANN, Friedrich (ed.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder*, II. Band (1716–1763), Zürich 1950
- HOCHEDLINGER, Michael – MAŤA, Petr – WINKELBAUER, Thomas, *Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit*. Band 1, Hof und Dynastie, Kaiser und Reich, Zentralverwaltungen, Kriegswesen und landesfürstliches Finanzwesen, Wien 2019
- HREBIKOVÁ, Anežka, *Štěpán Vilém Kinský jako císařský vyslanec v Rusku Petra Velikého v letech 1721–1722. Acta Legationis Moscoviticae aneb Diplomatické relace jako raně novověký pramen*, diplomová práce, FF UK, Praha 2016
- Die Instruktionen und Finalrelationen der Kölner Nuntien von 1651 bis 1786*, Collectanea Archivi Vaticani, Bd. 30–33, Città del Vaticano 1993–2008
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, (2. vydání), Praha 2007
- JUŘÍK Pavel, *Šternberkové. Panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013
- KELLER, Katrin – SCHEUTZ, Martin – TERSCH, Harald (edd.), *Einmal Weimar – Wien und retour. Johann Sebastian Müller und sein Wienbericht aus dem Jahr 1660*, Wien 2005
- KHEVENHÜLLER-METSCH, Johan Joseph, *Aus der Zeit Maria Theresias. Tagebuch des Fürsten Johann Josef Khevenhüller-Metsch, kaiserlichen Obersthofmeisters 1742–1776*, ed. Khevenhüller-

- Metsch, Rudolf – Schlitter, Hans – Breunlich-Pawlik, Maria – Wagner, Hans, Bd. 1–8, Leipzig – Wien 1907–1972
- KITOWICZ, Jędrzej, *Opis obyczajów za panowania Augusta III*, ed. Z. Goliński, Warszawa 1985
- KITOWICZ, Jędrzej, *Pamiętniki czyli Historia polska*, ed. P. Matuszewska – Z. Lewinówna, Warszawa 2005
- KÖHLER, Matthias, *Neue Forschungen zur Diplomatiegeschichte*, Zeitschrift für Historische Forschung 40, 2013, No. 2, s. 257–271
- KONOPCZYŃSKI, Władysław, *Dzieje Polski nowożytnej*, t. II (1648–1795), Warszawa – Kraków – Łódź – Poznań – Wilno – Zakopane 1936
- KONOPCZYŃSKI, Władysław, *Chronologia sejmów polskich 1493–1793*, Kraków 1948.
[online] Dostupné z:
<https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/1306/edition/2048/content>
- KONOPCZYŃSKI, Władysław, *Polska w dobie wojny siedmioletniej*, t. I–II, Kraków – Warszawa 1909–1911
- KONRÁDOVÁ Monika, Elekcje królów polskich w drugiej połowie XVII wieku oczyma dyplomatów cesarskich, in: Markiewicz – Rolnik – Wolański, *Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI–XVIII w.*, Katowice 2016
- KUBERSKY-PIREDDA, Susanne – SALORT PONS, Salvador, Ein Hofnarr als Agent. Zum diplomatischen Geschenkwesen am Hof Philipps II., in: Häberlein, Mark (Hg.), *Materielle Grundlagen der Diplomatie, Schenken, Sammeln und Verhandeln in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, Konstanz 2013, s. 123–156
- KUBEŠ, Jiří, Hermann Jakob Czernin von Chudenitz‘ Diplomatic Mission in Warsaw in 1695. A Contribution towards the Travel Arrangements of Imperial Diplomats, *Theatrum historiae* 19, 2016, s. 171–203
- KUBEŠ, Jiří, Jan Marek z Clary a Aldringenu jako vyslanec Leopolda I. u saského kurfiřtského dvora na konci 17. století, *ČČH* 2/2015, s. 346–380
- KUBEŠ, Jiří, *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004
- KUBEŠ, Jiří, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009
- KUBEŠ, Jiří a kol., *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640–1740*, Pardubice 2018
- KUBISKA-SCHARL, Irene – PÖLZL, Michael, *Das Ringen um Reformen. Der Wiener Hof und sein Persona lim Wandel (1766–1792)*, *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs* 60/2018, Wien 2018, s. 54–55
- LEDVINKA, Václav – MRÁZ, Bohumír – VLNAS, Vít, *Pražské paláce*, Praha 1995, s. 310–311
- MANYŚ, Bernadetta, *Uroczystości rodzinne w Wilnie za Augusta III (1733–1763)*, Poznań 2014

- MICHALICOVÁ, Nela, *Habsbursko-polské vztahy ve 20. letech 18. století. Císařský vyslanec František Karel Vratislav z Mitrovic v korespondenci s říšským vicekancléřem Schönbornem, 1724–1727*, bakalářská práce, UPCE 2015
- MICHALICOVÁ, Nela, *Polská princezna Marie Josefa a její hofmistr hrabě František Karel Vratislav z Mitrovic v letech 1724–1728*, in: Iwańczak, Wojciech – Januszek-Sieradzka, Agnieszka – Smołucha, Janusz, *Świat kobiet w Czechach i w Polsce w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytnej*, Warszawa 2018
- MICHALICOVÁ, Nela, *Vyslanec hofmistrem – hofmistr vyslancem. Jeden rok v dvojí roli hraběte Františka Karla Vratislava z Mitrovic u sasko-polského dvora v roce 1726*, in: Kovárová, Kateřina – Sviták, Zbyněk, *Historie 2015/2016. Sborník prací...*, Brno 2017, s. 115–134
- MÜLLER, Klaus, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648–1740)*, Bonn 1976
- MÜLLER, Michael G., *Polen zwischen Preussen und Russland. Souveränitätskrise und Reformpolitik 1736–1752*, Berlin 1983
- MŽYKOVÁ, Marie, *Šlechta ve službách diplomacie. Dánsko, Polsko, Německo, Francie, SMOM*, Praha 2001
- NAPIERAŁA, Piotr, *Die polnisch-sächsische Union (1697–1763) – Polens letzte Hoffnung – Sachsens Traum von der Macht*, in: *Polen und Deutschland. Zusammenleben und -wirken*, Poznań 2006, s. 60–66
- NAVRÁTILOVÁ Hana – MÍŠEK, Roman, *The Oriental Academy, Birth of a New Era of Austrian Diplomacy in the Orient*, Archiv orientální 71/2, 2003, s. 199–204. [online] Dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:150e7fd2-afec-43cd-9afc-6e293df8e6b2?page=uuid:e0e7fa2f-5cc2-45cd-a261-76e5087e3f11>
- NIEDERKORN, Jan-Paul, *Diplomaten-Instruktionen in der Frühen Neuzeit*, in: Hipfinger, Anita et al. (Hg.), *Ordnung durch Feder und Tinte? Genese und Wirkung von Instruktionen im zeitlichen Längenschnitt vom Mittelalter bis zum 20. Jahrhundert*, Wien 2012, s. 73–84
- NITECKI, Piotr, *Biskupi kościoła w Polsce*, Warszawa 1992
- NOLDE, Dorothea, *Was ist Diplomatie und wenn ja, wie viele? Herausforderungen und Perspektiven einer Geschlechtergeschichte der frühneuzeitlichen Diplomatie*. in: *Historische Anthropologie. Kultur – Gesellschaft – Alltag, Thema: Diplomatiegeschichte*, 21, 2013, Heft 2, s. 179–198
- Ottův slovník naučný*, díl 24, Praha 1906
- PALACKÝ, František – ŠTERNBERG, Zdeněk, *Dějiny rodu Šternbergů – Geschichte der Familie Sternberg*, Moravský Beroun 2001
- PRZEŹDZIECKI, Renaud, *Diplomatie et protocole à la Cour de Pologne*, tom I–II, Paris 1934–1937

- SEDLÁČKOVÁ, Helena, *Pečeti pánů ze Šternberka*, Genealogické a heraldické informace (Brno), roč. 19 (34), 2014, vyd. 2015, s. 84–103
- SEJK, Roman, *Urozenost, majetek a moc. Šternberkové v 16. a 17. století*, Středočeský sborník historický 28–29, 2002–2003, vyd. 2005, s. 3–54
- STASZEWSKI, Jacek, *August III Sas*, Wrocław 1989, 2010
- STASZEWSKI, Jacek, *Polacy w osiemnastowiecznym Dreźnie*, Wrocław 1986
- STELLNER, František, *Car je mrtev, ať žije carevna! Převraty na ruském dvoře v 18. století*, Praha 2014
- STELLNER, František, *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha 2000
- STIEVE, Gottfried, *Europäisches Hof-Ceremoniel: In welchem Nachricht gegeben wird, Was es für eine Beschaffenheit habe mit der Praerogativa und dem aus selbiger fließenden Ceremoniel, Welches Zwischen Käyser- und Königl. Majestäten, Churfürsten, Cardinälen, Fürsten und freyen Republicquen, dero Gesandten und Abgesandten beobachtet wird ... Auch was es wegen des Ceremoniels, auf Frieden-Schlüssen und bey Höfen, für Mißhelligkeiten gegeben*, Leipzig 1723
- STONE, Daniel, *The Polish-Lithuanian State, 1786–1795*, Washington 2001
- SCHILLING, Lothar, *Kaunitz und das Renversement des alliances. Studien zur aussenpolitischen Konzeption Wenzel Antons von Kaunitz*, Berlin 1994
- SWAN, Ocsar E. (ed.), *Customs and Culture in Poland under the Last Saxon King: The major texts of Opis obyczajów za panowania Augusta III by father Jędrzej Kitowicz, 1728–1804*, Central European University Press 2019
- ŠIMSOVÁ, Barbora, *Šifrovaná korespondence v písemnostech válečné kanceláře Matyáše Gallase*, Sborník archivních prací, roč. 69, č. 1 (2019), s. 7–86
- THIESEN, Hillard von – WINDLER, Christian (Hg.), *Akteure der Außenbeziehungen. Netzwerke und Interkulturalität im historischen Wandel*, Köln – Weimar – Wien 2010
- WEISS VON STARKENFELS, Victor, *Die kaiserlich-königliche orientalische Akademie zu Wien, ihre Gründung, Fortbildung und gegenwärtige Einrichtung*, Wien 1839
- WINTER, Otto Friedrich, *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder*, III. Band (1764–1815), Graz – Köln 1965
- WÓJCIK, Zbigniew (red.), *Historia dyplomacji polskiej*, tom II (1572–1795), Warszawa 1982
- ZIELIŃSKA, Teresa, *Magnateria polska epoki saskiej. Funkcje urzędów i królewszczyzn w procesie przeobrażeń warstwy społecznej*, Wrocław 1977
- ZIELIŃSKA, Teresa, *Walka „familii“ o reformę Rzeczypospolitej 1743–1752*, Warszawa 1983
- ŽÓRAWSKA-WITKOWSKA, Alina, *Between Dresden and Warsaw: the travels of the court of August III of Poland (Friedrich August II of Saxony)*, in: *Musicology Today* 2009, s. 7–25
- ŽÓRAWSKA-WITKOWSKA, Alina, *Muzyka na polskim dworze Augusta III*, Lublin 2012

